

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

JOHAN BØNNELYCKE JØRGENSEN

*Slægten Reedtz
på Palsgaard og Tamdrup Bisgaard
samt dennes efterslægt*

Slægten Reedtz
på Palsgaard og Tamdrup Bisgaard
samt dennes efterslægt

af
Johan Bønnelycke Jørgensen

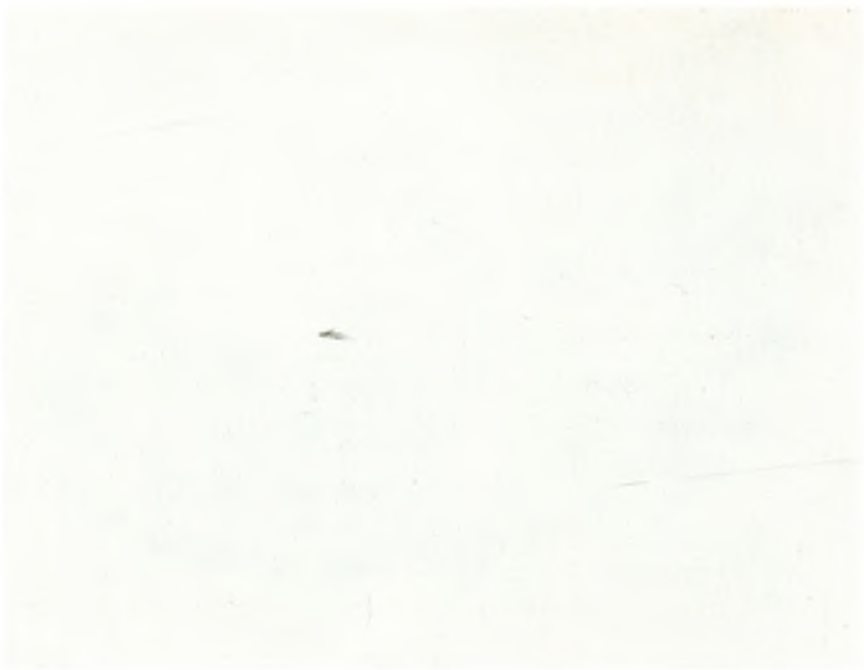

Tilegnet *fru Ellen Strandman*

født v. Reedtz, ved det forestående 400 år efter at Peder Reedtz indvandrede til Danmark 1572

Billedet på foregående side: Palsgård, tegnet 1814, malet 1837. Vandfarvebillede af Johan Hanck, Odense, (1776-1840).

Indhold

	Side
Forfatterens forord	9
Reedtzslægtens oprindelse og dens virke i Danmark til omkring 1800	11
Fra officer til herremand	17
Landadelsliv på Palsgaard	21
Holger Chr. Reedtz's barndom og ungdom samt hans virke i Det udenlandske Departement til 1830	31
Otto Arenfeldt Reedtz's barndom og ungdom	37
Holger Reedtz's ungarletid i København og hans tjeneste i Det udenlandske Departement til 1842	49
Otto Reedtz's virke på Palsgaard indtil broderens hjemkomst i 1842	53
Holger og Otto Reedtz sammen på Palsgaard 1842-1846	57
Nye forhold på Palsgaard	61
Holger Reedtz's sidste år på Palsgaard	69
Kammerjunker Otto Reedtz som landmand og sogneforstanderskabsformand i Tamdrup sogn	75
Slægten Reedtz på Tamdrup Bisgaard 1846-1870	83
Otto Reedtz som »kammerherren på Bisgaard«	95
Sofie Funder og biskop P. Chr. Kierkegaard	105
Fru Reedtz på Palsgaard bliver fru Grundtvig	109
Niels Juel Reedtz's uddannelse og hans overtagelse af Palsgaard	115
Holger Otto Reedtz i Sverige og hans efterkommere	123

Forord

I hjemmet hos min farfar i Horsens fandtes i mange år et gammelt, opretstående klaver, fremstillet af CARL ALPERS i København. Det havde tilhørt kammerherre OTTO ARENFELDT REEDTZ på Tamdrup Bisgaard nær Horsens, og jeg har mange gange spillet på det, indtil det i 1932 blev solgt. Min farmor var stolt af at eje dette instrument, just fordi det havde været kammerherrens, og jeg husker, at min farfar ofte nævnte ham med respekt og fortalte den bekendte historie om ordvekslingen mellem kammerherren og gaardmanden, JENS KJÆR, fra Vrønding i Tamdrup sogn, der bevirkede, at adelsmanden måtte opsøge bonden på dennes bopæl for at få ham i tale.

Således kendte jeg navnet REEDTZ fra Tamdrupegnen, hvor min farmor var fra, og hvor min farfar havde tjent.

Min mor er opvokset i As sogn ved Juelsminde på gården Ringsthalm, dengang under Palsgaard Gods, som slægten REEDTZ var i besiddelse af i 212 år, til den afhændede det i 1877. Under min opvækst hørte jeg altid min mor og mormor omtale Palsgaard og Ringsthalm med kærlighed og ærbødighed, og således fik jeg da tidligt kendskab til godsets historie under de ejere, som fulgte efter Reedtz-erne: Prins SCHÖNAICH-CAROLATH, baron WEDEL JARLSBERG og slægten SCHOU. Siden fik jeg lyst til at fremdrage minder både om slægten REEDTZ på Palsgaard og på Tamdrup Bisgaard, og fra 1964 har jeg da i stigende grad arbejdet med at belyse denne slægt.

De borgerlige efterkommere af slægten her i landet og i Italien har hjulpet mig ved at stille billeder, breve og dokumenter samt mundtlige oplysninger til rådighed, og de adelige efterkommere i Sverige har gjort det samme.

Endvidere har jeg skaffet oplysninger om slægten ved at gennemse udenrigsminister HOLGER CHR. REEDTZ'S privatarkiv på Rigsarkivet i København og en stor del af godsarkivet fra Palsgaard på Landsarkivet i Viborg.

Hr. godsejer, direktør H. SCHOU OG FRUË på Palsgaard har også ydet mig en værdifuld hjælp ved at låne mig arkivalier, som ligger på godset fra Reedtz-ernes tid.

As og Tamdrup sognes kirkebøger har været til stor hjælp samt den personalhistoriske samling på Frederiksberg Bibliotek i København. Endelig har jeg i As sogn og andetsteds hos efterkommere af slægter, der har haft med Reedtz-erne at gøre, fået yderligere oplysninger.

Alle, der således har hjulpet mig, overbringer jeg herved en hjertelig tak. En særlig tak skal lyde til fru ELLEN STRANDMAN, født v. Reedtz, bosat i Stockholm, og til hr. organist HARALD REEDTZ-FUNDER, bosat i Glostrup. Ligeledes til hr. godsejer H. SCHOU OG FRUE samt til hr. gårdejer, menighedsrådsformand HANS HENRIKSEN på Holgersdal i As sogn. Også afdøde gårdejer JENS JØRGEN JØRGENSEN, tidligere på Hauløkkegaard i As sogn, mindes jeg med stor taknemmelighed for hans værdifulde og meget nøjagtige oplysninger.

Det er da mit håb, at jeg med denne bog vil kunne belyse en interessant adelslægt fra cirka 1800 og indtil nu og dermed yde et nyt bidrag til udforskningen af Horsens og omegns historie.

Rødovre Præstegaard, i marts 1971.

JOHAN BØNNELYCKE JØRGENSEN

Reedtzslægtens oprindelse og dens virke i Danmark til omkring 1800

REEDTZERNE er en pommersk uradelsslægt, som tidligt slog sig ned i Mecklenburg. Et medlem af denne slægt, Peder Reedtz (1531–1607) indvandrede til Danmark 1572. Han var født på Schultendorp i Mark Brandenburg som søn af Michel Reedtz og hustru Sophia Lambertsdatter Bornstedt. Hos kong Frederik II kom han i høj gunst, og denne tilskødede ham i 1586 Hørbygaard ved Holbæk, ikke som gave, men som arveforlening, noget ellers ukendt her i landet. 1582 giftede P. Reedtz sig på Københavns Slot med Karen Rostrup (død 1636), og han benyttede sin hustrus besiddelser i Jylland til at udvide sit sjællandske godsområde med. 1587 fik han ved mageskifte med kronen landsbyen Tygestrup, også på Holbækegnen. Den blev nedlagt, og i dens sted opførtes herregården Tygestrup, siden kaldet Kongsdal. Ved Frederik II's død 1588 ophørte P. Reedtz's begunstigede stilling.

Hans søn, Frederik Reedtz (1586–1659), var opkaldt efter Frederik II og blev 1609 i København gift med Birgitte Brahe (1591–1627), en niece af Thyge Brahe. Han arvede 1607 både Hørbygaard og Tygestrup og havde siden en fremragende stilling blandt den sjællandske adel. 1644 blev han rigsråd. Han var gift to gange, og med begge hustruer fik han sine besiddelser udvidet. Desuden købte han flere godser.

En af hans sønner var Peder Reedtz (1614–1674), gift 1653 i København med Sophie Sehested (1635–1671). Efter studeringer i udlandet og en diplomatisk løbebane optoges han 1656 i rigsrådet. 1660 blev han rigets kansler og 1661 patron for universitetet samt medlem af højesteret, hvor han som kansler var formand. Siden kom han i bitter strid med den fremstormende storhed, Peder Schumacher, der senere blev Peder Griffenfeld. Da denne 1673 blev rigskansler, var P. Reedtz faktisk skudt til side. Han var en stor godsbesidder både i Danmark og Norge, og blandt hans godser var fra 1665 Palsgaard i Bjerre herred ved Horsens. Mod slutningen af sit liv fik han tilbudt grevetitlen, men den afslog han. På Palsgaard opholdt han sig vist ikke, og han ligger begravet i Nicolaj Kirke i København. Han overlevedes af sin anden hustru Anne Ramel (1643–1702).

I første ægteskab havde han sønnen Holger Reedtz (1664–1707), etatsråd og ejer af Palsgaard. Denne giftede sig 1688 i København med Berte Christine Juel (1670–1732), og i hans tid øgedes Palsgaard Gods meget. Også As Kirke købte han. I sine sidste år var han amtmand over Dronningborg amt. Han blev med

sin hustru begravet i As Kirke i det kapel, der siden 1572 havde været på syd-siden af skibet.

Sønnen, etatsråd Niels Juel Reedtz (1699–1742), overtog Palsgaard 1732, og i 1737 blev han gift med Mette Johanne Arenfeldt (død 1762). Niels Juel Reedtz indgik 16. januar 1734 en kontrakt med muremester Johan Gotfried Heidrich fra Viborg om murerarbejde på Palsgaard, og af denne kontrakts tekst fremgår oplysninger om hovedbygningen, som den var dengang. Det hedder, at det store grundmurede hus overalt skal repareres ind- og udvendig, 5–6 vindueskarme udtages og nye indsættes, og gesimsen skal vedbørlig repareres. To skorstene, som nu går sammen midt op i huset, skal ned. En køkkenskorsten skal opsættes i den vestre kælder, hvor køkkenet så bliver. Derfra laves en dør eller opgang »udi Svendgangen«. Vinduer udbrydes og indmures i køkkenet »til fornøden Lysning«. Fra daglistuen skal muren gennembydes og derfra gøres en dør og indgang »til og udi ded vestre Fløj Huus«. En dør skal også føre ud til haven på sydsiden af det store hus. På søndre side af huset tilmures to nuværende kælderdøre, og på den nordre side laves en dør og indgang igen til den store kælder. På samme side af huset [altså nordsiden] skal laves et hul til at vinde korn ind ad på loftet. Skilrummene i nederste og anden etage skal ned og opmures igen efter ønske. En del af skorstenen i salen skal nedbrydes og opmures igen, og den østre skorsten skal »ogsaa op og tilmures efter Aftale«. Der skal begyndes straks efter Paaske, og det vil koste 140 rdl.

Også Niels Juel Reedtz og hans hustru blev begravede i As Kirke i kapellet. I kirken havde Reedtz indrettet en herskabsstol, der først forsvandt ved restaurationen omkring sidste århundredskifte.

En bror til Niels Juel Reedtz var oberst Peder Reedtz (1700–1780), hvis søn, kammerherre Holger Reedtz (1745–1797), arvede Gaunø og 1786 fik patent på det sammensatte navn Reedtz-Thott.

Niels Juel Reedtz's søn var kammerherre Holger Reedtz (1738–1803) til Palsgaard, gift 1767 i Spøttrup med Karen Rosenkrantz (1736–1797). Reedtzerne var nu blevet herremandsadel og var ikke længere hofadel. De var landbrugere og kreaturhandlere i større stil. Staldøksne blev opfodret og fedekvæg sendt sydpå.

Ved hovedbygningen lod Holger Reedtz de dybe grave tilkaste og beplante. Allerede 1795 afstod han gården til sin søn, Niels Juel Reedtz (1771–1830), for 83.000 rdl., skønt den var 120.000 rdl. værd, og i hele Reedtzslægten har denne ejer ved sin energi og foretagsomhed betydet mest for Palsgaard.

Da der fra tiden omkring 1800 og frem til i dag er kildemateriale til en virkelig personalhistorisk beskrivelse af Reedtzerne på Palsgaard og siden også på Tamdrup Bisgaard og af efterslægten, vil jeg nu i den følgende fremstilling prøve så levende og indgående som muligt at skildre slægtens enkelte medlemmer, deres livsforhold og virke samt nogle af de mennesker, som de var knyttet til. Det vil blive kendte og ukendte, erindrede og glemte forhold imellem hinanden, men jeg håber, at stoffet må gribe læseren, som det har grebet mig.

Palsgaard ved 1800

N. J. Reedtz's overtagelse af Palsgaard 1795 ved en købekontrakt blev 1797 bekræftet ved udfærdigelsen af skøde på godset, hvormed også fulgte en jordebog. Det fremgår af skøde og jordebog, at hovedgården stod for 87 tønder, 4 skæpper, 2 fjerdingkar og 2 album fri hartkorn ager og eng samt skov – og mølleskyld 3 tdr., 7 skp., 0 fjk. og 2 alb. Det ufri hartkorn under hovedgården samt noget af As Kirkes jord under samme var 13 tdr., 2 skp., 3 fjk. og 0 alb. As sogns kongekorntiende samt kirkekorntiende og kvægtiende var ialt 21 tdr. og 4 skp. hartkorn med kirken tilhørende jorder.

Bøndergods, beliggende i As, Klakring, Vrigsted, Nebsager, Glud, Rårup, Skjold, Ølsted og Stenderup sogne, var 527 tdr., 4 skp., 2 fjk. og 0 alb. hartkorn ager og eng, skov- og mølleskyld 7 tdr., 2 skp., 2 fjk. og 1 alb. hartkorn. Hertil kom landgilde, hus- og arbejdspenge samt småredsel, som årligt svaredes fra disse sogne til hovedgården, ialt 949 rd., 1 mk. og 11 sk. og 70 lam, 71 gæs, 71 par høns, 70 snese æg samt en del ål.

Også kaldsretten til præsteembedet ved As Kirke tilhørte hovedgården.

Det var således et stort og rigt gods, den unge N. J. Reedtz overtog, men selve hovedgården var en gammeldags borg med tårn og middelalderpræg, både upraktisk og utidssvarende. Alligevel foretog den unge ejer ingen forandringer i de nærmest følgende år. Det hænger sikkert sammen med, at han ville vente, til faderen døde. Da det skete i 1803, tog han straks fat på grundige forandringer, langt mere omfattende end farfaderens i 1734.

Der findes ikke noget billede af det ældre Palsgaard før ombygningen, men takket være en interessant beskrivelse af hovedgården, udfærdiget af tømrer Jens Sørensen (1870–1961), bosat i Hosby ved Palsgaard, og en grundplan i »Danske slotte og herregårde«, IV bd., side 499, 1945, af det hoved- og avlsgårdskompleks, der fandtes ved 1800, er det muligt at få en forestilling om det.

Jens Sørensen øser af en viden fra sine forfædre, og den er sikker og rammen-de, hvor man kan kontrollere den. Der har været to bindingsværksfløjbygninger, hvor de nuværende grundmurede bygninger nord for hovedfløjen på Palsgaard er beliggende. Det er dem, der sigtes til ved ombygningen 1734, hvor der tales om »det vestre Fløjhus«. Så må der også have været et østre fløjhus på den tid. Omkring hele borgens voldsted var et kampestensglacis, som nu er overdækket med muld. Den allerældste borg på stedet har ligget på en jordvold i et ret lavt vand, nærmest en sump, lige ved kysten. Derved blev den lettere at forsvare. Alligevel blev denne borg ødelagt. Gårdspladsen på Palsgaard er opfyldt med sten og murstensbrokker fra denne borg i en dybde af næsten 15 alen, og det meste af denne opfyldning stammer nok fra 1412, da den bygning blev opført, som ændredes af N. J. Reedtz. Ved ombygningen i 1806 fandtes en forvitret sten, hvorpå stod at læse, at Palsgaard var opført 1412 af ridder Axel Kalf. Denne sten er i dag borte,

men der kan næppe være tvivl om, at dens oplysninger er rigtige. Ved samme lejlighed fandtes brændte bjælkehoveder i murene, så den nuværende hovedfløj må have været udsat for ildsvåde. At fløjen er middelalderlig viser også dens næsten 4 alen tykke munkestensmure samt den store, hvælvede kælder under den.

Jens Sørensens farfader, Peter Sørensen Siig (født 1782), har fortalt, at han kunne huske, hvordan han som dreng [cirka 1790] så vandet blive ledt ud af voldgraven, der omgav borgen. Han var henne at se, hvor stærkt vandet kunne løbe. Derefter har man så fyldt den jævne bakke på, der nu skråner fra hovedfløjen ned i parken. Spildvand og ajle fra avlsgården havde haft frit afløb til voldgraven, hvor det stank. Nu var den plage forbi.

I dag tales der om »Palsgaard Slot«, og det med rette, men ved 1800 blev gården vistnok endnu kaldt »Borgen«. Gårdspladsen benævntes »Borggaarden«, og hovedbygningen kaldtes »Stuehuset«. Avlsgården lå nord og nordøst for hovedbygningen. I nord var den øvre gård. Op mod skovvejen lå her stalde for køer i retning nord-syd, to parallelle husrækker, der løb op mod den store lade østligst og vestligst for dens sydside. Laden og staldene dannede således rammen om en stor gårdsplads, som var åben ned mod syd og kunne overskues fra hovedbygningen. Laden var en imponerende og solid bygning, der helt var af svært egetømmer, men meget uhensigtsmæssig. Den var så fuld af løbere, højben, bjælker, hanebjælker og skråstivere, så det var et vældigt arbejde at forke kornet op i den og ned af den. Den var 115 alen lang og 20 alen bred med høj rejsning af taget, som var stråttækket. Langs hele dens sydside var en tærse- og kørelo.

Avlsgårdens nordøstlige del blev kaldt den nedre gård og benævntes sidenhen »Palsgaards Østergade«. Det lød finere, men var ironisk ment. Her fandtes et hus med bødkerkammer og fåresti. Endvidere en mælkestue og et hus til kærning af smør, et mejerihus og forpagterens bolig, malkepigernes og gartnerens kammer med svinehus, den store hestestald med vognremiser, forpagterens stald med kammer og vognport samt køllehus og smedie.

Der var også et teglværk under Palsgaard med ovn og to lader. Det har ligget i nærheden af gården i det såkaldte Teglvænge. Formodentlig byggedes teglværket i anledning af Palsgaards ombygning og blev holdt i drift til efter 1821.

Vejen fra Hosby til Kirkholm gik dengang langt nærmere ind mod Palsgaard end nu, idet den efter Hosby bygades ophør i nord svingede helt mod øst, tæt op til gården, og derefter brat bøjede af i en ret vinkel mod nordvest, så den oppe på en bakke ramte Kirkholmvejen i lige linje. Der var altså ikke de fornemme indkørselsforhold med runddelen, som forefindes på Palsgaard i dag fra baron Wedel Jarlsbergs tid.

Palsgaard blev nu ombygget fra 1803 til 1806 både udvendig og indvendig, og fra en middelalderligt udseende borg blev den til et moderne herresæde, et virkeligt slot at se på. N. J. Reedtz føjede i stedet for de to bindingsværksfløje to smukke, grundmurede fløjbygninger til hovedfløjen, den vestlige bygget 1805, den østlige 1804. Den østlige har slået revner så meget, at den to gange har måttet

restaureres, sidste gang nær århundredskiftet. Grunden er ikke fast nok under den. Tårnet, som blev revet ned, stod i gården lige vest for hovedtrappen, altså på hovedfløjens nordside.

I 1804 blev for første gang Palsgaard hovedgård brandforsikret [i Landets almindelige Brandkasse]. Hovedfløjen blev sat til 13.000 rdl., det vestre fløjhus til 1.000 rdl., men i 1808 forhøjet til 6.500 rdl. Altså er det i mellemtiden blevet opført af sten og er derfor meget mere værd. Laden, der alene bruges til korn, sattes til 7.000 rdl., 1805 vurderedes det østre fløjhus til 5.600 rdl., og teglværket blev sat til ialt 2.000 rdl. Hele forsikringsværdien for Palsgaard hovedgård beløb sig til 45.750 rdl.

Ringholm, en forpagtergård i As sogn under Palsgaard, blev 1804 sat til 4.300 rdl., og As Kirke i 1808 vurderet til 5.000 rdl.

1808 blev Bøndergodset under Palsgaard forsikret for følgende summer:

I As sogn 37.460 rdl., Klakring sogn 24.490 rdl., Nebsager sogn 2.670 rdl., Rårup sogn 18.930 rdl., Stenderup sogn 1.900 rdl., Glud sogn 6.280 rdl. og Vrigsted sogn 1.000 rdl.

Fra officer til herremand

N. J. REEDTZ fødtes på Palsgaard 26. april 1771 og voksede op med en lidt ældre søster, Mette Johanne Reedtz (1770–1817), som han alle dage synes at have været knyttet nær til. 1789 blev han jagtjunker og opnåede 1796 kammerjunker-værdigheden. Da forældrene på deres gamle dage flyttede til Horsens at bo, tilbragte han så mange glade dage der. Her døde moderen 1797, men blev begravet på As kirkegård, og siden flyttede faderen tilbage til Palsgaard, hvor han boede til sin død.

Søsteren, Mette Johanne, blev i 1788 gift med baron Jens Carl Krag-Juel-Vind (1767–1855) til Stensballegaard, og da Otto Arenfeldt (1723–1806) til Sæbygaard i Jylland 1797 oprettede et stamhus for Mette Johanne, hvis farmor var Mette Johanne Arenfeldt, gift med N. J. Reedtz til Palsgaard [se side 12], antog herskabet på Stensballegaard navnet Arenfeldt, så dets fulde navn blev Krag-Juel-Vind-Arenfeldt. Mette Johanne synes ikke at have været så stærk. Allerede 1817 døde hun og ligger begravet i det store herskabsgravsted på Væhr kirkegård ved Horsens. Endnu opbevares hos et tipoldebarn af N. J. Reedtz en dejlig lille guldkniv, som denne engang forærede sin søster.

N. J. Reedtz blev 25. august 1797 gift i Odense Domkirke med den unge adelsfrøken, Catharina Sofia Wilhelmina Benzon (1773–1854). Hun var af en dygtig og velbegavet slægt og var den næst yngste af 11 søskende. Hendes far var oberstløjtnant, kammerherre og hvid ridder Christian Benzon (1718–1801), som fra 1764 til 1801 ejede godset Christiansdal ved Odense [nu kaldet Dalum Kloster], men var med sin hustru, Albertine Christine v. Heinen (1736–1805), bosat i Sct. Knuds Kloster i Odense, hvor fru Reedtz blev født.

N. J. Reedtz's unge hustru var ingen skønhed, men velbegavet og klog og som frue på Palsgaard meget praktisk og hjemme i alt, hvad der hørte til husførelsen på så stort et gods. Her kan man læse, hvad tømrer Jens Sørensen beretter om hende:

»De første af Reedtzerne, jeg ved noget om, er den gamle Kammerjunker [N. J. Reedtz] og hans dygtige og myndige Hustru, Fru Wilhelmine. I hendes Tid var det en Ære for en Gaardmands- eller Husmandsdatter at blive Malkepige paa Palsgaard, og jeg ved om en Pige, som Fruen fik sat ind som Kone i en Gaard i Asløkke [As sogn], fordi Pigen var Fruens bedste Spinderske. I Nedergaarden [avlsgårdens nedre gård] var en stor Spindestue, hvor saadant Værk blev

drevet, og ordentlige skulde Folkene sikkert ogsaa være. Der blev holdt god moralsk Standard baade for Karle og Piger, men Forudsætningen for, at dette kunde lade sig gøre, var i nogen Grad den store Magt, Adelsstanden havde over sine undergivne. Et Eksempel herpaa var, at naar en Person af Almuen blev stedt for Fruen, da rakte hun sin Haand frem, og den, som havde Foretræde, kyssede ærbødigt Fruens Haand. Der er digtet meget om det Misbrug, Herremændene drev med deres Magt, langt mindre om, hvorledes samme Stand i mange Tilfælde kunde opretholde et patriarkalsk Forhold.«

N. J. Reedtz blev 16. juli 1802 major à la suite i Østre jyske Landeværnsregiment og siden kompagnichef i 2. Østre jyske Landeværnsregiment, men 23. januar 1808 fik han sin afsked. Det fortælles, at han havde indladt sig på en duel, hvilket var forbudt, og det kostede ham hans militære løbebane. Fra nu af gav han sig udelukkende af med driften af Palsgaard og gjorde det med energi og foretagsomhed.

Ved folketællingen 1787 tælles ialt 39 personer på Palsgaard fra herskabet til tjenestefolkene. Blandt medarbejderne kan her anføres Johan Henrik Wegner, der da var 40 år og forpagter af hollænderiet på Palsgaard [en særlig form for mejeridrift]. Han blev siden forpagter af Palsgaard, indtil han i 1810 fik en gård i fæste i Klakring, hvor han døde 28. august 1821, 73 år gammel.

I 1791 medvirker ved skifteforvaltningen, der foregår fra Palsgaard Gods i N. J. Reedtz's navn, Marcus Achton som godsforvalter. Han var kommet til Palsgaard fra Samsø og var præstesøn. Fra 1792 til 1798 er Peter Schytte forvalter og afløses af forvalter Jens Schmidt, der gør en uheldig figur og må holde op i 1804. Fra 1806 til 1810 er forpagter Johan Wegners søn, Mogens Wegner, forvalter. Han blev senere ejer af gården Damgaard i Falling sogn ved Horsens. Fra 1811 til 1841 er Frederik Bagger Engberg (cirka 1783–1855) godsforvalter og har uden tvivl været N. J. Reedtz en god støtte.

Ude på Ashoved ligger ejendommen Jægersborg, der består af to vinkelret på hinanden liggende bygninger. Den østlige er ældst og må være mere end 200 år gammel. I dag er den udhus, men har været det oprindelige stuehus. Omkring 1800 bygges så den sydlige bygning, der ved folketællingen 1801 kaldes »Den nye Skovrider Bolig«. Den er mere statelig end den ældre. På Jægersborg bor i dag skovfogeden for Palsgaard skove. På N. J. Reedtz's tid var denne ejendom skovriderbolig, og her boede skovrider Rasmus Nielsen Møller, der stod Reedtz nær, og hvis efterkommere havde forbindelse med Reedtzslægten helt til 1891. Han var født cirka 1756 ved Hobro som søn af Niels Rasmussen Møller og hustru Barbra Pedersdatter Brøndum, og hans mormoder, Karen Sophie Brøndum, døde 1792 under Palsgaard Gods på Hellebjerg Vandmølle, hvor hendes søn, Hans Pedersen Arboe Brøndum (cirka 1744–1811), var møller og havde haft møllen i fæste fra 1770. Denne sidste var således morbroder til »Rasmus Skovrider«, som han blev kaldt. Brøndumslægten har været knyttet til Hellebjerg Mølle helt op mod vor tid, til den selv 1920 købte møllen, som den solgte til Palsgaard 1935.

Ved skovriders død 23. august 1829 lod N. J. Reedtz følgende tilføje i skifte-
retsprotokollen ved dødsboets behandling:

»Fra det Øjeblik jeg i en ung Alder tilkjøbte mig Palsgaard, har jeg med sand
Tilfredshed regnet nu sal: Skovrider Rasmus Nielsen Møller for min troeste
Tjener, og dette hæderlige Vidnesbyrd er det en Trang for min Side at tilkjende-
give ved denne sørgelige Leilighed. I denne lange Række af Aar, i hvilken han
har tjent mig, og navnlig i de senere Aar, har de Ønsker, som han ved en eller
anden Leilighed haver ytret enten om Penge eller Penges Værdie, troligen bleven
opfyldt af mig, uden at nogensinde nogen anden Afgjørelse imellem os fandt Sted,
ja endog ved mit sidste Besøg, da jeg spurgte ham, om han ei troede at have noget
tilgode hos mig, benægtede han det.

Da han nu saavel ved Træhandel i tidligere Aar, som ved Penge, han hævede
med mit Minde, stod i giensidig Penge Forhold med mig, som mueligen hans
Tiltroe til mig, som min til ham har gjort mindre nøjagtig, end de paa anden Maade
vilde have været, og det dog er mit inderligste Ønske, at kunde fuldelig overbevise
mig, at den salig Afdödes Tiltroe til mig, ingenlunde skulde være hans efterladte
Familie til Tab, men meget mere en Vinding for samme; saa forpligter jeg mig,
hvis blandt den sal: Afdödes Papirer, ingen Optegnelse, eller hvad andet kunde
findes, som paa en anden Maade kunde bevise vort foregaaende Penge Forhold
at ville eengang for alle udbetale 200 Rbd. skriver To Hundrede Rigsbankdaler
Sedler til den Afdödes Stervboe [dødsbo], til den Tid, vi nærmere ville aftale, dog
seenest i Junii Termin 1830.

Dog uden at ville gjøre det til en absolut Betingelse, vilde det glæde mig, om
de saa retsindige og veltænkende Børn af første Ægteskab, vilde af barnlig Kiær-
lighed mod den Afdøde, overlade dem til Børnene af sidste Ægteskab, med Til-
føjende, at disse 200 Rbd. udsættes med samme Sikkerhed som Umyndiges Midler,
men at Renten deraf maae tillægges Enken, saalænge hun lever i ugift Stand.

Palsgaard den 21. Septb. 1829.

N: J: Reedtz«

Smukkere kunne et forhold ikke være mellem en herremand og en af hans
undergivne.

Som det fremgår af ovenstående, var Rasmus Skovrider gift to gange. I første
ægteskab havde han, blandt flere børn, sønnerne Niels Juel Rasmussen, der en
tid var ladefoged på Palsgaard, og Vilhelm Rasmussen, der blev skovrider efter
faderen.

På Ashoved ejede godset en anden vandmølle, kaldet »Ashoved Mølle« eller
»Skovmøllen«. Fra cirka 1780 til sin død 1824 var Jens Christensen Winther
(cirka 1748–1824) møller her og tillige tømmer, snedker og »bilthugger« [træskæ-

rer]. Hans søn, Jens Carl Johan Winther, var møller efter faderen til 1830, da han gik på aftægt. Ladefoged Niels Juel Rasmussen blev nu møller efter ham og døde på møllen som gårdmand 1863.

Det var således een stor familie, der havde fæstet på Hellebjerg Mølle og »Skovmøllen« samt beklædte stillingen som skovrider på godset. Det vidner om de patriarkalske forhold, der herskede her. Herskabet sørgede virkelig for sine undergivne og deres børn, som tit fik fornavne efter herskabets fornavne.

•

Landadelsliv på Palsgaard

N. J. REEDTZ og hans frue var nær knyttet til Odense, hvorfra fruens stammede. Her tilbragte de gennem mange år store dele af vinteren, og i og ved byen boede, efter fruens forældres død, nogle af hendes brødre. Broderen, Jakob Benzon (1759–1842), ejede godset Christiansdal efter faderen til 1804, da han solgte det til sin yngre broder, Peter Ulrik Frederik Benzon (1760–1840). Fra 1805 tog broderen, kammerjunker Jens Benzon (1767–1839), som afgået amtmand, bolig i byen og blev meget populær. Han stiftede 1836 »Det Benzonske Familielegat«, hvis renter tilfalder efterkommerne af hans forældre.

Under et ophold i vinteren 1799–1800 nedkom fru Reedtz 14. februar 1800 med en søn, der blev hjemmedøbt og siden fremstillet i Odense Domkirke 4. marts samme år med navnet Holger Christian Reedtz. Han blev opkaldt efter sine to bedstefædre. Fødslen fandt sikkert sted hos fruens forældre i Sct. Knuds Kloster i Odense.

8. november 1802 fødte hun, denne gang på Palsgaard, atter en søn, der ved dåben i As Kirke 9. december samme år fik navnet Otto Arenfeldt Reedtz, opkaldt efter Otte Arenfeldt til Sæbygaard i Jylland. Fruen tog sig af børnene med en ægte, moderlig omsorg, og de blev, efter tidens skik, strengt opdraget. Der er bevaret to breve fra fru Reedtz til hendes mand fra den tid, da drengene var helt små, og de giver et levende billede af hendes sans for husførelse og børn. Det ene er afsendt fra Odense vinteren 1803–1804, og hun udtrykker heri sit savn af ægtemanden. Lille Holger råber, at »Far skal komme i Morgen«, men ingen længes mere heftig efter ham end hun selv. Iøvrigt tager hun del i økonomiske spørgsmål, der vel har med den ombygning af Palsgaard at gøre, som just da stod på. Hun har bestilt træer, der dog ikke bliver tjenlige før til foråret. Hjemme på Palsgaard skal Kirsten »skynde paa Lysegarnet, paa det det kunde blive bleget. Vær saa god at bringe Kassen med Plommer [blommer] samt det fine Garn, som ligger i Æsken i den store Kiste i Pulterstuen. Kan du sælge mit Uld, var det rart selv med Tab; tag det med til Bogense paa 1 Mrk. nær, og du tiener mig meget, da jeg haardt trænger til Penge ... Vær saa god at lade kjøbe ½ Alen af medfølgende Prøve, da der mangler mig *saa meget* af en af Ottes [Ottos] Klæder ... Otto og Caroline [fru Reedtz's broderkone] ere alt gode Venner, og de 6 Par Strømper, skjønt vel smaa, ere alt bleven ham til Deel; begge Børnene [Holger og Otto] ere raske, og var det ei Udgivten, ieg skielvede for, vilde ieg ei modstaae at lade

disse to rare Drengene male, da her er en god og heldig Maler. Holger taler meget om Dig og ønskede sig alt til Palsgaard ... See endelig til, at alle de Kirsebær, der kan syltes op, bliver det, da hele Byen her ikke frembringer 1 Mrk.; bestil og fiern og nær alle de Hindebær, Du kan faae, og bed og Madame Rabe at skaffe mig Tyttebær ...«.

Det andet brev er dateret Stensballe, 28. marts 1805. Fruen opholder sig med drengene hos sin mands søster og dennes ægtefælle på Stensballegaard. I brevet skriver hun blandt andet: »Tak for de mange Skovsnipper [snepper], dog især ret for den i Dag; thi den er skudt af Dig ... Aldrig kunne Du treffe paa et bedre og smukkere Mynster paa Kartoon end det tilsendte, hvorfore Du og kyskes paa det taknemmeligste. Din Tobak er kommen, men for at Du ei skal savne Nydelsen af at røge, sendes Dig med Anders 1 Mrk. Af Anders erfarer ieg at, hvorvidt de er med Huset [ombygningen på Palsgaard], og ieg synes, Du er grumme flittig; skal Seedkorn snart komme ud? Dog paa alt dette faar ieg Svar Løverdag Aften, naar ieg trykker Dig i mine Arme; nu længer kan ieg ei undvære min bedste Vens Nærværelse, og saa Løverdagen derpaa kommer du i Kareth, bringer mig i Kirke, og saa drage vi sammen ad det kiere Palsgaard ... Dine Børn kysser Dine Hænder ...«. I en efterskrift nævner hun en kaution, der skal ordnes, og takker for ægtemandens umage med garn og lærred og slutter således: »Kom paa Løverdag i Vogn, paa det vi kan faae Tøi hjem, ... vær så god at bringe da lille Ottes Vogn med.«

Ud fra disse breve virker det såre troværdigt, når tømrer Jens Sørensen fortæller om fru Reedtz således:

»Herskabet havde foruden deres egne Børn to Plejebørn, Dreng og Pige. De skulde kalde Plejeforældrene Far-Reedtz og Mor-Reedtz. En dag sagde Drengen til sin Plejemor: »Mor-Reedtz, Mor-Reedtz, jeg tror virkelig, der gror Skæg paa Eders Mund!«. »Jeg er tilfreds, om der saa gror Skov paa min Mund, blot jeg kan opfylde mine Pligter«, lød Svaret. Om sine Børnefødsler sagde hun: »Man maa hårde sig!«. Hun vilde nødtigt skrige.

En Dag var en Mus druknet i hendes Flødepotte. Hun trak den op ved Halen og strøg med Fingeren Fløden ned i Potten igen. Der skulde intet gaa til Spilde.

Sine Børn opdrog hun med Strenghed og en vis Tarvelighed. De maatte ikke blive til Bonderoser. Strængest var hun mod den yngste, Jens Carl, der sikkert var et vanskeligt Barn, og hendes Bestræbelser med ham viste sig at have været forgæves ...«.

Fru Reedtz var en kundskabsrig dame, som blandt andet beherskede fransk, og hun påtog sig at undervise sine to drenge under deres opvækst. Da de i 1815 kom til Odense for at gå på katedralskolen dér, tog hun, sikkert for at udfylde det opståede tomrum, en lille dreng fra Odense til sig på Palsgaard. Hans navn var Sophus Vilhelm Wiberg (1811–1882), opkaldt efter fru Reedtz selv, der jo hed Sophie Wilhelmine. Drengens mor, Anna Kirstine Jensen (1777–1834), der var fra Odense, havde været selskabsdame på Palsgaard og var siden blevet gift

Litografi af Cathrine Sophie Wilhelmine Reedtz, født v. Benzon, som ung frue på Palsgaard.

med adjunkt i Odense, cand. teol. Andreas Frederik Wiberg (1779–1856), der fra 1816 til 1856 var sognekapellan ved Odense Domkirke. Han var særdeles kyndig i tysk og fransk og messede overordentlig smukt. Drengen var kun 4 år gammel, da han kom til Palsgaard. Det var måske ham der, så lille han var, hentydede til skægget på sin plejemors mund. Da han mange år senere udgav sit berømte værk »Wibergs almindelige Præstehistorie«, omtalte han sin person således: »Opkaldt efter Fru Kammerjunkerinde Sophie Vilhelmine de Reedtz, født v. Benzon, paa Palsgaard ved Horsens, hos hvem hans Moder havde været Selskabsdame, kom han 4 Aar gammel til Palsgaard som hendes Pleiesøn og undervistes med megen Omhu af hende selv, indtil han, cirka 10 Aar gammel, kom i Skole. Siden understøttede hun ham som Student og viste ham altid en sand moderlig Kjærlighed, hvorfor han stedse bevarer hende i taknemmelig og kjærlig Erindring«. Hermed satte han fru Reedtz et smukt og varigt minde.

Året efter denne plejesøns ankomst til Palsgaard fik fru en sin tredje søn, Jens Carl Sophus Albert Reedtz, født 12. december 1816 i Odense og opkaldt efter sin onkel på Stensballegaard samt sin mormor. Han blev hjemmedøbt dagen efter fødslen og fremstillet i Odense Domkirke 26. januar 1817.

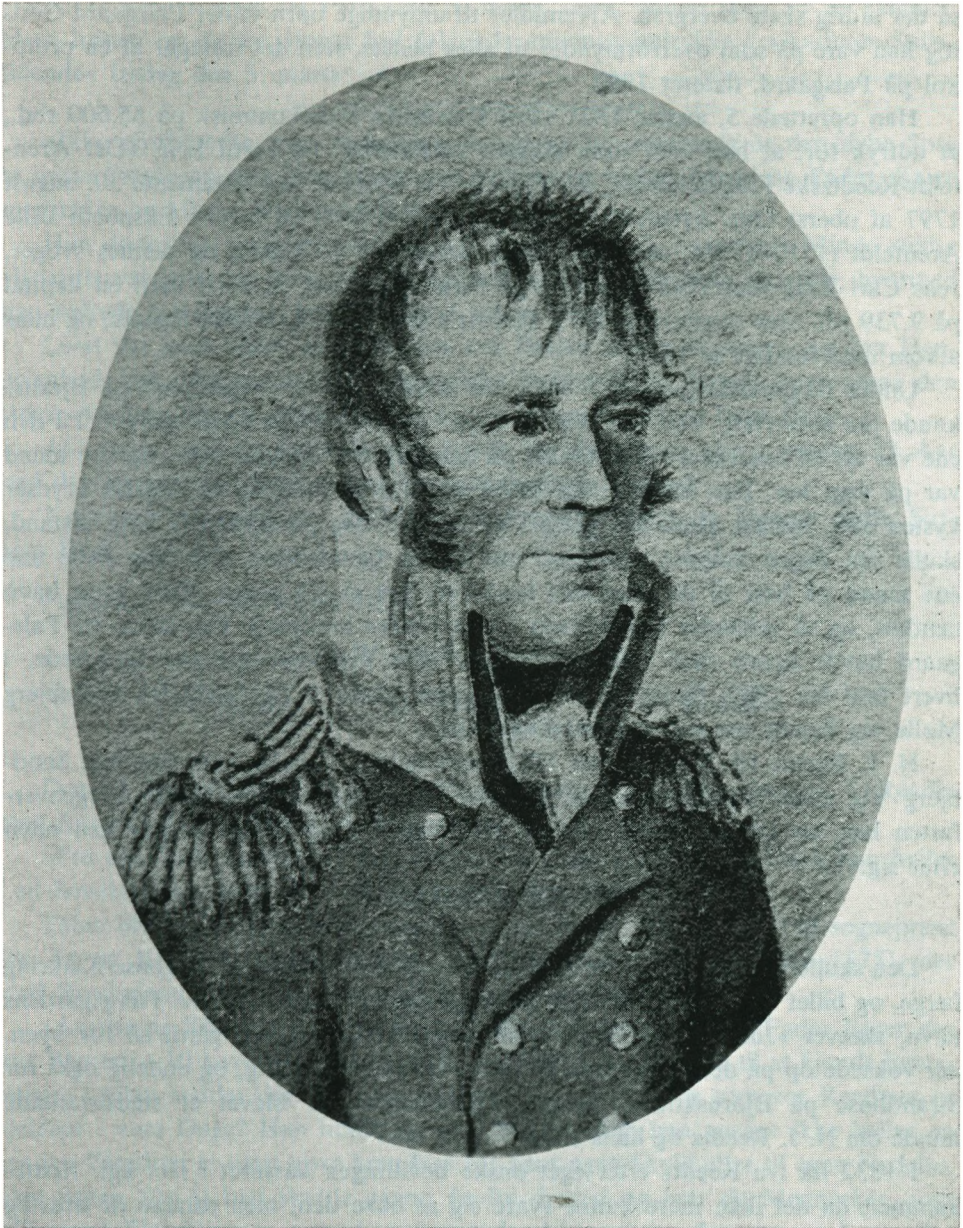
Fruen var nu 43 år gammel. Jens Carl fik hun stort besvær med under hans opvækst, ikke mindst som enke efter 1830. Han fik i 1826–1827 undervisning hos sognepræst Ernst Sophus Wilhelm Zahle (1797–1837) i As Præstegaard i latin og græsk, og af hans karakterbog, som findes på Palsgaard, fremgår det, at præsten havde besvær med ham, hvorimod en anden elev, den dydige Mikkel *), klarer sig helt anderledes godt. Det hedder 23. juni 1826: »Mon ikke en god Hasselkøp kunde lære ham at skrive Gloser?« 15. juli bemærkes: »Grammatikerne behandles meget stedbroderligt af vor gode Don Carlos«, og endelig 7. september: »Jeg kan over alle disse Lectier kun fælde den Dom, at J: K: har i Dovenskab overgået sig selv. Vidste han, hvor meget han ærgrer mig derved, vilde han neppe være saa utilgivelig skjødsløs«.

I januar 1827 går det dog bedre, og samme år i august var drengen til eksamen på Palsgaard. Eksamensbeviset er underskrevet af morbroderen, forhenværende amtmand Jens Benzon, pastor Zahle og dennes broder, adjunkt Johan Chr. Julius Zahle (1795–1872). Ved at gøre så meget ud af denne lille eksamen vilde man nok lære drengen alvor og pligtopyldehed.

Familien Reedtz hjalp også en ung mand ved navn Søren Sørensen, født i As sogn 1801, frem. Han var skriver på Palsgaard gods-kontor 1816–1821, kom på Brahetrolleborg Seminarium og dimitteredes herfra 1824. Han blev en kendt skolemand og døde, højt bedaget, 1892.

N. J. Reedtz var en dygtig landmand, som overvågede sin store bedrift med kyndighed og kærlighed. Han sørgede som omtalt for sine fæstere og deres vel,

*) Den senere så kendte Horsens-adjunkt Michael Roedsted Schmidt (1815–1899), der boede i As Præstegaard cirka 1825–1828.

Niels Juel Reedtz i majorsuniform cirka 1805. Efter fotografi af formodentlig en tegning.

så der aldrig skete overgreb. Arvemidler til umyndige børn under Palsgaard Gods tog han vare på som overformynder til alles bedste, som det fremgår af en protokol på Palsgaard, dateret 1803.

Han oprettede 5. august 1801 »Det Reedtzske Fideikommis« på 55.600 rbd., et udtryk for, at han ville sikre slægten økonomisk, og hertil kom »Det Arenfeldt-Reedtzske Fideikommis«, der egentlig var oprettet ved testamente 30. august 1797 af oberst Otte Arenfeldt til Sæbygaard i Jylland og hustru Elisabeth Bille Arenfeldt (1713–1798), men ved forlig mellem N. J. Reedtz og dennes svoger, Jens Carl Krag-Juel-Vind-Arenfeldt på Stensballegaard, af 1809 med en kapital på 9.739 rdl. blev overført på N. J. Reedtz's søn, Otto Arenfeldt Reedtz, og hans afkom med fundats af 1811.

Under Englandskrigen 1807–1814 lod Reedtz lave et »Signalhus« på Bjørnsknude [en stråhytte]. Ved den stod to høje, opsatte stænger eller bjælker. På den ene var sat en overskåren tjæretønne, på den anden et knippe halm, og fire mand var på vagt her. Den ene af dem havde en hest med. Kom en engelsk krydser kysten nær, hvilket skete een gang i de syv år, dog på temmelig lang afstand, skulle om dagen knippet antændes, om natten tjæretønden. Samtidig ilede den ene mand på hest til de nærmeste landsbyer for at slå alarm. Bavn efter bavn tændtes, og så samledes kystmilitsen for at hindre landgang. Gartneren på Palsgaard havde opsyn med disse kystvagter. Som kystbefalingsmand fungerede, i hvert fald fra 1809, Peder Hansen Brøndum (cirka 1773–1832) fra Hellebjerg Mølle, og Reedtz var selv overbefalingsmand.

N. J. Reedtz fik 8. december 1812 bevilling til at holde værtshus ved Sandbjerg Vig under Palsgaard Gods, så længe han sørgede ordentlig for færgeoverfarten her, og 1813 byggede han da en færgegård på stedet og gav den navn efter sig:

»JUELS-MINDE«

Den skulle være herberge for de folk, der rejste med den kgl. Bogense-Klakring færge, og billet til Bogense fik man på færgegården »Juels-Minde«. Færgegårdens navn, skrevet »Juelsminde«, blev først betegnelse for denne gård, så for byen, der voksede op på det tilstødende område ved Sandbjerg Vig, og endelig også for Strandhuse på Bjørnsknude. Navnet »Juelsminde« er blevet et stedsevarende minde om N. J. Reedtz og hans virke.

I 1832 fik fru Reedtz efter eget ønske bevillingen kasseret i Det kgl. Rentekammer, da det ikke mere kunne svare sig at have den, men samme år overtog fæster Søren Fallentinsen Bruun (død 1835) ved bevilling af 6. december stillingen som værtshusholder på færgegården.

Efter Napoleonskrigene havde dansk landbrug en række svære år, og det fik N. J. Reedtz også at mærke. På grund af konjunkturerne led han tab, men han var dog så velfunderet økonomisk, at han ikke kom i egentlige vanskeligheder. Reedtzfamilien blev i almindelighed anset for at være særdeles velhavende.

N. J. Reedtz døde på Palsgaard 3. marts 1830, endnu ikke 59 år gammel. Hans hustru og de tre sønner lod følgende annonce indrykke i »Aarhus Stiftstidende« fredag den 5. marts:

»Ikke uforberedte, men ei mindre haarde trufne, rammede os den dybe Sorg at miste Onsdagen den 3die Marts den ædleste og bedste Mand og Fader, Kammerjunker og Major, Niels Juel Reedtz.

Han døde paa sit Fødested, paa den Fædrengaard, hvor hans Minde stedse vil vorde velsignet for den redelige Adfærd og den usminkede Velvillie, hvormed han virkede for Enhver, hvad der stod i hans Magt.

Livet var ham kjær, men Tanken om Døden aldrig fremmed, og den Hengivenhed, han stedse viste i sin himmelske Faders Villie, lettede ham ogsaa den sidste Afskeds Smerte. Kun 58 Aar og 11 Maaneder bleve hans Dage.

Ak! tunge ville de følgende Aar vorde for den Kone, der i næsten 33 Aar nød dagligt fornyede Beviser paa hans uforandrede Ømhed.

3 Sønner bekjendtgjøre med mig deeltagende Slægt og Venner dette Sorgens Bud.

Palsgaard, den 4de Marts 1830.

C. W. Reedtz, fød Benzon.

H. Reedtz.

O. Reedtz.

J. C. Reedtz.«

Den 17. marts 1830 blev der holdt en ligtale i As Kirke over N. J. Reedtz med Esajas kap. 57, v. 1-2, som tekst:

»Fra det Onde bortrykkes den Retfærdige. Han gaaer ind til Fred, han hviler i sit Sovekammer, hver, som vandrede den rette Vej«.

Talen blev siden trykt i Horsens hos A. C. Fogh. Den er holdt af sognepræst for As og Klakring sogne, magister Lars Nannestad Boisen (1803–1875), der stod Reedtzfamilien nær, og det hedder heri blandt andet:

»Assens og Klakring Menigheder! I have tabt meget: Eders Fader ligger der paa Baaren. – Vi have alle tabt, Enhver, der kom ham nær nok til at kjende ham«. Senere i talen hedder det: »Hvoraf kommer det, at et Gods som vor Reedtzes er sjældent i vore Dage? Han holdt det ikke for let, men han ansaae ikke heller en saadan Eiendom at være givet ham blot for hans egen Skyld eller til egen Nydelse, men ogsaa, for at han skulde gavne Andre ~~der~~ ved og især de Mennesker, som tilligemed Eiendommen vare ham betroede; han ansaae det som et Laan, for hvilket han engang skulde aflægge Regnskab ... Mere end Tusinde Mennesker, hvis Beskytter, Ophjælper, Raadgiver, Fader han var, begræde ham med oprigtige Taarer ... Hans sidste Dage vilde være blevne mørke og lange, glædesløse og smertefulde, hans barnligglade Aand vilde være bleven forstemt og nedtrykt. Held ham derfor, at Gud vilde ham det bedre – han blev bortrykket fra det Onde«.

Det ser ud til, at N. J. Reedtz har haft en uheldelig sygdom, der ville have ødelagt hans tilværelse, om han fremdeles havde levet. Han blev begravet i familiegravstedet på As kirkegård.

I anledning af hans død skrev pastor Boisens forgænger i As-Klaking, pastor Sophus Zahle i Hvedstrup Præstegaard, følgende digt om ham:

»Ak! i Borgens lyse, gjestfrie Stue
Vandrer Sorgen i sin sorte Dragt.
Dødens Magt
Slukte grusomt Glædens klare Lue.

O! men Ærens evigblanke Stjerne
Smiler venlig gennem Sorgen ned.
Hvert dit Fjed
Vied Dyden Du saa tro, saa gjerne.

Tillidsfuld sig Armod til Dig nærmed,
Kjærlig hørte Du den Armes Bøn.
Flidens Søn
Kraftig Du mod Nød og Sorg beskjermed.

Bondens Øie sig i Taarer bader;
Thi, Du Ædle! i dit Hoveri
var han fri.
Nu begræder han sin tabte Fader.

Overalt han saae Dig kjærlig virke,
Gudhengiven, ædel, christelig.
Mindes Dig
Maa han i sit Huus, i Skole, Kirke.

Uden Bram Du gik, som stille Vandrer;
Men Du virked daadfuld paa din Gang.
Skjaldens Sang
Intet i dit Levnet sløb forandrer.

Nei! Dit Levnet er dit Hædersminde;
Reedtz! høiagtet er dit Adelsnavn.
Virket Gavn
Skal om Gravens Urne Krandsen vinde.

Ak! men Trøst de Sørgende at bringe –
Dertil er min Harpe alt for svag.
Nat og Dag
Flagrer Sorgen end paa sorte Vinge.

Men Farvel – det maatte jeg Dig sige,
Pynte Graven maatte dog min Haand.
Ædle Aand!
Du er salig i de Godes Rige.

Evigheden aabner sine Sale,
Englen vinker Dig til Paradiis.
Men din Priis
Længe Leve skal i Jordens Dale.«

Der er således vidnesbyrd nok om, at N. J. Reedtz var en adelsmand, der kendte sine pligter og tog sig af de mennesker, for hvem han var herren og husbonden. Sorgen over hans død var ægte og oprigtig fra alles side. Under skildringen fremover af slægten vil han endnu nogle gange blive nævnt. Da hans hustru først døde mange år efter, vil der i det følgende blive fortalt adskilligt mere om hende.

Holger Christian Reedtz's barndom og ungdom samt hans virke i Det udenlandske Departement til 1830

SOM TIDLIGERE fortalt fødtes H. C. Reedtz år 1800 i Odense og blev opdraget på Palsgaard, samt under ophold i sin fødeby om vinteren, indtil sit femtende år. Fortrinsvis blev han undervist af moderen, men i de senere år af to teologiske kandidater, Thomas Sandholdt (1786–1861), senere kateket i St. Heddinge, og Frederik Siegfried Selmer (1787–1849), senere sognepræst i Lunde ved Odense. 1. oktober 1815 kom H. C. Reedtz i Odense Katedralskole, hvor han blev elev i 4. klasse, og hans yngre broder, Otto, kom også på skolen. Som elever her boede de først hos overlærer Hans Outzen Bjørn (1777–1842). Han var først og fremmest matematiker og havde som overlærer fagene matematik, fysik og naturhistorie. 1816 blev han dr. phil. og forflyttedes 1817 til Nyborg som rektor ved skolen dér. Da den blev nedlagt i 1839, købte han landejendommen Frydenlund i nærheden af København 1841. Her døde han året efter.

Ved Bjørns forflyttelse kom de to brødre til at bo hos adjunkt Andreas Faaborg Mülertz (1788–1844), som tillige var bibliotekar ved Fyns Stiftsbibliotek. Han blev dr. phil. 1817 og 1819 overlærer i Nyborg. Fra 1833 til 1844 var han rektor ved Horsens Latinskole. Han var en lærd pedant, men godt lidt af eleverne, der kaldte ham »Snudebillen« og »Hornfisken«. Med hensyn til dansk var han sprogrenser og var tillige patriot. Han blev 1816 gift med en datter af rektor ved Odense Katedralskole, professor Ludvig Heiberg (1760–1818), en broder til den berømte Andreas Peter Heiberg (1758–1841), der blev forvist fra Danmark.

N. J. Reedtz og hans hustru hjemme på Palsgaard stod i stadig brevforbindelse med sønnernes opholdsværter, og om vinteren var fru Reedtz i Odense fra sidst på efteråret til henimod første april, mens hendes mand synes at have været der lidt kortere tid. Således havde de en stor del af året nær forbindelse med deres børn.

I 1818, lige før H. C. Reedtz skulle dimittæres til universitetet i København for – efter datidens krav – at tage studentereksamen dér, klagede rektor Heiberg i et brev af 13. maj til faderen på Palsgaard over, at Holger – og med ham Otto – tog sig friheder i retning af længere ferie på Palsgaard, end det var tilladt fra skolens side. Holger havde behændigt, efter et nej fra rektor, fået lærertilladelse til at tage på ferie med Otto før tiden, idet man fra lærerside regnede med, at rektor havde givet sin tilladelse. Alligevel ville rektor ikke have påtalt dette, men da de

to brødre også forlængede ferien i den sidste ende, så han sig nødsaget til at klage til faderen. Der måtte ikke gøres forskel på eleverne.

18. september 1818 gav rektor Heiberg Holger et godt vidnesbyrd på latin, men det betog Holger meget, at rektor pludselig døde få dage efter. Ved studentereksamen i oktober fik han laud. [1. karakter] og flyttede derefter til København for ved universitetet at studere jura. Fru Reedtz havde aftalt med professor i teologi, Peter Erasmus Müller (1776–1834), at Holger skulle bo hos ham i professorboligen, Nørregade 243 [nu nummer 10]. P. E. Müller var svag af helbred, en stille lærd, som arbejdede med teologi, historieforskning og sprog. Her forblev Holger Reedtz til hen i 1822, da han forsøgte at tage juridisk embedseksamen.

Foråret 1819 bestod han filologisk og om efteråret samme år filosofisk eksamen, begge med laud. På samme tid studerede han, under tilskyndelse af historikeren, professor Laurits Engelstoft (1774–1851), den nyere historie og fik i 1821 guldmedalje for den i 1819 udsatte historiske prisopgave. I 1820 fik han også lejlighed til at følge forelæsninger hos fysikeren, professor Hans Christian Ørsted (1777–1851), der just i dette år om foråret ved en aftenforelæsning opdagede, at den elektriske strøm kan dreje en magnetnål, anbragt under eller over strømmen. I juli samme år foretog professoren en nøjere undersøgelse af dette fænomen, der siden blev grundlaget for elektroteknikken. Mange år senere [1849] oplevede Holger Reedtz i Berlin, at man prøvede at give ham æren af at have gjort denne store opdagelse, men han afviste på det bestemteste dette som usandhed. Ved denne lejlighed mindedes Ørsted sin gamle elev og var glad for den tid, da han først lærte Holger Reedtz at kende, og for det venskab, Reedtz siden havde vist ham.

Fra oktober 1818 til oktober 1820 var Holger Reedtz medlem af Hans Majestæt Kongens Livkorps, 4. Kompagni, men måtte udtræde på grund af attest om sygelighed.

Holger Reedtz's sans for historie og naturvidenskab var vakt, og det skulle siden vise sig, at disse to interesseområder virkelig kom til at betyde noget for ham. Fra 1821 studerede han jura under privat manuduktion af kancellideputeret Michael Lange (1788–1856) og rentekammerkommitteret Peder Jacob Hansen (1765–1825) samt by- og herredsfoged Chr. Albrecht Bluhme (1794–1866), den senere konsejlspræsident. Foråret 1822 tog Holger Reedtz den teoretiske del af juridisk embedseksamen med karakteren laud. [2. karakter], hvilket var en skuffelse. Karakteren ville blive en hindring, hvis han skulle gøre karriere som jurist, og han gik så ikke op til den praktiske del af embedseksamen.

Professor P. E. Müller og hans frue, Augusta Louise, født Stub (1788–1852), var glade for at have Holger Reedtz boende. Fra efteråret 1820 havde de også hans broder, Otto Reedtz, i huset hos sig. Fruen havde frispreg overfor Holger Reedtz og kunne i et brev i 1823 tillade sig at kalde ham »Reedtzemand«. Beta-lingerne for sønnernes ophold blev oversendt fra Palsgaard, hvorfra der også i december 1819 blev sendt gaver til professorparret. Müllers havde tre sønner: Otto

Frederik Müller (1807–1882), hvis søn blev den kendte komponist Peter Erasmus Lange-Müller (1850–1926), Carl Ludvig Müller (1809–1891) og Adam August Müller (1811–1844), så der har ikke manglet ungdom i huset, mens Reedtzerne var der.

Da Holger Reedtz fik sin dårlige eksamen i 1822, bestemte man på Palsgaard, at han fra september skulle have eget logi og så blot spise hos professorens. Faderen beklagede sig. Holger arbejdede »ei med den Iver, som hans Forældre og Venner ønsker«. Bluhme skulle give ham manuduktion. I august samme år kunne da Müller meddele Holger Reedtz, at han havde fundet logi til ham hos toldbetjent P. Hegelund på hjørnet af Fiolstræde og Krystalgade mod syd [nu Fiolstræde nummer 18].

Under de nye forhold må Holger Reedtz have taget sig sammen, for i foråret 1823 bestod han hele den juridiske embedseksamen, og denne gang med laud. Stor var glæden på Palsgaard, og Holger Reedtz kunne nu tænke på at få et allerede længe næret ønske opfyldt: »At tjene i det diplomatiske Fag«, som han udtrykte det. Altså fortsatte han studiet af nyere historie, den positive folkeret og de levende sprog. 1824 blev han kammerjunker, som hans fader var det.

Der var blevet givet ham et svagt håb om at komme i Det kgl. Departement for de udenlandske Sager [i dag udenrigsministeriet] af geheimestatsminister Niels Rosenkrantz (1757–1824), men dette håb udslettedes ved ministerens død 1824. Holger Reedtz ville da vise, at han havde kundskaber til denne løbebane, skaffede sig adgang til Det kgl. Geheimearkiv og udarbejdede »Répertoire historique et chronologique des Traités etc.«.

Den blev udgivet i 1826 i Göttingen og var et fortjenstfuldt værk, i lang tid vor eneste traktatsamling. Desuden havde han i 1825 i »Det skandinaviske Selskab«s skrifter skrevet en afhandling om »Danmarks og Sveriges Forbindelse til Beskyttelse af de neutrale Handelsrettigheder i Aarene 1690–1693«.

1826 fik han enkelte arbejder at udføre hos chefen for Det udenlandske Departement, statsminister, grev Heinrich Ernst Schimmelmann (1747–1831), og denne overdrog ham at arbejde med reklamationsfordringer fra USA i anledning af den behandling, disse staters skibe havde fået i Danmark under Napoleonskrigene.

For første gang fik Holger Reedtz nu sin egen lejlighed, Gl. Amagertorv 37, som han står skrevet for i Københavns vejviser for 1827. Det var vist også professor Müller, der skaffede ham den. Holger Reedtz vedligeholdte forbindelsen med Müllers efter sin studietid, og i 1824 tog han og en hr. Mørch sig af professorens søn, Carl Ludvig, der havde skarlagensfeber, mens moderen var i udlandet.

I april 1826 var han på besøg på Christiansdal ved Odense hos sin morbroder, P. Ulr. Fr. Benzon, der her ofte blev besøgt af Christian VIII og Frederik VII, mens de var prinser. Det var kortspillet, som drog dem.

Desuden var han ved denne tid i audiens hos prinsesse Caroline Amalie (1796–

1881). Faderen måtte betale det dyre tøj, der skulle til i den anledning, men audiensen var nødvendig og nyttig for hans videre løbebane som diplomat.

I maj samme år fortæller han faderen i et brev, at dr. jur. Robert Weber (1797–1876) er kommet til København fra Elberfeld i Tyskland. Denne var blevet gift 1824 med Axeline Rosenkrantz (1804–1867), fætterdatter til N. J. Reedtz og altså næstsøskendebarn til Holger Reedtz. Det ser ud til, at den unge dr. Weber gjorde et charmerende indtryk på Reedtz, og de aftalte nu sammen at tage til Sverige angående fideikommispenge, de mente at have krav på hos de svenske Rosenkrantzer. Turen til Skåne fandt sted fra 16. til 20. maj 1826, og Reedtz oplevede en hel del. Skønt han jo var borte fra Palsgaard til hverdag, gjorde han ikke desto mindre iagttagelser med hensyn til landbruget, som om han selv var landmand. At der virkelig var penge derovre, som man mente at have ret til, fremgår af, at N. J. Reedtz næste år kræver fideikommispenge i Sverige. Det vides blot ikke, om han fik dem.

1827 blev Reedtz og legationssekretær Marcus Pauli Hvass (1801–1864) sendt til München for at tage afskrifter af de dokumenter i Det bayerske Rigsarkiv, der angik Christian II's historie. Hvass rejste et halvt år efter til Rom, men Reedtz blev i Tyskland og fik anledning til at berejse den største del af landet. Først på året 1828 vendte han atter hjem. Kongen bifaldt hans arbejde, og han blev bedt om at udgive de samlinger, han havde foretaget i München. Det blev dog ikke til noget på grund af forhindringer og en mængde embedsforretninger.

Kort efter hjemkomsten fra Tyskland blev han i 1828 »ordentligt medlem« af »Det kgl. danske Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog« og 8. november samme år volontær i Det udenlandske Departement. Flere gange var han i departementet vikar ved sekretærforretningerne angående de omtalte amerikanske skibe og forhandlede med chargé d'affairs Wheaton. Resultatet blev konventionen af 28. marts 1830. Det var således lykkedes Reedtz at få fodfæste på det sted, hvor han helst ville være: Det udenlandske Departement.

I april 1829 ansøgte han grev Schimmellmann om en pekuniær gratifikation i anledning af økonomiske vanskeligheder. Han tør ikke trække for store vekslere på faderens mulighed for at hjælpe ham, da denne har lidt tab på grund af konjunkturerne. Det vides ikke, om han fik det ansøgte.

Han bosatte sig efter hjemkomsten fra Tyskland i Vingårdsstræde 132 [nu nummer 4], men flyttede siden til Bredgade 162 A [nu nummer 10], hvor han boede i 1831.

23. april 1829 lod Reedtz fire familiebilleder i fuld legemsstørrelse udstille i København. De var blevet restaureret af landskabsmaleren, professor J. P. Møller (1783–1854) og forestillede: 1) Peder Reedtz til Tygestrup (1531–1607), malet i sort, spansk dragt med kårde og ordenskæde, og 2) hans hustru, Karen Rostrup (død 1609), klædt som enke i sort med hvidt slør og plørøser og med en bønnenbog i hånden, 3) deres søn, Frederik Reedtz (1587–1659), i sort ridderdragt med stor, hvid krave og ordenskæde, og 4) hans hustru, Birgitte Brahe (død 1627),

Kammerjunker Holger Christian Reedtz 1827. Litografi af Hanfstaengl efter J. de Lacroix.

klædt i en rig hofdragt. De var formodentlig malet af Christian IV's maler, Remmert Piettersz (1575–1649), mellem 1607 og 1609. Tidligere havde de hængt i Reedtzernes kapel i Hørby Kirke på Sjælland, men nu ejedes de af Reedtz, og med stolthed sender han dem hjem til Palsgaard 22. juni 1829 i to kasser, godt indpakkede. Han beder faderen overvåge åbningen af kasserne, så at man ikke, ved brug af brækjern, kommer til at beskadige malerierne. En medfølgende tegning anviser to muligheder for ophængningen af malerierne. På rørende måde skriver han om sit ønske, at de skal ophænges i storstuen på Palsgaard, »og at de længe, endnu i mange Generationer, maae pryde den«. Det ønske kom ikke til at gå i opfyldelse.

Pudsigt nok fortalte almuen på egnen siden om de to herrer og damer på disse billeder, at de blev fjernet fra kirken, hvor de før hang, fordi de støjede under gudstjenesten, så folk ikke kunne være der. Især den ene var slem til at spøge, så visse ikke turde gå igennem storstuen om aftenen.

Næste år døde faderen, og dermed ændredes meget hjemme på Palsgaard. Det måtte Reedtz også mærke i København.

Otto Arenfeldt Reedtz's barndom og ungdom

HOLGER REEDTZ'S to år yngre broder, Otto Arenfeldt, blev født 8. november 1802 på Palsgaard. Han opdroges, som storebroderen, indtil 1815 mest af moderen, men flyttede dette år med ham til Odense for at gå på katedralskolen dér.

Hans konfirmation fandt sted i Odense Domkirke 18. april 1819, og nederst på gulvet blandt drengene stod en fattig, mærkelig dreng, den senere så berømte digter H. C. Andersen, som ikke kendte noget til de fornemme katedralskole-dreng, han havde gået til præst med. Otto Reedtz stod næstøverst på gulvet, og han fik af stiftsprovst Stephan Tetens (1773–1855), der foretog konfirmationen, det skudsmål: »Har kun svage Evner, men dog temmelig gode Religions-Kundskaber; har han end ei viist Opmærksomhed under Undervisningen, Usædelighed kan dog ei bebreides ham«. Otto skulle siden blive en dybt religiøs personlighed med en vældig pligtfølelse i alle livets forhold. Stiftsprovsten blev kort efter biskop i Ribe og straks derefter i stedet på Als-Ærø. Han var født i Horsens, hvor »Stefansgade« er opkaldt efter ham.

Samme år, i slutningen af september, var Otto med på jagt hjemme på Palsgaard, og ved den lejlighed kom han ud for en frygtelig oplevelse, der sikkert kom til at præge ham for livet. Næsten helt til i dag har på Horsenseggen i folke-munde beretningen levet om, hvad der skete, omend der kunne være nogen unøjagtighed i enkelthederne.

Otto mente vel at se et dyr og skød, men opdagede til sin rædsel, at han havde skudt tjenestekarlen Christian Nielsen fra Hosby i hovedet. Karlen var 34 år gammel og blev, dødelig såret, bragt til gården Dyrgaard i Aslække, hvor hans søster, Anne Marie, gift med gårdens ejer, Jens Jeppesen, tog sig af ham. til han døde kort efter, 26. september. Mens han lå lidende dér, gav fru Reedtz ham tre rbd. Kongens foged, herredsfoged og justitsråd Frederik Qvist Brorson (1764–1826), med hvis datter Otto mange år senere skulle blive gift i sit andet ægteskab, optog 28. september forhør om det skete, og ud fra det resolverede Vejle amt således 5. oktober:

»Da den uheldige Tildragelse, som dette Forhør omtaler, er skeet i fleeres Overværelse, og disses afgivne Forklaringer, tilligemed den unge Reedtzes vidner om en sand [virkelig] Vaadesgjerning, saa finder jeg ingen Anledning til at lade Sagen ved Retten undersøge; men den i Lovens [danske lovs] 6.-11.-1. bestemte

Bod bliver af den unge Otte Reedtz at erlægge til den Dræbtes Arvinger, om disse saadant forlanger.

Veile Amthuis den 5te Octobr. 1819.«

I danske lovs 6. bog, 11. kapitel, 1. stykke, står:

»1. Om Vaadis Gierning [ophævet 1866]:

Dræber mand anden af Vaade imod sin Tanke eller Villie til at skade enten den Dræbte, eller nogen anden, med den Gierning, bøde fyrretyve Lod Sølv til den Dræbtis Arvinger alleene og dermed være angerløs.«

Arvingerne forlangte denne bøde betalt, og 10. juni 1820 hedder det: »De i Følge Loven for Vaadsgjerning betalte Bøder, 20 Rbd. Sølv, er efter daværende Cours, samme var forfalden, 26 Rbd. 4 Mark.«

Det var let nok at betale disse penge, men hvordan kunne Otto Reedtz slette denne forfærdelige begivenhed af mindet? Mon ikke den ægte og dybe religiøsitet, der senere fandtes hos ham, fik en vældig næring gennem det, som han her havde oplevet?

Om ulykken forstyrrede hans ro til at læse videre på katedralskolen i Odense, eller det var evnerne, som ikke slog til, vides ikke. I 1820 kom han om efteråret til København, hvor stud. teol. Sophus Zahle, der fra 1819 til 1824 var alumne på Valkendorffs Kollegium og gav megen undervisning, især til artium, dimitterede ham privat til studentereksamen, som han bestod ved universitetet med laud. i fransk og tysk, haud. i alle andre fag. Han blev i 1821 indskrevet ved universitetet med den juridiske professor, Johan Fr. Wilh. Schlegel (1765–1836), som privat præceptor, men tog herefter ingen eksaminer. Han boede, som tidligere omtalt, straks fra sin ankomst til København hos professor Müllers sammen med broderen Holger.

I maj 1822 meddeler Müller Holger Reedtz, at han har skrevet til landøkonomen Johan Chr. Drewsen (1777–1851) for Otto angaaende et eksemplar af Thaer, men endnu ikke fået svar. Det viser, at Otto Reedtz nu vil studere landbrug videnskabeligt og ønsker at læse Drewsens danske oversættelse [»Grundsætninger for Landøkonomien«, I–IV, 1816–1819] af Thaers tyske værk »Grundsätze der rationellen Landwirtschaft«, 1804–1812. Den tyske landøkonom, Albrecht Thaer (1752–1828), med internationalt ry, havde 1806 i Möglin i Preussen oprettet Tysklands første egentlige landbrugsakademi, der fungerede til 1861.

Da Otto Reedtz fik tanken om at rejse til ham i Tyskland for at studere på hans akademi i Möglin, viste hans broder, Holger, ham så megen venskab og selvopofrelse, at han gav sin guldtabaksdåse til hjælp til hans forøgede udgifter. Otto omtales på dette tidspunkt af faderen som »et særdeles stadigt ungt Menneske af gode Sæder og temmelig fast Character«.

Kort efter rejste da Otto Reedtz til Frankfurt i Tyskland, hvor han befinder sig i august 1822, mens han senere på måneden er i Berlin. Endelig er han i september i Möglin. Det blev en læretid både i landbrug og i tysk. Hver måned fremover fik han brev fra Palsgaard. 27. april 1823 sendte han et lykønskingsbrev på tysk til sin broder, Holger, i anledning af dennes veloverståede embedseksamen, og i dette brev også en hilsen til sin tidligere lærer, Sophus Zahle.

I 1826 skrev faderen om Otto Reedtz, at denne, med særdeles sindighed og agtpågivenhed, havde lagt sig efter faareschæferi med mere det år, han havde opholdt sig i Möglin under Thaer. Det er tydeligt, at faderen er stolt af, at sønnen på den måde har dygtiggjort sig til at hjælpe ham hjemme på Palsgaard. Da Otto Reedtz atter kommer hjem til Danmark omkring september 1823, må han være taget til Palsgaard for at prøve sine nye lærdomme på det velkendte sted.

Det blev gården Ringstholm under Palsgaard, han fik lov at arbejde med fra 1824 og fremefter. Forpagter Valentin Sørensen Bruun (død 1829) havde haft gården i forpagtning 1799–1823, men nu var den ledig. Allerede fra 1818 var der fåreschæferi på Palsgaard ifølge en stambog over schæferiet dér 1818–1828, beroende i Viborg Landsarkiv. Men først i begyndelsen af 1824 anlagdes schæferiet ved Palsgaard efter de mest moderne principper af Otto Reedtz, og 6. maj dette år udarbejdede han en instruks på Ringstholm for sin fåreschæfer, Rasmus Nielsen, der virkede i denne stilling til cirka 1854. Allerede i 1822 var der blevet udsat en stamme af frederiksborgske får på Palsgaard, og det må være disse dyr, der nu arbejdes videre med. I december 1829 var der 300 får, og i 1838 fandtes på Palsgaard 5–600 forædlede får, på Ringstholm 3–400 får. I 1846, i januar, var der på Palsgaard 550 merinofår eller forædlede får samt »de til Foraaret fødte Lam«, på Ringstholm er 430 væddere, beder og åringslam. Aftager af ulden var, fra 1824 til 1845, firmaet J. B. Koch [og hertil siden N. J. Koch] på Grejsmølle ved Vejle. Allerede juli 1820 omtales afsendelse af et brev til fabrikant Koch på Grejsmølle.

Fra 1. september 1827 til 1. september 1829 forpagtede Otto Reedtz Ringstholm med gård og schæferi, og her var nok at lære, når han skulle drive denne gård. Den krævede dobbelt drift, da den ene halvdel af jorden var god, stærk lerjord, mens den anden halvdel var stærkt sandblandet. På sandet kunne han have fårene.

I disse år, fra 1824 til 1830, må Otto Reedtz være modnet som mand og som kristen personlighed, og hertil bidrog hans nære tilknytning til præsterne i As Præstegaard. Palsgaard og Barritskov besatte hver anden gang embedet som sognepræst for As-Klaking sogne, og i 1824 kaldte da N. J. Reedtz sin søn Ottos tidligere lærer, Sophus Zahle, til at være stedets præst. Det var et udslag af taknemmelighed mod den unge cand. teol. og lærer, der havde sørget for, at Otto Reedtz fik studentereksamen. Zahle havde regnet med at skulle fortsætte helt og fuldt som lærer ved den højere skole og var, da han blev kaldet til præstegerningen, på Metropolitanskolen i København. Han holdt tiltrædelsesprædiken

26. september 1824 og bosatte sig med sin hustru, Vilhelmine Böttger (1802–1837), i As Præstegaard i det hyggelige Kirkholm. Her fødtes sønnen, Peter Chr. Zahle (1825–1898), der blev politiker og præst, og datteren, Nathalie Zahle (1827–1913), den senere så bekendte skolebestyrerinde i København. Ved hendes fødsel blev moderen invalid, idet hoften gik af led.

I anledning af fru Reedtz's fødselsdag, vist i 1827, skrev præsten følgende digt:

»Til Fru W. v. Reedtz til Palsgaard.

Margretha bygged her sit Slot
I Danmarks gyldne Tid.
Her, sagde hun, her er det godt:
Naturen smiler blid
Og lønner virksom Flid
Med mange Fold af Agrens rige Grøde.

Og ofte rulled Aaret om
Fra Margarethas Tid.
Men aldrig der til Borgen kom
Meer Hjerte, Aand og Vid,
Meer Dannished og Flid,
End da den favned Dig, o Wilhelmine.

Den store Dronnings lyse Aand
Beundred hendes Old.
Tre Sceptre tog hun i sin Haand,
Tre Kroner i sit Skjold.
Men var Margretha bold,
Du hendes Storhed naa'de i det Mindre.

Tre Kranse Du Dig flættet har,
Meer værd end Kroners Glands.
Du Fromheds Lilier stedse bar
Og Kundskabs Egekrands;
Og Du med ædel Sands
Dig Huuslighedens Vedbendkrone slynged.

Du Dronning er paa denne Borg;
Dig hylde vi med Lyst.
Fjernt flygte fra Dig Glimt af Sorg,
Du Sorgens hulde Trøst!
Gid Glæden i dit Bryst
Belønne Dig for dine høie Dyder!«

1829 forflyttedes pastor Zahle til Hvedstrup-Fløng pastorat ved Roskilde, og hans afløser i As-Klaking blev den lærde teolog, magister Lars Nannestad Boisen. Han var søn af den bekendte biskop over Lolland-Falster stift, seminariefors­tander i Vesterborg på Lolland, Peter Outzen Boisen (1762–1831), og hustru, Anna [Nanna] Nannestad (1775–1853). Biskoppen fik med to hustruer 12 børn, hvoraf 6 sønner blev præster.

Lars Boisen var meget musikalsk og komponerede. Under studieophold i udlandet var han blevet religiøst vakt, og nu brød han med den rationalistiske kristendom, han var vokset op i. Det gav hans forældre noget at tænke på. Som en meget alvorlig kristen tiltrådte han embedet i As-Klaking i 1829 og blev samme år gift med Beate Schiern (1801–1839).

Det var en præst efter Otto Reedtz's hjerte. De to unge mænd, der var om­tre­nt jævnaldrende, fandt sammen om det kristelige, og mens Otto Reedtz allerede nu synes optaget af Grundtvig, blev Boisen fra 1833 også en varm tilhænger af denne, teologisk og kirkeligt. Dette bekendtskab med præsten førte yderligere med sig, at Reedtz lærte dennes yndige søster, Helga Magdalene Boisen (1812–1840), at kende. Foråret 1829 kom hun til København og i huset hos institut­bestyrerinde Smidt, men senere på året tog hun til As Præstegaard, som hun først forlod engang i 1830. Det endte med, at Reedtz blev forlovet med hende om som­meren samme år. I juni måned afgik det ene brev efter det andet til Helga i Vesterborg fra Otto på Palsgaard, og 10. juni sendte han hende en guldring. Om efteråret, 16. november, som var biskop Boisens fødselsdag, blev deres forlovelse offentlig deklareret i Vesterborg, hvor Reedtz var kommet til stede. Derom fortæller etatsråd Lauritz Jørgensen (1809–1889) i sin bog: »Mine Erindringer«, at Helga var så undseelig ved sin forlovelsesfest, at Reedtz måtte stå alene på gulvet og tage mod skålen, mens hun befandt sig i et andet værelse. Reedtz beskrives ved den lejlighed som »en ret smuk ung Mand af Middelstørrelse, med et lyst Haar, der dog var vel stort til at være klædeligt«.

I 1831 blev den gamle biskop alvorlig syg. Ængstelige fulgte man med i As Præstegaard og på Palsgaard. Tirsdag eftermiddag, 10. maj, længtes man inderligt efter posten, og næste morgen red Reedtz til Horsens for at hente den. Klokken blev 3 om eftermiddagen, og af og til gik præsten ud på vejen i Kirkholm for at se efter ham. Allerede på afstand kunne han på Reedtz's glade ansigt se, at han bragte det gode budskab, at biskoppen havde det bedre. Men, takket være den sene postgang i de tider, fik man siden at vide, at biskoppen var afgået ved døden om tirsdagen.

Fra begyndelsen af 1831 havde det været påtænkt at holde Reedtz's og Helgas bryllup i Vesterborg i juli, så man efter fru Reedtz's ønske først havde passeret juni termin inden festligheden. Da nu biskoppen døde, ændredes planen. Bryllup­pet blev holdt i As Præstegaard i stedet for. Trolovelsen skete 1. juni, og vielsen forrettedes 16. juli i As Kirke af pastor Boisen, mens Jens v. Benzon fra Odense og Holger Reedtz var forlovere.

Otto A. Reedtz's første ægteskab og hans virke på Palsgaard 1830-1835

Dermed holdt en ny tid sit indtog på Palsgaard, hvor sorgen over N. J. Reedtz's død året før endnu var frisk. Hans bortgang havde skabt problemer! Forholdet mellem fru W. Reedtz og sønnen Otto kunne give anledning til kedelige scener. Den gamle frue sad i uskiftet bo og ville have, at tingene skulle gå i den gænge, hun var vant til, mens Otto Reedtz som bestyrer af godset ville ordne sagerne på sin måde. I januar 1831 beretter Otto Reedtz til sin broder i København, at han har måttet give sin moder tre tilbud: 1) Hun rejser eller 2) han rejser eller 3) de bliver sammen på Palsgaard, men under andre forhold! De unge må have deres egen husholdning og moderen sin, eller de unge indretter sig på Ringstholm, hvor der kan tilbygges.

Moderen gik da ind på at føre separat husholdning, men ville blive fire år endnu som ejerinde på gården.

Hertil kom, at den yngste søn, Jens Carl, voldte knuder. Selv en nok så streng opdragelse af ham havde ikke kunnet ændre på hans mærkelige, skødesløse væsen. I 1830 havde han været i Vesterborg om sommeren, og lige efter jul samme år var han i København. Først på året 1831 var han i Hvedstrup Præstegaard hos pastor Zahle, med hvem man fra Palsgaard havde stadig brevforbindelse. Samme år var han om sommeren i Lønborg Præstegaard, hos pastor Jørgen Bloch (1767–1838), og er sikkert blevet undervist af sønnen dér, stud. teol. Jørgen Viktor Bloch (1812–1892), der siden, som licentiat i teologien, blev adjunkt ved Horsens Latinskole 1835 og sognepræst i Lønborg efter faderen fra 1838.

I marts 1831 klagede Otto Reedtz til sin broder, Holger, over Jens Carls udskejelser. Da Helga som nygift flyttede ind på Palsgaard, skrev Otto Reedtz måneden efter til Holger, at hun var afholdt af enhver og blev mere og mere kær for hans mor. Helga var en engel, der næsten ganske forhindrede de tidligere kedelige scener mellem ham og moderen. Også på Jens Carl havde hun en god indflydelse, så der har været grund til at håbe på noget bedre med hensyn til ham.

Enten det var Otto Reedtz, eller det var moderen, som havde vanskeligheder, så henvendte de sig til Holger Reedtz i København, Otto på dansk, men moderen gennem adskillige år på fransk. Holger sendte i september 1831 et brev til pastor Vilhelm B. Bentzien (1800–1857), kapellan i Fredensborg, for at få ham til at tage Jens Carl i huset til opdragelse og undervisning. Det hedder heri, at Jens Carl har gode evner, men er ligegyldig og skødesløs. Det vides dog ikke, om han kom til præsten. Denne flyttede kort efter til Kerteminde som sognepræst.

Da i oktober 1831 moderen igen blev besværlig, og Jens Carl samtidig var fræk over for hende, mente Otto Reedtz, at det ville være godt, om moderen for fremtiden var borte fra Palsgaard om vinteren. Holger Reedtz greb så ind, og de næste ti år havde han moderen hos sig i København hver vinter. De boede

Tegning af Cathrine Sophie Wilhelmine Reedtz fra december 1833. Hun fremtræder som en meget myndig og statelig frue.

sammen og kom godt ud af det med hinanden. Her var nok, som adspredte sindet, og enhver havde sit at passe.

Jens Carl må være kommet hjemmefra i 1832, og det synes at gå bedre med ham i den kommende tid, når blot han ikke er sammen med moderen. Sidst i 1833 omtales han igen som umulig. Ved folketællingen 1834 er han ikke på Palsgaard, men da han i 1835 kaldes »studiosus«, og dog ikke er student i almindelig betydning af ordet, samt i 1837 kaldes »forstkandidat«, må han have fået en vis uddannelse som forstmand.

Ved undersøgelse af Holger Reedtz's private regnskabsbog 1838–1847 viser det sig, at Jens Carl har været forstelev cirka 1835–1838 i Nørre Herlev ved Hillerød hos skovrider August Ludvig v. Staffeldt (1794–1865), men aldrig har taget forstkandidateksamen.

Kort efter deres vielse erfarede Otto og Helga Reedtz, at Lars Boisen nu ville blive forflyttet til Vesterborg hjemme på Lolland som præst efter faderens død. Det betød, at vel bevarede det gamle hjemsted for familien, men bispinden og de yngste børn måtte flytte til København. Sønnerne Frits (1808–1882), den senere så bekendte »Budstikke-Boisen«, Peter Outzen (1815–1862) og Harald (1817–1894) fik bolig på Christianshavn i samme ejendom, hvor magister Jacob Chr. Lindberg (1797–1857) boede, bekendt som Grundtvigs forkæmper. I baggården havde de alle tre et værelse og holdt sig selv med tør kost, hvorimod middagsmaden blev bragt dem. Her overraskede Otto Reedtz dem engang i færd med at vaske gulv, og Frits brugte slåbrokken til at tørre af med!

Da Lars Boisen tog fra As-Klaking, efterlod han et savn dér, for folk hang ved ham som deres præst. Otto Reedtz ville gerne have haft Fritz til præst efter broderen. Palsgaard Gods havde kaldsretten, men desværre var Frits for ung til at blive ordineret.

Helga og Otto ønskede så Poul Rützou (1799–1838) som stedets præst, men fru W. Reedtz, som havde afgørelsen i sin hånd, var syv sind. Da sendte Holger Reedtz 9. august 1831 et brev til Rützou og bad ham skrive til moderen. Det hjalp! Hun afgjorde sig for ham, og han blev kaldet 18. november 1831. Allerede i maj 1832 kunne det mærkes, at Rützou var meget populær i begge menigheder.

Vinteren 1831–1832 opholdt Frits Boisens forlovede, Eline Heramb (1813–1871), sig på Palsgaard, og næste sommer var bispinde Boisen med datteren, Elise Marie Boisen (1806–1837), på besøg dér. Marie Boisen var en yndig, blid kvinde, der havde en skøn sangstemme, som hun havde fået uddannet gratis i København af syngemester Giuseppe Siboni (1780–1839). Hun skulle siden blive gift med Søren Kierkegaards broder, den lærde teolog og senere biskop, Peter Chr. Kierkegaard (1805–1888), hvem hun havde kendt siden 1828. Han blev derved svoger til Helga og Otto Reedtz, og de to svogre forblev venner resten af livet. I P. Chr. Kierkegaards dødsbo fandtes i 1888 en samling stambogsblade, der havde tilhørt Marie Boisen, og de er særdeles interessante. På disse blade er blandt andet skrevet af mosteren, Elise Nannestad (død 1844), og broderen,

Anton Boisen (1801–1858), samt dennes hustru, Dore, af Louise Hanck (1814–1882), Thea Hanck (1810–1898) og Christiane Hanck (1808–1881) samt af Augusta Söeborg (1802–1874). Hertil kommer Otto Reedtz og hans mor, der begge skrev i 1831.

Otto Reedtz skrev således:

»Du, welchen keine Welt, umschliesst;
Der Du allgegenwärtig bist
Mit allem Deinem Segen!
Wo meine Lieben sind, auch da
Bist Du, mein Gott; Bist Ihnen nah
Auf allen ihren Wegen.
Du übersiehst, o Gott, Sie nie;
Ach segne, Vater, segne Sie«.

Diese Zeilen sprechen den Wunsch Deines, Dir ganz ergebenen Schwagers aus.
Du meine geliebte Schwägerinn Elise Marie Boisen.

Palsgaard den 1sten August 1831.

Unveränderlich Dein Bruder = O A Reedtz.

På dansk:

Du, hvem ingen Verden rummer,
Du, som alle vegne er
Med al din Velsignelse.
Hvor mine kære er, ogsaa dér
Er du, min Gud, er dem nær
Paa alle deres Veje.
Du glemmer, o Gud, dem aldrig.
Ak, velsign, Fader, velsign dem.

Disse linjer udtaler Din, dig helt hengivne Svogers Ønske.
Du min elskede Svigerinde Elise Marie Boisen.

Palsgaard den 1ste August 1831.

Uforanderligt Din Broder = O A Reedtz.

Fru W. Reedtz skrev, som man kunne forvente det, på sit kære fransk følgende:

»Très chère et bonne Marie!
Veuille de Ta feuille pardonner l'oubli
Mais mille et mille travers
Offusquent le génie, qui voudroit faire des vers. –
Cependant, quand comme Toi on est jeune et gentille,
Se le faire dire en vers, ne deplaît pas aux filles;
Et moi, ayant la plus grande envie
De plaire à ma tendre et douce Marie,
En vers je lui dirai, que dans mon coin de la Jutlande
On aime bien le rossignol de la Lollande. –
De cette rime ne blâme point la maladresse,
Mais qu'elle Te prouve ma tendresse, –
Et dis Toi, qu'en chaque instant de ma vie,
Il me sera doux de plaire à ma Marie! –«

Palsgaard le 27 Octobre 1831. C. S. V. Reedtz.

På dansk:

»Meget kære og gode Marie!
Vær venlig at tilgive Glemselen af dit Blad.
Men Tusinde og atter Tusinde Hindringer
Staar i Lyset for Geniet, som gerne vilde lave Vers. –
Imidlertid, naar, som du, man er ung og sød,
Saa mishager det ikke pigerne at lade sig det sige paa Vers;
Og jeg, som har den største Lyst
Til at behage min kære og søde Marie,
Vil sige hende paa Vers, at i mit Hjørne af Jylland
Elsker man højt Lollands Nattergal. –
Du skal ikke dadle det ubehændige i dette Rim,
Men gid det maa bevise for dig min Hengivenhed, –
Og sig til dig selv, at i hvert Øjeblik af mit liv
Vil det være mig kært at behage min Marie! –«

Palsgaard den 27. Oktober 1831. C. S. V. Reedtz.

Overordentlig interessant er det, at familien Hanck fra Odense er repræsenteret i stambogsbladene. Den stod H. C. Andersen nær. Augusta Söeborgs søster var gift med cand. teol. Johan Hanck (1776–1840), de ovennævnte søstre Hancks fader. Han var lærer ved Odense Katedralskole fra 1802 og blev kendt i Odense

som den toneangivende i byens kunst- og litteraturliv. Han fremstillede små vandfarvebilleder, og et sådant billede af Palsgaard (se side 5) findes hos fru Ellen Strandman, født v. Reedtz, bosat i Stockholm. Det er tegnet 1814 og malet 1837, og Hanck har skrevet sit navn derpå. Det må betyde, at familien Hanck har kendt Reedtzfamilien fra dennes mange ophold i Odense, at Hanck, og måske nogle af hans døtre, har været gæster på Palsgaard, og at Marie Boisen kan have truffet døtrene dér. I den retning peger det også, at nok en datter af Hanck, Caroline (1816–1901), var selskabsdame i 1850'erne på Boller ved Horsens for den næsten blinde komtesse, Emmy Frijs, og siden for hendes mor. Frijserne må have lært frøken Hanck at kende gennem Palsgaard.

I 1833, 30. marts, fik Otto og Helga Reedtz deres første barn, en søn, som blev kaldt Niels Juel efter sin farfader, og 7. februar 1835 fik de datteren Nanna Vilhelmine, opkaldt efter begge bedstemødre. Det lavede om på tilværelsen, at disse små færdedes på gården. Forældrene var lykkelige, og man satte sit håb til drengen, som skulle føre slægten videre. Ingen vidste jo, om Holger Reedtz nogensinde ville blive gift, og Jens Carl var så ung og umoden endnu.

Ved folketællingen på Palsgaard i 1834 blev optalt ialt 62 personer. Fru W. Reedtz er med nogle tjenestefolk i København og derfor ikke talt med på godset. På Ringstholm er der nu en avlsforvalter, Johs. Bernt Secher (1806–1868), der blev gift i Brabrand 1846 med en datter af godsforvalter Engberg på Palsgaard, Nielsine Engberg (1814–cirka 1862). Godsforvalterens frue, Else Ludovika Engberg, født Hartmann (1793–1843), har en søster, Johanne Margrethe Hartmann (1792–1859), der er husjomfru på Palsgaard og senere også selskabsdame hos fru W. Reedtz til dennes død 1854.

Sognepræsten i As-Klaking fik 1836 en personel kapellan, Johan Chr. Carl Boeck (1809–1889), der virkede i pastoratet til 1839. Han blev i 1842 gift med godsforvalter Engbergs datter, Anna Laursine Engberg (1816–1845), og efter hendes død med hendes kusine, Petræa Sophie Engberg (1816–1889).

I 1835 gik fru Reedtz med til at skifte med sine sønner. Holger og Otto Reedtz tiltrådte deres arv og købte moderen og lillebroderen ud. Denne sidste fik 7.653 rbd. rede sølv i arv, men brødrene satte beløbet op til 15.000 rbd., hvoraf han kunne bruge renterne, og som kurator fik han Chr. v. Benzon (1786–1875), ejer af stamhuset Lønborggaard.

I et brev af 12. november samme år skriver Otto Reedtz til broderen, Holger, i København om de nye økonomiske forhold imellem dem. De er ganske enige om driften af Palsgaard og fordelingen af udbyttet, og nettoindtægten af godset var for 1835 6.000 rbd. Herefter ejede de to brødre Palsgaard i fællesskab, og Holger Reedtz var tryk ved sin broder nu, som han var det, da han 20. marts 1830 gav ham fuldmagt til at handle på sine vegne efter faderens død.

Holger Reedtz's ungarletid i København og hans tjeneste i Det udenlandske Departement til 1842

FRA 1832 TIL 1834 boede Holger Reedtz Amaliegade 154 [nu nummer 11] på første sal i forhuset, fra 1835 til 1842 Sct. Annæ Plads 60 [nu nummer 10]. Han holdt tjener og husholderske eller kokkepige samt en karl. Fra 1836 lejede han stald, vognskur, foderloft og karlekammer i Norgesgade 167 [nu Bredgade nummer 20]. Når moderen var der, havde hun sine tjenestefolk med, så de har begge været godt hjulpe i deres hverdag. Holger Reedtz havde sin indtægt fra overskuddet af Palsgaard og fra sin stilling som sekretær i departementet siden april 1831. Hertil kom renterne fra »Det Reedtz'ske Fideikommis«, som han arvede efter faderens død. Ofte fik han nogle af sine penge fra Palsgaard udbetalt gennem J. Hollensen, Laxegade 216 [nu nummer 27], København, som handlede med fedevarer og ost samt vestindiske varer og havde aftaget Otto Reedtz's fedevarer fra Palsgaard siden 1833. Moderen levede af enkepension eller appanage og havde formue.

Ved hjælp af en interessant regnskabsbog fra 1838 til 1847 [dog ikke ført fra marts 1843 til december 1845] kan man se, hvilken hyggelig, standsmæssig ungarletilværelse Holger Reedtz har ført i hovedstaden til 1842 og siden på Palsgaard til tiden, lige før han blev gift i 1848.

Holger Reedtz var musikalsk begavet og blæste fagot [i 1842 en Grensorfagot]. Ved sin død efterlod han sig hele tre fagotter. Gennem alle årene, fra 1838 til afrejsen fra København 1842, fik han 12 lektioner i fagotspil hver måned hos kgl. kapelmusikus, krigsråd Frantz Keyper den yngre (1792–1859). Han havde klaver i huset til sammenspil, og helt fra Paris kunne han skaffe sig musikalieme, mens han dog normalt købte dem hos Lose og Olsen i København.

Med glæde fulgte han og moderen teaterlivet og kom i operaen. I efteråret 1838 hørte han violinvirtuosen Ole Bull (1810–1880) og oplevede, i juli 1841, tre gange at høre klavervirtuosen Frantz Liszt (1811–1886) give koncert. Næste år, i april, hørte han pianistinden Clara Schumann [»Clara Wieck«] (1819–1896).

Som en kulturpersonlighed var han medlem af »Danske Samfund«, der begyndte at virke 1839 med N. F. S. Grundtvig som formand, og af »Det kgl. danske Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog«. Tillige af »Den danske Kunstforening i Kjøbenhavn« og »Den danske historiske Forening«, stiftet 1839 på initiativ af Chr. Molbech. Reedtz støttede »Christianshavns Døtreskole« og selskabet »Hygea«, en sygeforening, der blev stiftet 1835 og gav fri medicin til værdige

trængende. Fremdeles var han medlem af »Det kgl. danske Haveselskab«, af »Det genealogiske-heraldiske Selskab« og af »Holberg Selskabet« samt »Det kgl. københavnske Selskab«. Også til opførelsen af Thorvaldsens Museum bidrog han med et beløb tre gange.

Af aviser holdt han »Kiøbenhavnsposten«, der udkom fra 1827 og havde lokalstof. Den var antinational og blev senere, i 1850'erne og til den gik ind i 1859, fortaler for helstatspolitikken, som Reedtz til den tid også skulle vise sig at hylde. Endvidere holdt han »Fædrelandet« og »Adresseavisen«. Han var med i »Reitzels Læseselskab« og yderligere et. Sine bøger købte han hos Reitzel og hos Klein.

For moderen, brødrene og svigerinden hjemme på Palsgaard, de to ugifte kusiner på Stensballegaard, baronesseerne Elisabeth (1806–1884) og Sophie Krag-Juel-Vind-Arenfeldt (1797–1878) samt for godsforvalter Engberg på Palsgaard, påtog han sig gerne kommissioner, så han købte og betalte for dem, indtil der senere kunne afregnes.

Med familien Benzon og med sine venner i København havde han jævnligt økonomiske mellemværender. Sine tjenestefolk sørgede han godt for og betænkte dem ved den årlige skovtur, de holdt, og når det ellers var passende, for eksempel ved nytår. Han, der som barn var vant til landlivet på Palsgaard, holdt ridehest i hovedstaden. 1841 udskiftede han sin skimmel, solgte den til hofdame frk. v. Krogh og købte af sin broder, Jens Carl, en ny ridehest, der var brun. For at holde hest i København måtte han så betale den hesteskat, der oprævedes.

På herskabelig måde købte han gode vine og sørgede især altid for, at der var chokolade i huset. Han røg tobak og brugte også snus i næsen.

Som årene gik, avancerede han i Det udenlandske Departement fra 4. til 2. sekretær, og lønnen steg dermed. I 1842 sluttede han af med 475 rbd. i kvartalet.

Det meste af året opholdt Reedtz sig i hovedstaden, men hver sommer boede han nogen tid på Palsgaard. Når han da ankom til godset, havde han gerne gaver med til sin broders børn. Fattigblokken i As Kirke betænkte han altid i ferien, og skolebørnene i As skole kunne opleve at få pengegaver fra ham. Også »Horsens Bibelselskab« fik gerne en gave.

I sommeren 1841 gav han almisser her og dér, og rapstærskerne fik også et beløb. Når han rejste efter ferien gav han moderens tjenestefolk drikkepenge, idet han boede hos hende på slottet. Overalt, hvor han kom frem og blev betjent, sparede han ikke på drikkepenge.

Et par af vennerne i København skal nævnes her, nemlig gehejmelegationsråd i Det udenlandske Departement, Frederik Chr. Dankwart (1782–1856), som Reedtz nu og da besøgte i Hellebæk, og den engelske legationssekretær Peter Denis Browne og hustru Catharine, der var venner også af Grundtvig. Da i 1839 præstembedet ved Vartov i København blev ledigt, lod kong Frederik VI gennem Reedtz og Browne hemmeligt Grundtvig vide, at hvis han ville søge Vartov, skulle han nok få det embede. Grundtvig ville dog ikke søge embedet blot ud fra hemmelige efterretninger, der kunne være upålidelige, men gik selv til kongen. Denne lovede

ikke noget direkte, men bad Grundtvig sende ansøgningen til ham selv personligt. Der gik nogen tid, men 28. maj 1839 blev Grundtvig udnævnt til præst ved Vartov.

Samme år døde kongen, og i januar 1840 deltog Reedtz i majestætens bisættelse. I marts måned erhvervede han flere småerindringer om kongen fra dennes efterladenskaber. 29. juni samme år var han med ved den sidste kongekroning i Danmark. Det var Christian VIII's, da han blev kronet i Frederiksborg Slotskirke af biskop J. P. Mynster.

Det kunne ske, at der blev givet Reedtz, og andre i centraladministrationen ansatte, en pengegave. Det var tilfældet, da kronprins Frederik for anden gang blev gift i 1841, og da der blev givet en pengegave fra Preussen i anledning af en jernbanekonvention, fik han også del i den. Den slags var opmuntringer midt i pligt- og rutinearbejdet.

Kong Christian VIII havde overdraget Reedtz at arbejde med problemerne angående en kommende afskaffelse af Øresundstolden, men efterhånden blev han klar over, at majestæten modarbejdede ham og gik uden om ham. Den slags var han for stolt til at finde sig i, og i 1842 indgav han sin afskedsbegæring med følgende diplomatiske begrundelse: »Nedbrudt Helbredstilstand«. Det måtte kongen tage for gode varer, og ved udløbet af september måned samme år forlod Reedtz Det udenlandske Departement, som han ellers altid havde været så glad for at virke i.

Otto Reedtz's virke på Palsgaard indtil broderens hjemkomst i 1842

OTTO REEDTZ havde efter 1835, i forholdet til sin moder, nu helt frie hænder og skulle kun stå sin broder til regnskab for bestyrelsen af Palsgaard. Der er ikke spor af nogen uoverensstemmelse imellem dem om godset. De to brødre passede hver sit på sit sted.

I 1836 fik Otto Reedtz titlen kammerjunker og blev bekræftet heri 1843 og 1849. Det var en lille fjer i hatten til denne stiltfærdige landadelsmand, der passede det ham betroede på så trofast og redelig en måde.

14. juni samme år fødte hans hustru, Helga, ham endnu en datter, som blev opkaldt efter sin farmoder med navnet Cathrine Sophie Vilhelmine, siden altid kaldet »Minna«.

Hvordan egentlig Helga Reedtz udvikledes i disse år, er der ikke mange vidnesbyrd om. Laurits Jørgensen (se side 41), der sværmede for hende i sin ungdom, fortæller, at hun ikke kunne dele sin mands grundtvigske kristendomsopfattelse, men holdt fast ved den rationalistiske, hun havde tilegnet sig i sit hjem i Vesterborg. Det er nok muligt, men hun stod dog trofast ved sin mands side. Han gjorde, hvad han kunne, for at støtte hendes mor, bispinden. Allerede fra tiden kort efter, at hun var blevet enke, begyndte han med mellemrum at sende hende penge, så hun kunne hjælpe de yngste børn, der skulle studere. Også P. Chr. Kierkegaard hjalp hende med penge.

Helga må have været musikalsk som sine søskende, Marie og Lars, for i 1835 fik hun et fortepiano. Det kostede 173 rbd. og 3 sk. og har sikkert været følt som en herlighed.

En stor sorg ramte Helga og Otto Reedtz samt hele Boisenfamilien og tillige Kierkegaardfamilien. Kort efter at Marie Boisen i 1836 var blevet gift med P. Chr. Kierkegaard, døde hun under et svangerskab i 1837. Det gik også Søren Kierkegaard meget på. Marie havde skabt liv og glæde i det Kierkegaardske hjem på Nytorv i København, hvor ellers tungsindet så ofte herskede, og så mange var døde i de foregående år. I anledning af dødsfaldet skrev Helga Reedtz 13. september 1837 til P. Chr. Kierkegaard. Hun var dus med ham, mens hendes mand sagde og skrev De til ham. I brevet gav hun udtryk for, at hun ikke havde påskønnet sin kære søster nok, mens hun endnu havde hende, og søgte at trøste sin sørgende svoger.

18. august 1838 sendte Otto Reedtz et brev til P. Chr. Kierkegaard i anledning

af, at dennes fader var død. Gennem Søren Kierkegaard er den gamle fader, husekræmmer Michael Pedersen Kierkegaard (1756–1838), blevet verdensberømt. Kun én gang havde Otto Reedtz set ham, men det var flygtigt på trappen i huset på Nytorv i København, da han i efteråret 1837 gik ned fra et besøg hos svogeren, P. Chr. Kierkegaard. Reedtz beklager, efter hvad han har hørt om faderen gennem Helga, ikke at have haft lejlighed til at kende afdøde.

Desuden fortælles i brevet, at Helga venter nedkomst til efteråret, men befinder sig ret vel. Så hedder det ordret: »Vor lille Niels Juel, der imod Sædvane desværre i disse Dage er Patient, indvirker derved ikke godt paa Moderens Befindende«. Drengen antog han syg af forkølelse og af nydelsen af for megen frugt.

Drengens sygdom endte med døden 14 dage efter, 3. september 1838, da han døde af nervefeber. Det var et hårdt slag for forældrene, og da Helga var 6½ måned henne i sit svangerskab, har det taget frygteligt på hende. Niels Juel blev begravet i familiegravstedet på As kirkegård, hvor hans sten, der blev lavet 1838 i København, stadig findes. I 1839 købtes en hængeask og en hængealm til hans gravsted.

Til minde om drengen oprettede Helga og Otto Reedtz »Lille Niels Juel Reedtz's Børnelegat« ved fundats af 9. september 1839, og det konfirmeredes af kongen 5. november samme år. Det var på 100 rbd., hvis renter hvert år 30. marts og 3. september [drengens fødsels- og dødsdag] skulle uddeles med halvdelen til et skikkeligt, trængende eller sygeligt barn, helst i den alder, da Niels Juel døde.

17. november 1838 fødte Helga sin mand en ny søn, der blev kaldt Holger Christian efter sin farbroder. Det var en trøst midt i sorgen, men det hele havde taget sådan på Helga, at hun i 1839 var svagelig, og et brev fra hende til P. Chr. Kierkegaard, af 16. september dette år, viser hendes tilstand. Hun takker ham for en tilsendt bog, som hun endnu kun har bladet i, og for opmærksomhed og deltagelse. Det går fremad til det bedre med helbredet, og på nær lidt hoste og ubetydelige mindelser af feberen er hun ret vel. Hendes mor, bispinden, og hendes broder, Carl, har været på besøg på Palsgaard, men er nu rejst til Lolland. I brevet er indlagt en pengeseddel til hendes brødre, det vil sige de yngste, som endnu læser.

Samme år havde hun også den opmuntring, at hendes broder, Lars, i Vesterborg for første gang efter sin afrejse i 1831 fra egnen kom på besøg og prædikede i As Kirke. Han græd af gensynsglæde. Den opbevarede prædiken viser, at han nu fuldt og helt er blevet grundtvigianer. Det mørke og tunge fra omvendelsens tid er afløst af noget mildt og glad.

Ved folketællingen 1840 taltes ialt 92 personer på Palsgaard – fra herskabet til tyendet. Avlsforvalteren på gården er Nicolaus August Theodor Harries, der siden var forpagter af Hanstedgaard ved Horsens (død 1881). Som lærerinde var ansat Georgine Amalie Elisabeth Beate Krebs (1820–1898). Hun var født i Horsens og blev 1849 gift med cand. teol., senere sognepræst i Kundby, Jakob Frederik Ingerslev (1819–1897).

Næste år døde Helga 14. august af brystsvagthed [vel tuberkulose] efter 9 ugers smertefuldt sygeleje. Også hun blev begravet i familiegravstedet på As kirkegaard. Tilbage sad den sørgende ægtefælle med tre små børn. Det var det andet dødsfald, Reedtz oplevede på kort tid i sin nærmeste familiekreds. Der skulle efterhånden komme forfærdelig mange andre. Kun ét formåede her at trøste ham: hans stærke tillid til Gud.

Som en hjertevarm og levende kristen stod han ikke alene på sin egn. Herom vidner et brev til P. Chr. Kierkegaard af 12. maj 1842, hvori han udtrykker, at han kristeligt er stærkt forbundet med Kierkegaard, at de »ere forenede ved Troens Baand«. Han er glad for at have erfaret, at Kierkegaard [gift igen 1841] har fået en søn, der blev født ved påsketide, hvorfor Reedtz kalder ham »den lille Paaske-gjest«. Sønnen, Poul Kierkegaard (1842–1915), omtales nærmere senere. Reedtz takker Kierkegaard for de herlige afhandlinger [formodentlig i hans »Nordisk Tidsskrift for christelig Theologi«, 1840–1842] og beder ham hilse magister J. Chr. Lindberg hjerteligst, »denne min dyrebare og kiære Ven«. Han omtaler »herværende troende Brødre« og beder Kierkegaard sige til Grundtvig, »at hans velsignede Prædikener ere til sand Opbyggelse baade for mig og flere troende Brødre og Søstre her i Sognet; disse have yttret for mig, om jeg paa en eller anden Maade kunde fremføre deres Tak for Grundtvig«.

Otto Reedtz er tydeligt nok med flere andre på egnen meget optaget af Grundtvig, og de gudelige forsamlinger, altså de kristeligt vakttes sammenkomster, optog ham meget. Grundtvig selv brød sig ikke om disse forsamlinger, da der var noget usundt og selvkredsende over dem. Man var ikke en rigtig, levende kristen, efter forsamlingsfolkenes mening, hvis man ikke var med i deres kreds. Grundtvig så faren ved dette indsnævrede og farisæiske og ønskede i stedet at være noget for hele det danske folk, ikke bare for en lille, ofte selvtilfreds, skare. Desuden var de gudelige forsamlinger, uden kontrol af stedets præst, blot samlede til bibelmøder og forkyndelse under ledelse af omrejsende lægfolk, direkte forbudt ifølge konventikelplakaten af 1741.

I sommeren 1842 var Helga Reedtz's broder, Frits Boisen [senere »Budstikkeboisen«], træt efter mange kampmøder i anledning af gendøberfejden, og efter forgæves at have brugt badekur blev han, af Otto Reedtz, indbudt til at tilbringe nogle uger i ro på Palsgaard. Boisen rejste over Fyn og tog fra Bogense med færgen til Klakring og derfra til Palsgaard. Han lærte rigtigt den skønne egn at kende.

Der skulle nu holdes en forsamling, og Otto Reedtz indbød til denne under navn af »Theselskab« på Palsgaard. Siden blev As Kirke ham nægtet, da han ønskede, at Frits Boisen skulle prædike dér. Det virkede pinligt, at pastor Johannes Hjort (1804–1848), der havde afløst den tidligt afdøde pastor Rützou i 1839, på denne måde afviste Otto Reedtz, der jo dog, sammen med sin broder, var kirkeejer og havde kaldsretten hver anden gang, når præsteembedet ved kirken blev ledigt. Det var Barritskov, som havde kaldet Hjort. Der blev kold luft her-

efter mellem Otto Reedtz og præsten, og når der siden var barnedåb i præstefamilien, kunne Holger Reedtz godt være fadder, mens Otto Reedtz holdt sig borte.

I stedet opfordrede sognepræsten i Skjolde, Carl Fog (1809–1885), til at lade Frits Boisen prædike i sin kirke, og et langt vogntog med folk kørte så fra Palsgaard til Skjolde for at holde gudstjeneste. Det blev nu mere kendt end før, hvad Otto Reedtz kristeligt stod for, og det passede ikke hans broder Holger i København. Han tog afstand fra de gudelige forsamlinger, og det kom i nogen grad til at skille de to brødre; dog ikke varigt.

—

Holger og Otto Reedtz sammen på Palsgaard 1842-1846

I OKTOBER 1842 forlod Holger Reedtz København. Han lod sine møbler og effekter forsikre for 6.000 rbd., og snedker Braasch i København pakkede møblerne ind og lod dem bringe om bord i skipper S. P. Hiernøes båd. Han og hans matroser sejlede nu hele bohavet til Palsgaard havn, mens ridehesten blev sendt til Palsgaard over Århus. Så foretog Reedtz, fra 3. til 22. oktober, en rejse til Holsten, Slesvig og Hamborg; sikkert forfriskende og lærerigt for ham. Han skulle siden få brug for enhver viden just om hertugdømmerne.

Ved hjemkomsten til Palsgaard huskede han, som sædvanligt, de små broderbørn, der fik legetøj. Nu skulle hans tilværelse lægges om. Hans indtægter var jo gået ned, da han opgav sin stilling, men til gengæld var der ikke så mange udgifter for ham ved at bo på Palsgaard. Han har slået sig sammen med sin moder og spist hos hende. De var jo vant til at bo sammen i København en stor del af året.

Han færdedes på hesteryg og kom en del på besøg hos onkelen, kusinerne og den øvrige familie på Stensballegaard. Også på Jensgaard i Glud sogn kom han. Horsens var købstad og markedsby for Palsgaard, og her handlede Holger Reedtz på Søndergade hos vinhandler Kjeldsen (1788–1860). Også hans læge, distriktskirurg Jacob D. Mikisch (1777–1858), boede i Horsens. Nu og da rejste han på besøg hos familien Benzons på Christiansdal ved Odense.

I 1841 forlod forpagter Engberg, efter 30 års tjeneste, Palsgaard og flyttede til Hornsyld nærmere ved Horsens, hvor han havde købt gården Elisedal. Her kom Holger Reedtz på besøg i marts 1843 for at bese alt det nye, kort efter at fru Engberg var død.

I øvrigt fremgår det af den omtalte regnskabsbog, at Holger Reedtz, nu mere end nogensinde, måtte hjælpe småfolk med gaver, lån eller almisser. Mange steder fra bad man ham om støtte, og han synes for det meste at have hjulpet. Skolebørnene blev betænkt, og ved juletid glemte han ikke daglejerbørnene under godset. Kirkebøssen fik fremdeles sit offer, og ved nytårstid betænkte han moderens tjenestefolk: husholdersken, stuepigen, kokkepigen, tjeneren og kusken, der til hverdag tog sig godt af ham.

Ved lejlighed hyggede han sig med kortspil, som han også havde gjort det i København, men noget måtte han kaste sig over nu, i særdeleshed da han ikke mere havde sit regelmæssige arbejde. Hans interesse for naturvidenskab er kendt allerede fra studietiden, og han har holdt interessen vedlige. I 1841 køber han

matematiske bøger og anskaffer sig en himmelglobus. Det er åbenbart astronomien, som har indfanget ham. Da han nu, hjemme på Palsgaard, fik mere tid til at tænke på astronomiske studier, faldt hans tanker på sprøjtehuset lige nordvest for broen, der førte over til Palsgaards hovedbygninger.

I en protokol for observatoriet på Palsgaard, beroende i dag i godsets bibliotek, står der således:

»Efterat jeg ved min Hiemkomst fra Udlandet i October 1843 havde projecteret Anlæggelsen af et lille Observatorium paa Sprøjtehuset, meddeelte jeg mine første Idéer til Møllebygger-Mestersvend Lau, der under mit Tilsyn gjorde en foreløbig Afridsning.

Den detaillerede Tegning udførte hans Mester, Møllebygger Jensen fra Fyen. Dennes Svende, Møller og Stokkeby, begyndte den 12. December 1843 paa Træarbeidet. Stenene til Pillen bleve huggede af Anders Thomsen fra Bisholt af en Sten liggende paa Nørby Mark, og de bleve afleverede paa Palsgaard den 20. Januar 1844. Pillen bestaar af et muret Fundament og af tvende Stene, begge i Form af en afstumpet Pyramide ... Ovenpaa er anbragt en cylindrisk støbt, for oven plan afdreiet Jernplade ... Den 22. Januar begyndte Muurmester Fusing fra Horsens paa Muuarbeidet, som fuldførtes den 23., da begge Stenene bleve anbragte ovenpaa hinanden paa Fundamentet.

Dette blev muret med Cement, Stenene med Muurmastix. Kobbretaget paa Kuppelen paasatte Blikkenslager Dændler fra Horsens med sin Svend fra 29. Januar til 3. Febr. Sidstnævnte Dag bleve ogsaa Møller og Stokkeby færdige. Snedkerarbeidet fuldendte Snedker Hansen den 21. Febr., og efterat Møllebyggerensvend Møller den 23. havde gjort nogle Forandringer ved Kuppelen, for at lette dens Omdreining, kunde jeg samme Dags Aften deri opstille mit i London, hos Simms and Troughton, kiøbte transportable Passage Instrument«.

I bogen findes, fra marts 1844 til 16. september 1847 samt for 11. februar 1852, iagttagelser af stjerner samt tidsbestemmelser. Det fremgår af bogen, at han fik sit kronometer ordnet hos urmager Louis Urban Jürgensen (1806–1867) i København sommeren 1844, var derefter en tur i Hamborg, hvorefter han, efter hjemkomsten til Palsgaard, flittigt foretog observationer, hvorved han betjente sig af sin broder Jens Carls halvkronometer fra Genève. I oktober fik han sit kronometer tilbage fra L. U. Jürgensen. Observatoriets breddegrad var 55 grader, 45 minutter, 22 sekunder øst.

Med dette arbejde kunne der gå mange fornøjelige og spændende timer, hvor Reedtz var hævet over denne jords fortrædeligheder. Siden skulle han få et endnu bedre observatorium nede i sin have.

En anden interesse fandt Holger Reedtz i at få Palsgaards have ordnet, så den blev tidssvarende og så smuk som mulig. I hans faders tid virkede fra 1818 Johan Laborn (født cirka 1782) som gartner på Palsgaard. Han kom fra godset Broksø på Sjælland med sin hustru, Ida Hegelund, og en to år gammel søn, Carl Wilhelm Juel Laborn, der siden blev havekarl på Palsgaard. Laborn forblev i

tjeneste på godset til 1840, da han kom på pension og blev efterfulgt af en gartner Sørensen.

Ved folketællingen i 1845 er gartneren på Palsgaard »kunstgartner« Chr. Magnus Hansen (født cirka 1817 i Odder). Han har åbenbart udført et tilfredsstillende arbejde i haven, for da han rejste, sagde Holger Reedtz til ham: »Deres fremtid vil ikke være mig ligegyldig«! Han slog sig ned i Sommerlyst pr. Skibhusene ved Odense, havde blomsterkultur og et elegant drivhus med interessante blomster, men bad i januar 1851 Holger Reedtz om et lån på 200 rbd. til at leje og indrette en butik for i Odense mod pant i ejendele. Til nytår 1852 ville han betale pengene tilbage. Det vides dog ikke, om han fik lånet.

Holger Reedtz var meget interesseret i botanik og havde sine idéer om, hvad haven skulle beplantes med. Derom bærer Palsgaard have eller park den dag i dag vidnesbyrd.

Da godsforvalter Engberg forlod Palsgaard i 1841, efterfulgtes han af Christian Christofer Dahlsen (født i Horsens 1805, død i As 1881). I 14 år havde han været på gods- og dommerkontorer, men blev så i 1837 examineret jurist. Han var godsforvalter både på Palsgaard og Barritskov og blev i 1867 »virkelig kammerråd«. Da han i 1844 giftede sig med Amalie Jensen (1817–1885), en møllerdatter fra Barrit, fik han sin løn ændret, og man overlod ham hele forvalterboligen på nær det værelse, hvor Otto Reedtz's svoger og plejesøn, cand. teol. Peter Outzen Boisen, boede. Dahlsen fungerede som godsforvalter vist lige til sin død, og han må have været Holger Reedtz en værdifuld hjælp, da denne selv, sidst i 1845, overtog hele Palsgaard ved broderens salg af sin halvdel af godset til ham.

Otto Reedtz havde mistet meget ved sin hustrus død, men han havde dog børnene hos sig til glæde og opmuntring. Under deres opvækst har de i høj grad været henvist til ham. Med sin afdøde hustrus søskende havde han fremdeles forbindelse. I 1843 var han med familie hos Frits Boisen i Skørpinge på Sjælland og skulle med ham på hans årlige rejse hjem til Vesterborg, hvor broderen, Lars Boisen, jo var præst. Fra Bisserup strand tog Frits Boisen med sin familie og Otto Reedtz med sin i hver sin båd til Lolland, men da de kom ud i rum sø, måtte Reedtz's båd vende om og vente i tre dage. Boisens båd tumledes derimod af bølgerne i 12 timer, men den nåede omsider frem.

I sommeren 1845 besøgte Lars Boisen og pastor Emil Clausen (1802–1851), sognepræst i Boeslunde ved Skælskør, samt sidstnævntes hustru, Otto Reedtz på Palsgaard, og Lars Boisen prædikede ved den lejlighed i Skjolde Kirke.

Otto Reedtz havde også lært pastor Vilhelm Birkedal (1809–1892) at kende, og denne skriver i sine erindringer således: »Med Kammerjunkeren Reedtz paa Palsgaard blev jeg derimod i dybeste Forstand fortlørlig paa den kristne Tros Grund«.

Det har sikkert betydet en stor hjælp for Otto Reedtz, at han i 1845 besluttede at gifte sig igen og påny få en hustru i hjemmet. Det var husjomfru Sophia Frederica Brorson (1800–1865) på Palsgaard, han valgte, sikkert efter moden over-

vejelse. Hun var, som omtalt side 37, datter af herredsfoged Frederik Qvist Brorson (1764–1826) og hustru, Kirstine Elisabeth Bager (1774–1840), og var en sønnesøns datter af Nicolai Brorson (1690–1757), salmedigterens broder. Otto Reedtz og Sophia Brorson blev viet i As Kirke 24. januar 1846. Vidner var Holger Chr. Reedtz og Jens Carl Reedtz, og af den første fik bruden en guldkæde med tilhørende kasse, købt lige før jul 1845 i Odense.

Fra december 1841 til december 1845 var Otto Reedtz formand for sogneforstanderskabet i As-Klakring kommune, og dets møder afholdtes næsten altid på Palsgaard. Sidst på året 1845 afhændede han, som omtalt, sin del af Palsgaard til broderen. Inden han forlod godset med hustru og børn, havde han omhyggeligt gjort alt op, så Holger Reedtz nøjagtigt vidste, hvad han kunne regne med af ejendele.

Det må have været en sær oplevelse for Otto Reedtz at flytte fra Palsgaard. Her havde han lagt sin ungdomskraft og udført en trofast tjeneste på det fædrene gods; her havde han hjemført sin første hustru og nu sin anden og fået sine børn, der også var knyttet til dette sted; her var det kristelige blevet stort for ham, og her havde han venner, der var trosfæller.

I Tamdrup sogn, vest for Horsens, hvor han havde købt Tamdrup Bisgaard, var han en ny mand, der ikke kendte nogen. Denne ejendom kunne slet ikke måle sig med Palsgaard i retning af skønhed eller herskabelighed, omend den havde en vidunderlig beliggenhed på en vældig skråning syd for den højtliggende Tamdrup Kirke. Det skulle imidlertid vise sig, at Otto Reedtz faldt til på det nye sted og blev en institution efterhånden; fra 1860 »kammerherren på Bisgaard«, og som sådan kan man endnu høre ham omtalt på Horsenseggen.

Nye forhold på Palsgaard

DA OTTO REEDTZ var rejst, og Holger Reedtz nu sad tilbage med hele Palsgaard, gjaldt det om at få godset drevet forsvarligt og rentabelt. Ved folketællingen 1845 var der ialt under Palsgaard 66 personer, så der var meget at holde sammen på. Holger Reedtz besluttede da at antage en forpagter, så han ikke selv skulle have landbrugsproblemerne direkte ind på livet. Det blev den unge Hans Peter Lund (1823–1893), søn af proprietær Andreas Severin Lund (1794–1875) og hustru, Frederikke Charlotte Kaarsberg (1797–1875). A. S. Lund var examineret jurist fra 1815 og havde siden 1843 ejet Brønsholmsdals tidligere klædefabrik i Karlebo i Nordsjælland. Det er sandsynligvis sådan, at Niels Juel Reedtz i sin tid kendte proprietær Lunds svigerfader, klædehandler i Aalborg, Hans Kaarsberg (1757–1826), og handlede med ham. Proprietær Lunds anden søn, Niels Juel Lund (1830–1919), er sikkert opkaldt efter Niels Juel Reedtz, så Holger Reedtz har altså som forpagter antaget en mand, der var af en familie, han kendte som solid og respektabel.

Forud for begyndelsen af H. P. Lunds forpagtning 1. maj 1846 afholdtes en forpagtningsauktion i marts måneds slutning. Før den nye mands komme lagde man alt til rette og bortauktionerede det, der ikke tilkom ham eller kunne stå ham i vejen. Lund var ungkarl og forblev det endnu mange år frem. Hans fader blev hans kautionist til sikring af forpagtningskontraktens overholdelse, og da faderen var en velhavende mand, følte Holger Reedtz sig tryk ved den kun 23 årige H. P. Lunds overtagelse af forpagtningen.

Da H. P. Lund tog fat på Palsgaard, var en mergling på Ringsthalm fuldført, og på Palsgaard var kun 40 tdr. land endnu ikke blevet merglet. Der fandtes mergel i overflod, så man let kunne fortsætte merglingen. Til Lund overdroges noget over 550 tdr. land, og hver td. var 200 rd. værd. Der forefandt 2 artilleri-hest, 24 arbejdsheste, 1 deputathest, 157 køer, 4 tyre, 12 trækstude og 550 merinos eller forædlede får samt de til foråret fødte lam. Der er schæferi i forbindelse med Ringsthalm, men schæferibesætningen må gerne erstattes med køer. Det mærkes, at Otto Reedtz, der havde grundlagt schæferiet og var stolt af det, er borte. Endvidere kan tilføjes, at hoveriet nu var forbi.

Ringsthalm fordrede dobbelt drift, som omtalt side 39. Avlsbestyreren her var Rasmus Holgersen.

H. P. Lund fik således nok at se til. Han fik sin broder, N. J. Lund (se oven-

for), til sig på Palsgaard som landvæsenselev, og som sådan tælles han ved folketællingen på Palsgaard 1850. Ved næste tælling i 1855 er han avlsforvalter på gården, og han skulle til sin tid komme til at afløse sin broder som godsets forpagter. H. P. Lund fik forpagtningen for 11 år, så den skulle udløbe 1. maj 1857.

Holger Reedtz skulle komme ud for en endnu større forandring på Palsgaard. Han, der var ungarl, skulle i en sen alder opleve at blive gift og blive en lykkelig ægtefælle og fader. I den omtalte regnskabsbog står under oktober 1846, at han 16.–26. foretog en rejse til Frijsenborg, Randers og Benzon. Det var sikkert ved denne lejlighed, at han på Frijsenborg traf den unge komtesse, Asta Tugendreich Adelheid Krag-Juel-Vind-Frijs (født 12. marts 1826, død 5. oktober 1890).

Hun blev opdraget på Frijsenborg hos sin onkel og tante, lensgreve Jens Chr. Carl Krag-Juel-Vind-Frijs (1779–1860) og hustru, Henriette Frederikke Magdalene zu Inn- und Knyphausen (1791–1866), da hendes egne forældre, grev Erhard Krag-Juel-Vind-Frijs (1788–1826) til Vedelslund ved Skanderborg, og hustru, Caroline Tugendreich Adelheid Reiche (1788–1827), var døde, mens hun var ganske lille. Hun var en religiøst vågen kvinde, som sammen med sin plejesøster og kusine, Emmy Krag-Juel-Vind-Frijs (1825–1863), havde fundet frem til et personligt kristenliv. Da den 26 år ældre Holger Reedtz friede til hende, vel i 1847, sagde hun først nej, men da man forklarede hende, hvor betydelig en mand hendes bejler var, sagde hun ja til ham. Hun brød sig i forvejen ikke om unge, umodne mænd, og snart stod det da fast for hende, at hun skulle giftes med Holger Reedtz og blive frue på Palsgaard. I september 1847 blev de forlovede.

Forinden ægteskabet oprettedes en ægtepagt af 31. december 1847, der blev konfirmeret 1848. Palsgaard Gods skulle ved Holger Reedtz's eventuelle død ikke kunne røres af hans efterlevende hustru, men hun skulle i et nyt ægteskab have 1.000 rbd. rede sølv i appanage hvert år. Komtesse Adelheid og Holger Reedtz blev viede ved et hjemmebryllup på Frijsenborg 16. februar 1848, og provst Bernt Magnussen (1798–1867), Lyngaa, der viede dem, sendte siden brudetalen og vielsespapirerne til fru A. Reedtz og ville gerne senere besøge parret på Palsgaard.

Fra december 1845 havde Holger Reedtz afløst sin broder som sogneforstanderskabets formand i As-Klaking kommune, men når han i de følgende år ikke kunne deltage i møderne, fungerede godsforvalter Dahlsen som formand.

I 1848 døde kong Christian VIII i januar måned, og da kong Frederik VII tiltrådte regeringen, kaldte han kort efter Holger Reedtz tilbage til statstjenesten, nu som depechesekretær i udenrigsministeriet fra april 1848. Skønt han i 1847 var blevet valgt ind i stænderforsamlingen i Viborg, kom han således ikke til at deltage i dens møder.

Holger Reedtz blev især benyttet til usædvanlige sendelser. Efter krigsudbruddet i 1848 var han samme år i maj-juni med diplomaten, baron Friedrich v. Pechlin (1789–1863) i London, i juli-august deltog han i våbenstilstandsforhandlingerne i Malmø, og senere forhandlede han med regeringen i Berlin. Under alt dette

måtte hans unge hustru forblive på Palsgaard uden ham ved sin side, så hun fik tydeligt at mærke, at hendes mand var en betydelig person. Dog er hun i juli måned 1848 i København og oplever en hel del, mens Holger Reedtz opholder sig lidt i ro hjemme på Palsgaard med moderen og broderen Jens Carl.

Gamle fru W. Reedtz sagde, da hun første gang fik komtesen fra Frijsenborg præsenteret for sig som sønnens forlovede: »Du har valgt et barn, men det er et elskværdigt barn!«

I vinteren 1848–1849 kunne Holger Reedtz være hjemme på Palsgaard et stykke tid, og hans fætters hustru, Albertine Benzon (1793–1851), på Benzon sendte ham 11. februar 1849 et brev, hvor hun udtrykker glæde over, at han er hjemme efter en streng sommer i 1848, og at hans moder har det bedre. Desuden er hun betaget af hans virkelig nydeligt anlagte have uden for Palsgaards havestue. Der var altså ved hans og gartnerens hjælp skabt noget seværdigt. Samme år antog han den siden så vidt berømte gartner Georg Julius Bøgh (1821–1904), der blev på Palsgaard til henimod 1854 og ganske omlagde haven. 1854 blev han handelsgartner i Horsens og blev kendt især for frugt- og frøavl.

I 1849 var Holger Reedtz med til at undertegne præliminærerne og våbenstilstanden i juli måned, men da han mente, at han ved denne lejlighed måtte overskride sine instrukser, var der megen misfornøjelse med ham i hovedstaden. Mens Holger Reedtz denne sommer opholdt sig flere måneder i Berlin, sad kvinderne uden nogen egentlig beskytter på Palsgaard. Fredericia var nu blevet det punkt, der under krigen tiltrak sig alles opmærksomhed, og det blev da besluttet, at kvinderne, hvis slagets udfald blev ulykkeligt, skulle sejle over til Fyn. Da morgenen 6. juli kom, klirrede vinduerne på Palsgaard ved kanonernes drøn, og gamle fru W. Reedtz tabte rent hovedet. Derimod så hun til sin forbavselse svigerdatteren, som kun havde fire uger til sin nedkomst, gå omkring med ro og godt mod og samle det lidet sammen, hun ville have med sig. Slagets heldige udfald gjorde rejsen til Fyn overflødig, men den gamle frue fik fra den dag af respekt for svigerdatteren, som hun kun havde regnet for »et elskværdigt barn«.

3. august 1849 fødte fru Reedtz en datter, som fik navnet Sophie Vilhelmine Henriette Olga, opkaldt efter sin farmoder og efter grevinden på Frijsenborg, men først to måneder efter kom Holger Reedtz hjem, så barnet kunne døbes i hans nærværelse 29. oktober 1849 i As Kirke. Komtesse Emmy Frijs holdt barnet over dåben, og blandt fadderne var Otto Reedtz fra Tamdrup Bisgaard og gamle kammeråd, dr. Mikisch fra Horsens.

Samme år blev Holger Reedtz medlem af landstinget, hvad han forblev til 1851.

Adskillelsen havde været svær for både ham selv og hans unge hustru, og da han i 1850 atter skulle rejse til Berlin, på v. Pechlins forlangende, for at være anden befuldmagtigede ved de endelige fredsforhandlinger, tog han hustru og barn med sig. Det gjorde han dog kun denne ene gang, for Berlin kom for fru Reedtz til at stå som indbegrebet af alt dødt, stivt og kedeligt. Han var under dette Berlin-ophold en meget virksom diplomat. Digteren M. A. Goldschmidt (1819–

1887) fortæller i sin bog »Livs Erindringer og Resultater«, I bd., 1965, følgende til belysning af Reedtz's og hustrus Berlin-ophold: »Imidlertid traf jeg sammen med Møller [litteraten P. L. Møller (1814–1865), Søren Kierkegaards fjende] i Berlin 1850. Det var paa den Tid, da Kammerherre Redtz-Thott [fejlagtigt for kammerherre Reedtz] og Baron Pechlin med Kammerjunker Sick [Emil Sick] (1825–1864) som Sekretær underhandlede der om Freden, som kort efter kom istand med Preussen. Selv de Fornemme i Ambassaden følte sig i Berlin saa isolerede og vare saa stemningsfuldt optagne af Danmarks Interesser, at der kom et usædvanligt intimt Forhold imellem dem og os danske Literater«.

Efter sin hjemkomst blev han direktør i udenrigsministeriet og 6. august 1850 udenrigsminister. Han var en øvet og kyndig diplomat [tyskerne kaldte ham »den gamle ræv«], men han manglede talemåner og bøjelighed. I vinteren 1850–1851, mens Reedtz var udenrigsminister, fulgte hans hustru med ham til København, og her befandt hun sig vel. Her var gamle og unge venner og slægtninge, og her var Vartov Kirke, som hun altid søgte til, når det var muligt. Bopælen var ifølge vejviseren for København Amaliegade 126 [nu nummer 22], et fornemt kvarter, og det må være herfra, fru Reedtz sender et brev til P. Chr. Kierkegaard 11. april 1851. Hun tilbagesender med brevet en bog, hun har lånt af Kierkegaard, der nu er præst i Pedersborg og Kindertofte ved Sorø. Det er Søren Kierkegaards »Kjærlighedens Gjerninger«, men hun kan ikke kalde det, som er fremstillet i denne bog, for kristelig kærlighed. [Det viser, at hun ikke har forstået bogen, og man kunne vel heller ikke forvente andet]. Hun sender en hilsen fra sin mand og svigermoder. Denne sidste skal dagen efter med dilligencen rejse til Jylland, og hun vil gerne med hende dertil. Det er dobbelt trangt at være i byen om foråret, hvor man har de kolde, døde huse af sten i stedet for Guds dejlige natur.

Holger Reedtz var afgjort helstatsmand og fik aldrig noget tillidsforhold til ministeriets nationalliberale medlemmer. Efter en mislykket sendelse til Warschau i sommeren 1851 for at påvirke tzar Nikolajs syn på Danmark bevirkede han, ved trusel om demission, at ministeriet sprængtes 28. juni. I det nye kabinet af 13. juli blev han igen udenrigsminister, men forstod ikke at udnytte sin sejr. De tyske krav voksede, han veg tilbage for en kamp med rigsdagen og tog da sin afsked 18. oktober 1851. Herefter kom han ikke mere til at spille nogen politisk rolle.

Han trak sig nu tilbage til Palsgaard, hvorhen hans hustru også længtes. Hjemmet her blev efterhånden, skønt hendes mand så ofte havde været fraværende i diplomatiske sendelser, rigere for hende, især da der senere kom flere børn. Da den unge fru Reedtz i 1848 holdt sit indtog på Palsgaard, varede det ikke længe, førend hun i Otto Reedtz på Tamdrup Bisgaard fandt et kristenmenneske efter sit hjerte. De var begge optaget af Grundtvig, og hun fandt senere ind i fællesskabet med den kreds af vakte på Palsgaardsgængen, som Otto Reedtz havde holdt gudelige forsamlinger med. Det må have været mærkeligt for hendes mand at opleve, men han lod hende her handle frit, når blot han selv måtte være uden for dette åndelige røre.

I særdeleshed havde hun glæde af at kende et ægtepar fra de vaktens kreds i As sogn, gårdmand i Overby, senere tillige sognefoged Hans Jensen (1809–1892) og hustru, Ane Marie Thomasdatter (1813–1892), viede i As Kirke 1836. Hans Jensen var en begavet mand og veloplyst. Han kunne på passende måde frit bevæge sig i dannede kredse.

Fra 1841–1844 var han medlem af sogneforstanderskabet for As-Klaking kommune, og her var på det tidspunkt hans gode ven og trosfælle, Otto Reedtz, formand. Hans Jensen bevarede forbindelsen med Reedtz, til denne døde, og hans, i 1858 udflyttede, selvejergård i Overby hed Ottosminde, opkaldt efter Otto Reedtz. Også Holger Reedtz kendte han særdeles vel.

Hans Jensens fader var gårdmand og sognefoged (1809–1833) i Overby, Jens Hansen (cirka 1762–1833), som blev gift første gang 1788 med Magrethe Mortensdatter. Da hun døde i august 1808 uden at efterlade sig børn, giftede han sig straks efter i september med en pige fra Palsgaard, der tidligere havde tjent i hans egen gård. Hun hed Karen Marie Nielsdatter og havde et par måneder forinden født en datter, Ane. Ved at indgå dette ægteskab, gjorde han vistnok herskabet på Palsgaard en tjeneste – foruden at få en højst nødvendig kone på sin gård, og belønningen fra herskabets side skal have været den, at han i 1809 blev sognefoged efter gårdmand Morten Sørensen i Overby. Muligvis var Anes fader en meget højtstående person, der havde været på besøg på Palsgaard, men kirkebogen i As sogn har ganske tilsløret, hvem han måtte være.

Jens Hansen forblev i herskabets gunst og blev 25. februar 1823 udnævnt til dannebrogsmænd med følgende begrundelse: »Fordi han under en i Sognet udbrudt særdeles ondartet smitsom Syge har vist sjelden Konduite forbunden med Opoffrelser, der for ham som uformuende Gaardbruger og hoveriegjørende Bonde vare meget betydelige«.

Ved kongelig resolution af 25. maj 1824 fik han bevilget en gratifikation af 50 rb. sedler af understøttelsesfonden og 3. november 1832 det samme beløb på samme måde. Det må være herskabet på Palsgaard, som har sørget for alt dette. Det vides også, at Holger Reedtz 29. november 1823 besørgede en alen dannebrogsbånd sendt hjem til Jens Hansen.

Naturligvis måtte så sønnen, Hans Jensen, også blive kendt på Palsgaard, og da han og hans hustru blev grebet af vækkelsen, så de kom med i de gudelige forsamlinger og blev tilhængere af Grundtvig, kom de til at stå både Otto Reedtz og fru Holger Reedtz nær. Hans Jensen og hans hustru søgte pastor Carl Fog i Skjolde, og hos ham kom deres søn, Holger Chr. Vilhelm Hansen (1837–1916), til at tjene. Denne overtog siden faderens gård og blev i 1882 hans efterfølger som sognefoged. Også som sognerådsformand kom han til at virke. Hans datter Louise (1872–1965) blev opkaldt efter pastor Fogs datter, Louise Fog (1843–1865), og var gift med gårdmand og sognefoged samt sognerådsformand Christian Nielsen (1873–1937) i Overby.

Fru Holger Reedtz fandt også støtte kristeligt og venskab hos pastor Carl

Fog i Skjolde og hos pastor Emil Boesen (1812–1881) i Horsens, hvor han var residerende kapellan 1849–1861 og sognepræst 1861–1863. Han var en from og redelig natur, der var ligevægtig og tillidvækkende, en god sjælesørger for mange ved sin indadvendte fromhed. Han er blevet kendt som Søren Kierkegaards gode ven.

Senere kom hun i nøje venskab og stadig brevveksling med pastor Mads Melbye (1817–1879) i Asperup og Rorslev pastorat på Fyn. Hendes kristne indstilling gav sig det udslag, at hun virkede med hånd og mund for de mange småfolk, der boede under godset. De fik tilsendt mad, hun så til de syge, talte venligt med dem om deres daglige sorger og glemte ikke at vidne for dem om det evige liv.

Under krigen, i september og oktober 1848, var Grundtvigs søn, frivillig Svend Grundtvig (1824–1883), som soldat indkvarteret i As Præstegaard hos pastor Johs. Hjort sammen med bataljonsregnskabsfører Abel. Om præsten skriver Svend Grundtvig sådan: »Han er vist en meget brav Mand, er meget artig imod os, men er for det første svagelig og for det andet kjedelig ☹: uden Kundskaber og uden levende Interesse for nogen Verdens Ting, det jeg har kunnet mærke. Han er desuagtet meget snaksom, og jeg er tit nær ved at blive gal over hans intetsigende, timelange Passiar, som man jo maa finde sig i. Konen er et overmaade artig, men ikke interessantere Væsen; hun taler aldrig om andet, end om sin Mand (og hans Svagelighed) og om den naadige Familie paa Palsgaard. Det er heller ikke morsomt. Der er 4 Børn, mellem 7 og 1 Aar«.

Svend Grundtvig benytter den gamle fru W. Reedtz's bogsamling på Palsgaard og låner bøger derfra med den unge landjunker Jens Carl Reedtz's tilladelse. Han skriver om herskabet i øvrigt på Palsgaard: »Denne Herre [J. C. Reedtz] er en Mand paa nogle og 50 [han var dengang knap 32 år!], en stor Flynder, der ingenting kan uden skyde og fiske, seer ud som en Bonde, men er desuagtet meget adelsstolt; er alle Mands Nar.

Den gamle Frue, Enken, er en født Benzon fra Christiansdal, en særdeles dannet gammel Kone, men uhyre adelsstolt. Kammerherreinden, en født Comtesse Friis, er en ung, ret vakker Kone. Jeg kommer der ikke, uden een Gang, jeg var der til Middag en Søndag som Appendix til den præstelige Familie. Siden har jeg ikke gjort nogen Visite, da jeg ikke bryder mig om at komme der oftere. Naar vi skulle bort, gjør jeg en Afskedsvisite«.

Det er studenten fra »Gjenboerne«, der taler her, før han lærte kobbersmedemesterfamilien uden for Regensen at kende. Alle andre end de studerende er »filistre«, der ikke dur. Men interessante er oplysningerne om præsten og herskabet alligevel. Den sparsomme viden om J. C. Reedtz suppleres lidt her. Af en postkwitteringsbog i Viborg Landsarkiv fremgår det, at denne i 1843 var i Konstantinopel, så han altså har prøvet at foretage en udenlandsrejse. Ved folketællingen 1845 er han ejer af Ørridslevgaard i Ørridslev sogn nord for Horsens og er bosat der. Siden forpagter han den ud og bor på Palsgaard, og i 1855 kaldes han »Particulier«. Han må have solgt den efter nogle års forløb.

Yderligere skriver Peter Outzen Boisen, Otto Reedtz's svoger, i et brev i oktober 1848 til Svend Grundtvig om J. C. Reedtz: »Der findes et gammelt Bibliothek oppe paa Loftet paa Palsgaard med gamle Haandskrifter, som du bør undersøge. Siig den gamle Fru Reedtz fra mig, at hun skal lade Dig gjøre ved det, hvad Du vil. Hun kjender mig godt – og Jens Carl Reedtz kan du bruge til at bære Bøgerne ned for Dig. Andet er han ikke til. Kunde Du finde noget eller fortælle noget om Fru Reedtz's Ahner, saa gjør du hende frydefuld. Hils Jens Carl fra mig, han er forresten en skikkelig Fyr. Gaae blot paa Jagt med ham engang, saa gjør Du ham glad. Lad ham give Dig den Bøsse, jeg pleiede at bruge, dersom den er der endnu i det gamle Rustkammer«. P. O. Boisen skildrer J. C. Reedtz som et rigtigt naturmenneske, der elsker friluftslivet, og man forstår bedre, hvorfor han som dreng så vanskeligt kunne bringes til at læse og derigennem lære noget. Bøger og skole havde slet ikke hans interesse.

I 1851 ønskede forpagter H. P. Lund på Palsgaard hos Holger Reedtz at opnå tilladelse til at betale sin forpagtningsafgift på en anden måde end hidtil samt at få erstatning for krigstab. Forpagterens fader skrev da herom til Reedtz på sønnens vegne og fik 8. december samme år det svar, at han gerne gik med til det første, men med hensyn til det sidste måtte svare, at han havde givet erstatning nok.

Holger Reedtz's sidste år på Palsgaard

4. JUNI 1852 blev Holger Reedtz udnævnt til gehejmekonferensråd og modtog blandt andet fra den tidligere godsforvalter på Palsgaard, Fr. B. Engberg, 8. juni en hjertelig hilsen og lykønskning i anledning af udnævnelsen. Engberg solgte cirka 1845 Elisedal og var nu kontorist hos hospitalsforstanderen i Horsens. Han døde 1855.

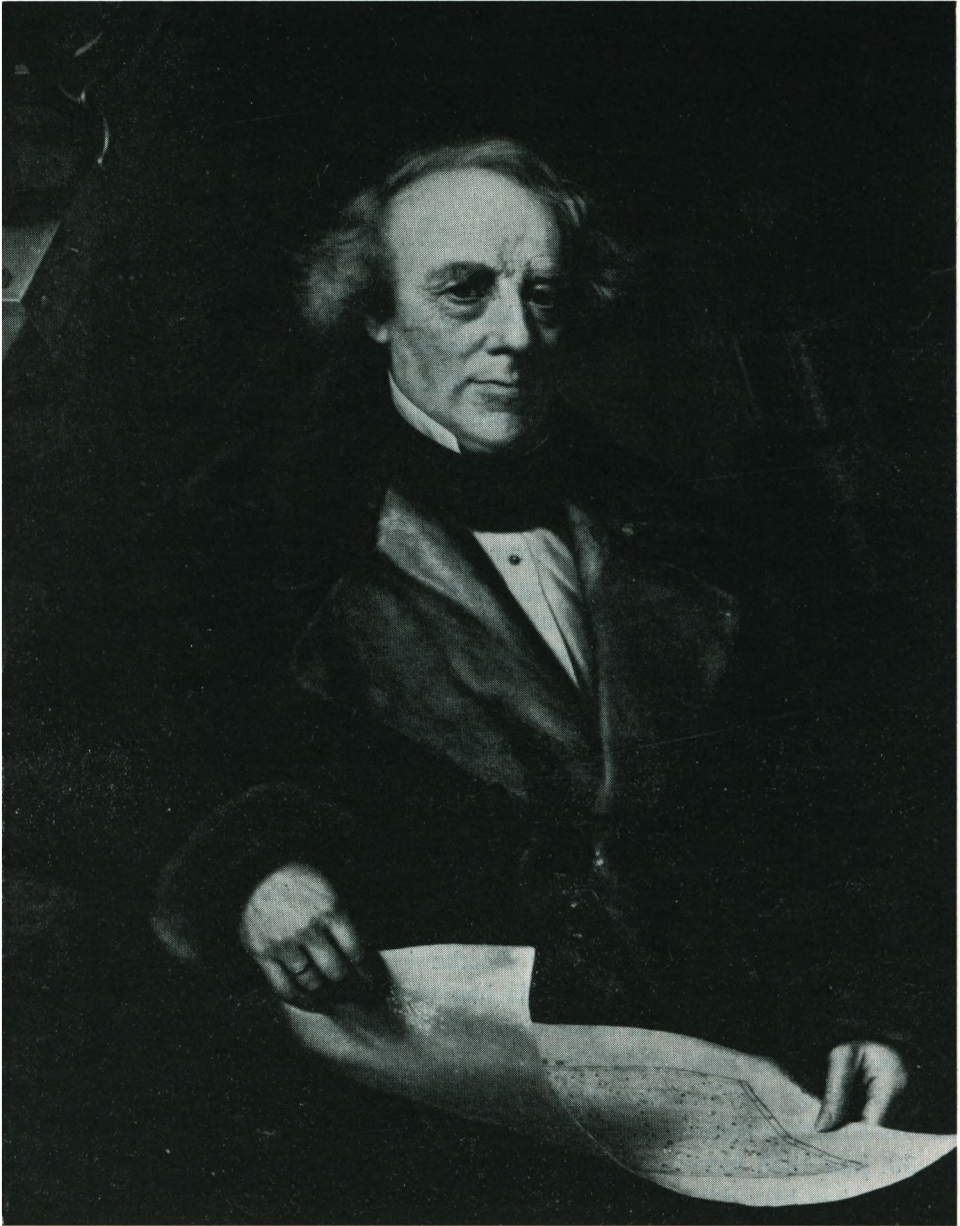
I 1853 lod Holger Reedtz et større observatorium bygge i Palsgaard have i stedet for det lille på sprøjtehuset. Det blev kostbart udstyret og var af kampesten efter tegninger af bygmester Brunstrøm. Tømrermester J. Christensen i Horsens forfærdigede drejekuppelen hertil og leverede senere (1860–1861) en lignende, i langt større målestok, til observatoriet i København. Dette nye observatorium ombyggedes senere, efter Reedtz's tid, til det tempel, som findes i Palsgaard park i dag. Holger Reedtz har skrevet i Schumachers »Astronomische Nachrichten« 1844, 1845 og 1853, i hvilket sidste år han fremførte sine iagttagelser af komet 1. Fra 1853 var han formand for en kommission angående det astronomiske observatorium i Altona og blev dets direktør.

I 1855, da onkelen på Stensballegaard døde, blev Holger Reedtz kurator for de to kusiner dér, Sophie og Elise. I et brev fra Sophie til Reedtz 16. november 1855 omtales dennes befindende som bedre, hvad der forudsætter, at han ikke har været rask.

Fra 1854 til 1856 sad Holger Reedtz i rigsrådet, men 7. februar 1856 meddelte han i et brev kongen, at da han ved gentagne anfald af sygdom følte sine kræfter og sin tillid til disse svækkede i høj grad, så bad han sig løst fra medlemskabet af rådet. Skønt han altså ikke er mere end 56 år, er han ved at være skrøbelig. 1855 ophørte han med at være formand i sogneforstanderskabet for As-Klækning kommune og afløstes på denne post af godsforvalter Dahlsen.

30. juni 1853 fødte hans hustru ham en søn, der fik farfaderens navn, Niels Juel. Da han blev døbt i As Kirke 21. august samme år, blev han båret af grevinde Frijs på Boller.

Dermed var der skabt mulighed for, at Reedtzslægten kunne føres videre på Palsgaard. Det må have glædet Holger Reedtz overordentligt. 18. maj 1855 fødtes datteren Louise Benedicte Amalie. De tre børn gav liv i huset på Palsgaard, og til at hjælpe sig med dem havde fru Holger Reedtz fra 1855 frk. Anna Pouline Bolette Brasen (1836–1918), kaldet Anna Braase, siden adopteret cirka 1860 af

Gehejmekonferensråd, kammerherre Holger Christian Reedtz til Palsgaard, malet af F. L. Storch cirka 1857. Han sidder i sit observatorium i Palsgaard have.

Adelheid Reedtz, malet af F. L. Storch cirka 1857 ved et vindue på Palsgaard. Rubinsmykket på fruens bryst var en morgengave fra hendes mand, og det ejes nu af hendes datterdatter, frøken Amalie Grundtvig-Poulsen.

forhenværende amtmand i Holbæk amt, grev Mathias Vilhelm Moltke (1801–1864) og hustru, Thusnelda (1814–1893). Frk. Braase var ikke legemligt stærk, men godt begavet og belæst. Hun kunne læse Ny Testamente på græsk. Desuden var hun meget musikalsk.

Fru Holger Reedtz og frk. Braase indsamlede på Palsgaard folkeminder fra egnen til Sv. Grundtvig. Da hans andet opråb kom i 1854 om at få folkeminder af enhver art, svarede fru Reedtz med fem bidrag samme år, og frk. Braase gav ialt 139 bidrag i 1856 og 1857, hvoraf flere er overordentlig interessante. Som fortællere benyttede frk. Braase blandt andet pigen Karen Christensdatter, der var kokkepige hos forpagter H. P. Lund og stammede fra Skjolde sogn, og pigen Else Marie Rasmusdatter (1840–1873), gift 1866 med Jørgen Rasmussen Dam (1841–1882) fra Hosby. Else Marie stammede fra ejendommen Damsgaard i Kirkholm og var søster til bestyrer Peter Damsgaard (1843–1928) på Ringstholt, som virkede under Palsgaard Gods i 58 år. Også Holger Reedtz's kusine, baronesse Elisabeth Arenfeldt på Stensballegaard, leverede stof til folkemindeindsamlingen.

Frk. Braase fortæller i et brev til Sv. Grundtvig 30. november 1856, at hun nu har juletravlt, og at her på Palsgaard er alle raske. Helt sand er den sidste bemærkning ikke, for godt to måneder senere døde Holger Reedtz 6. februar 1857, knap 57 år gammel. Den umiddelbare dødsårsag var apoplexi, men han led af tæring. 29. januar, en uge før hans død, fødte fru Reedtz ham endnu en søn, som han må have nået at se. Han fik navnet Holger Otto Peter Christian, altså opkaldt efter sin fader og farbroder. Ved dåben i As kirke 12. marts 1857 blev han båret af baronesse Sophie Arenfeldt fra Stensballegaard, og blandt fadderne var Otto Reedtz og pastor Emil Boesen i Horsens.

En halv snes dage før sin bortgang måtte Holger Reedtz i et brev skarpt afvise forpagter H. P. Lunds klage over, at hans forpagtningskontrakt på et punkt ikke var blevet opfyldt. Var han utilfreds, kunne han gå rettens vej!

Ved Holger Reedtz's død indrykkedes følgende dødsannonce i »Aarhus Stiftstidende«:

»At min inderlig elskede Mand, Holger Christian Reedtz, Geheimeconferentsraad og Kammerherre, til Palsgaard næsten 57 Aar gammel, efter længere Tids Svagelighed og faa Dages Sygdom, blideligt hensov den 6te dennes, Eftermiddag Kl. 4½, efterladende mig og 4 smaae Børn, meddeles herved deeltagende Slægtninge og Venner af A. T. A. Reedtz, født Juel-Vind-Frijs.

Palsgaard, den 8de Februar 1857.«

Han blev begravet på As kirkegård i familiegravstedet, hvor hans gravsten fremdeles kan ses. Hans liv og virke blev til ære for hans slægt, og mindet om ham lever endnu på egnen ved Palsgaard, hvor »gehejmeråden« stadig bliver nævnt med ærbødighed, og det vil leve i danmarkshistoriens langt større sammenhæng.

Fru Wilhelmine Reedtz's sidste dage på Palsgaard

Fru W. Reedtz nåede den høje alder af 81 år. Hun beboede sin egen etage på Palsgaard, og her forblev hun til det sidste. I oktober 1854 skriver Holger Reedtz i et brev til sin broder på Tamdrup Bisgaard, at denne gerne, efter sit ønske, må tilbringe vinteren på Palsgaard. Det hænger muligvis sammen med, at fru W. Reedtz har skrantet, så begge sønnerne gerne ville være i nærheden af hende for alle tilfældes skyld.

Hun døde juledag 1854; men forinden sin død havde hun gjort testamente. Som et åndeligt testamente havde hun nedskrevet følgende ord:

»Mit Testamente.

Fredens og Kierlighedens Aand hvile over mine elskede Børn og en venlig Erindring skienke De den Dem saa elskende Moder, hvis sidste Bøn er, at Guds rigeste Velsignelse maae vorde Dem hver til Deel, og tilgiver mig, hvad jeg gjorde, som var ilde, Villien var brødefri«.

I sit testamente havde hun oprettet »Det Reedtz-Benzonske Legat« på 600 rbd., hvis renter skulle uddeles i 6 portioner på 4 rbd. til de flinkeste, trængende konfirmander fra Palsgaard Gods [i dag 4 fra As sogn og 2 fra Klakring sogn]. Det skulle under Århus stiftsøvrigheds tilsyn bestyres af sognerådet for As-Klakring kommune og sognepræsten. Fundatsen af 28. maj 1855 blev konfirmeret af kongen 7. august 1855.

Også hun hviler på As kirkegård i familiegravstedet, og hendes sten har sin plads i rækken af gravminderne over slægtens medlemmer.

Kammerjunker Otto Reedtz som landmand og sogneforstanderskabsformand i Tamdrup Sogn

DEN EJENDOM, Otto Reedtz flyttede ind på med sin familie, var den smukke Tamdrup Bisgaard, som han købte af konsul Rasmus Secher (død 1850) i Horsens for 65.000 rdl. Gården var bygget i 1784 af hr. Oluf Mandix og hustru, Bodil Magrete Frydensberg, og dens stuehus lå syd for en mægtig gårdsplads med mødding, dens lade nord for, så de to bygninger lå parallelt med gavlene i øst og vest. Begge var opført af bindingsværk, og stuehuset har sikkert haft teglhængt tag fra først af. Øst og vest for gårdspladsen var der en port og staldbygninger, og ved den østlige port boede forvalteren. Syd for stuehuset var en stor, smuk have ned mod engen.

Da Otto Reedtz overtog ejendommen, var den på 32½ tdr. hartkorn med 288 tdr. ager, 31 tdr. eng og 31 tdr. skov, kaldet Bisgaard skov.

På sydsiden af laden findes følgende indskrift:

Gud Beskierme Det Huus og Stæd
Welsigne Sæd og Avl, Giv Freed,
Welsigne os, I Jesu Navn,
Dig til Ære og os til Gavn.

Bygget Annō 1784.

Oluf Mandix. Bodel Magrete Frydensberg.

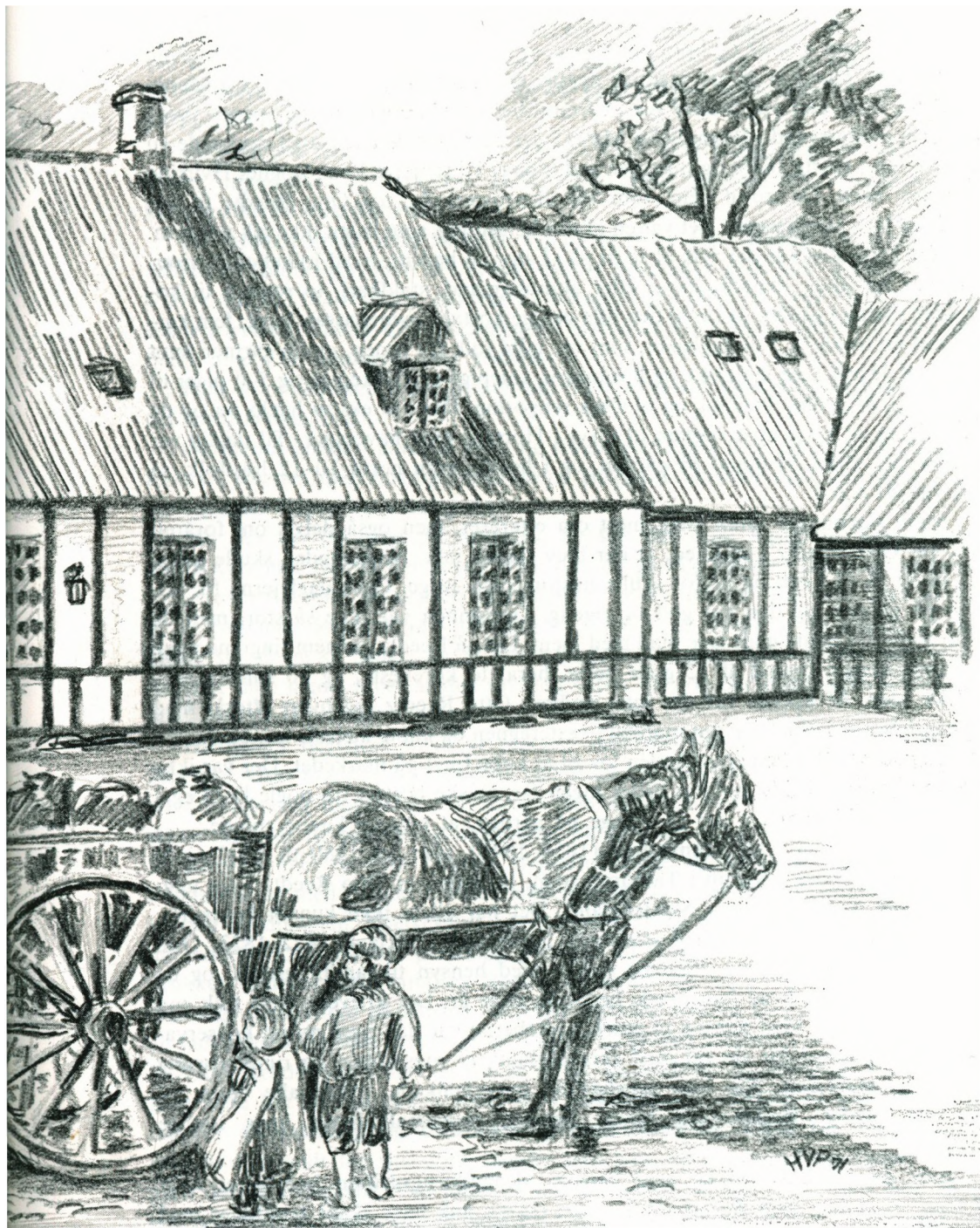
Et sådant ønske var lige efter Otto Reedtz's hjerte. Han indrettede sig hyggeligt, jævnt borgerligt i stuehuset, men i dets væstlige ende var en sal med gamle, meget fine møbler, der ved deres fornemhed røbede, hvem der boede på Tamdrup Bisgaard.

Fru Reedtz blev ved sit ægteskab stedmoder til tre børn, og mange år senere, ved hendes død i 1865, skriver steddatteren Minna Reedtz til sin fader: »Moder sørgede saamænd med stor Omhyggelighed for os Børn, da vi vare hjemme, og jeg var isærdeleshed den af os Børn, som var ofte ond imod hende; ja begik Uret

Tamdrup Bisgaard, gårdspladsen.

HVP 71

mod hende og var styg imod hende ...«. Men i øvrigt har der hersket det bedste forhold mellem voksne og børn i familien, og fruene stod klogt og myndigt ved sin mands side. Hun var meget praktisk dygtig, og til hverdag gik familien i hjemmelavet tøj, som hun var mester for at fremstille, og vintergardinerne spandt fruene selv. En møllersvend i Brændholm Mølle i det nærliggende Aale sogn druknede en vinteraften i marts 1846, og hustruen sad tilbage i Trebjerre i nabosognet Hvirring med syv børn. De tre af dem, som var ukonfirmerede, tog Otto Reedtz til sig, indtil de blev konfirmeret. Det var en ekstra belastning, som fruene ikke gik udenom.

For herskabet var der nok at se til på så stor en bedrift, hvad folkeholdet viser. Der var forvalter, mejeribestyrer eller altmuligmand, staldkarl, to røgttere til kostalden vestlig i gården og en til den lille østlige kostald, svinepasser, kusk, fem karle [heri en forkarl], 5–6 daglejere, som var gifte folk fra egnen, og en gartner samt en smed. Hertil kom mejerske og husjomfru, stuepige og kokkepige og 5–6 piger til malkning, brygning, baging og al slags rengøring. Der var ekstra hjælp nu og da i haven og en kone med vognen til torvs i Horsens med havesager. Til daglig var der således cirka 30 mand på gården, og i høsten kom hertil 10–12 høstfolk, så der var 40 mand.

Store slagtninger fandt sted, mest om efteråret, men også delvis om foråret. Det var Otto Reedtz's stolthed, at der blev slagtet nok. Slagtemaden skulle gerne slå til og gå til i eet, og herfor skulle husjomfruen sørge. Også daglejerne fik kosten på gården, og den var god og rigelig. Daglønnen var ikke så stor, men de gifte daglejere måtte godt tage mad med hjem. Det så Reedtz gennem fingrene med.

Besætningen bestod af 12 gode heste, heraf to køreheste, og 80 sortbrogede jyske køer. Af køerne var der intet opdræt. Otto Reedtz tog hvert efterår med en handelsmand til et bestemt marked i vesteregnet og købte kælvekvier, og da han gav en god pris, fik han efterhånden lov til at købe først på markedet. Der var ikke mange svin, og til sidst holdtes heller ingen får, måske bortset fra nogle få til eget slagtebrug. Tidligere var der så mange på gården, at pigerne kunne spinde.

Landbrugskandidat Carl Ammitzbøll (1856–1940), som fra 1880 til 1903 ejede gården Marienborg i Kørup i Tamdrup sogn, fortæller, at Otto Reedtz i sin ungdom havde lært landbrug i Nordengland. Det har ellers ikke kunnet bekræftes, hvorimod det står fast, at han studerede landbrug i Tyskland 1822–1823. Otto Reedtz havde nogle højst originale skikke med hensyn til landbrugsdrift, og de skulle stamme fra, hvad han havde lært i de unge år. Det krævede flere folk end ellers nødvendigt. Med hensyn til markredskaberne var han også meget konservativ, men var forud for sin tid med skræpløjning af rugstubben og rundharvning samt prøvemalkning. Når han egenhændig prøvemalkede, måtte alle vente, til han var færdig. Brakmarken havde ligesom prøvemalkningen hans særlige interesse.

Hvis de originale skikke med hensyn til landbrugsdriften har været fulgt af ham, mens han drev Palsgaard, kan det måske nok have skabt konflikter med moderen.

Efter Otto Reedtz's ønske skulle folkene på gården sørge for at være hjemme ved den præcis klokken 12, så de ved gårdurets første slag i trav kunne ride ind ad den vestre port til middag, hvorfor de sædvanligvis holdt udenfor og ventede på klokkeslaget.

Mejeriet var det holstenske bøttemejeri, hvor man lagde vægt på systematik, orden, nøjagtighed og renlighed. Malkningen førtes igennem efter klokkeslet, og koen malkedes virkelig ren.

Forvalteren måtte altså indstille sig på at følge Otto Reedtz's meninger om driften af landbruget, men det synes også at være gået godt nok. Både forvalter Carl v. Halle (1840–1920), der var på Bisgaard fra 1859 til cirka 1875, og hans sidste forvalter, Johan Chr. Slebsager Carstensen (født cirka 1856 i Hornsyld), tjente ham i en temmelig lang årrække.

Hvis det kneb med foder til køerne, blev de drevet ind i Bisgaard skov, men det undgik man helst.

Gartneren boede i gårdens have og solgte havesager hver torsdag på Horsens torv, og smeden med hus og værksted på Bisgaard smedede også for gårde i det nærliggende Kørup og i omegnen.

Når der var ophøstet på Bisgaard, holdtes det store høstgilde. Kornet blev aldrig kørt ind, førend det havde stået ude en ganske bestemt tid. Engang fandt forvalteren det tørt og tjenligt til indkørsel, men, fortalte han, idet man skulle til at begynde derpå, kom Otto Reedtz farende på hesteryg og sagde, at det skulle stå så og så længe, og at der manglede een dag. Altså måtte man vente den ene dag, men i løbet af den tid slog vejret om, og det sidste korn kom først ind – hen på efteråret!

Høstgildet begyndte med, at folkene samledes foran trappen til stuehuset. Her talte Otto Reedtz, med sin frue ved siden, og takkede Gud for høsten, hvorefter folkene og daglejerne takkedes. I den store sal serveredes 10 varme æbleskiver til hver og punch, og daglejerne fik det, der ikke blev spist, med hjem. Så tilbragte man en time i haven, hvorefter fulgte aftensmaden: risengrød, kogt i sødmælk og med rosiner i. Efter maden sang Otto Reedtz og døtrene en salme og bad bordbønnen. Mælkesalen blev derefter brugt til dansesal, og klokken 12 nat uddelte Otto Reedtz personlig punchen til deltagerne i festen, og der blev drukket skål for hele familien Reedtz og siden for de kvindelige, dernæst de mandlige medtjenere på gården. Derefter fortsatte dansen til klokken 2 nat. Ved en sådan fest knyttedes herskabet og folkene på gården sammen i alvor og gammen.

Otto Reedtz var i sine yngre år livlig, interesseret og energisk. Han kunne godt være lidt mut af væsen, men var i virkeligheden velvillig og god, venlig og fremfor alt retsindig og overordentlig sandhedskærlig. Også her på Bisgaard sørgede han godt for sine folk, ganske som han, og før ham hans fader, havde gjort det på Palsgaard. Ved juletid fik hver daglejer 4 skp. rug, 2 skp. byg og et læs bølgebrænde, mens der til sognets fattige blev uddelt en stud. De daglejere på gården, der selv havde jord, fik lov at låne vogn til nødvendig kørsel eller

markarbejde, og når toppen kappedes af landevejstræerne, blev den givet til dem, der kappede den.

Også sine folks åndelige tarv kunne han varetage, idet han altid sang aftensang med dem om vinteren i folkestuen.

Om hans retsindighed og sandhedskærlighed fortælles: Han handlede udelukkende med een købmand i Horsens og gjorde kun op med ham een gang om året. Ved den lejlighed tog han en halvskilling med, »for ellers kan vi sandelig ikke gøre det rigtigt op«. Det samme gjaldt, når han afregnede i møllen.

I 1864 havde tyskerne efterladt noget rugbrød efter indkvartering, men det sendte Otto Reedtz nordpå efter dem med ordene: »Det er sandelig ikke mit brød, og det vil jeg sandelig ikke have«. Et ridende bud måtte så til Skanderborg med brødet, næsten fire mil hen og ditto hjem.

Han var en hurtig rytter og red altid, og man kunne høre hestens hovslag og se en støvsky på Kørupvejen oppe fra Bisgaard, når han nærmede sig gården. Så stærkt red han til! Da han en dag var til hest, mødte han en bonde, som kørte vogn. De kom til at tale sammen, og bonden fortalte Reedtz, at han skulle hen til en mand, hvis navn han nævnte. Hertil bemærkede Reedtz, at den pågældende mand just havde besøgt ham den og den dag. Derpå skiltes de to, men noget efter kom Reedtz farende tilbage for at fortælle bonden, at han havde sagt forkert. Den pågældende mand havde besøgt ham, men det var på en anden dag end den omtalte! Det måtte han rette for ikke at have talt usandhed!

Sogneforstanderskabet i Tamdrup havde sit første møde i Kørup Præstegaard hos provst Niels Frederik Basse (1785–1868) 19. januar 1842. Provsten var for tiden formand. Da Otto Reedtz flyttede ind på Bisgaard tidligt på året 1846, blev han samme år i maj medlem af forstanderskabet, men da provsten fra 1849 begyndte at blive svagere og at forsømme forstanderskabets møder mere, overtog Otto Reedtz formandsposten fra 1850 til og med 1862. I de år var han blandt andet med til at nyordne skolevæsenet i Tamdrup sogn, så Vinten skole blev afløst af Vinten-Enner skole i 1856 og Lund skole 1855, og han var i 1862 med til at udse en ny plads til Vrønding skole, da den eksisterende lå dårligt.

1859 afløste lærer Hans Pedersen (1822–1913) den gamle lærer, senere kammeråd Andreas Andersen (1800–1871) ved Lund skole, og da den nye mand nu opdagede, hvor mange børn der var i sognet, som ikke gik i skole, sendte han forsømmelseslister til sogneforstanderskabet. Otto Reedtz tog imidlertid ikke dette alvorligt. Så sendte lærer Pedersen lignende lister til skoledirektionen, og forstanderskabet fik påbud om at idømme mulkter. Efter et skrappere påbud begyndte man nu at mulktere, skønt formanden strittede imod. Han betalte selv, af misforstået godhed, mulkterne, uden at de mulkterede vidste af, at de var idømt mulkter. Skoledirektionen måtte så give forstanderskabet valget imellem at mulktere og lade mulkterne inddrive på lovlig måde eller selv at blive mulkteret. Otto Reedtz fnyste, men det hjalp. Forstanderskabet bøjede sig, og lidt efter lidt begyndte børnene at komme i skole.

Otto Reedtz havde ellers i sin Palsgaard-tid været vant til at få forsømmelseslister fra skolerne på egnen forelagt, så der kunne gribes ind overfor udeblevne børns forældre eller husbond, men måske har han tænkt sig, at det ville gå ud over alt for mange hjem i sognet, især småkårshjemmene i Lund Kær, og så prøvede han, i misforstået godhed, på at forhale sagen og siden betale bøderne selv. Det viser hans hjertelag, men var jo trods alt forkasteligt.

Man holdt sogneforstanderskabsmøderne på Bisgaard, så længe Otto Reedtz var formand, og når et møde var forbi, blev der budt på middag, og man hyggede sig på bedste måde.

Slægten Reedtz på Tamdrup Bisgaard 1846-1870

DET VAREDE nu ikke længe, før Holger Reedtz viste sig på Bisgaard. I begyndelsen af maj 1846 kom han på besøg, fordi han ville se alt det nye, og Otto Reedtz har nok vist alt frem med en vis stolthed. Nu havde begge brødrene hver sin store ejendom, var to herskaber og var betydningsfulde hver på sit sted. Besøget blev gentaget i midten af juni samme år og først i april 1847.

Under krigen 1848–1850 havde Otto Reedtz som sogneforstanderskabsformand og som sognets største jordbesidder sin del af arbejdet med at klare, hvad krigen medførte af krav og besværligheder. Hans erfaring fra denne krig udnyttedes siden af forstanderskabet i 1864 under den nye krig.

I 1850, ved folketællingen, opregnedes 22 tjenestefolk på Bisgaard, hvoraf fire var fra As sogn, to fra Klakring sogn og en fra Barrit sogn. Som lærerinde nævnes Mariane [Nanna] Ørritzløv (1828–1898), der i 1859 blev gift med Carl Johan Slebsagger (1828–1894) fra Frodesdal i Tamdrup sogn, praktiserende landinspektør i Horsens 1859–1894, og avlsforvalteren hedder Harald Chr. Gottlieb Sødorph, er 21 år og ugift.

Børnene var nu så store, at den ældste, Nanna, blev konfirmeret i Horsens af pastor Emil Boesen. Otto Reedtz havde altså også denne præst som sin ven. I 1849 var der imidlertid kommet en personel kapellan til Tamdrup sogn, da provst Basse ældedes og ikke mere var så rask. Det var pastor Peter Frederik Julius Funder (1823–1912), en dygtig og nydeligt udseende mand. Han blev i 1851 gift med provst Basses datter, Ingeborg Basse (1826–1859), med hvem han fik to børn. De kom til at bo på gården Sophienborg i Kørup ved siden af præstegården.

Efterhånden kom herskabet på Bisgaard til at sætte pris på den unge præst, og da han, i 1854, første gang foretog konfirmation i sognet, havde han blandt børnene Minna Reedtz, som var meget begejstret for ham, og næste år konfirmerede han også Holger Chr. Reedtz, den yngste af børnene på Bisgaard.

Ved midten af 1850'erne holdt pastor Funder bibellæsninger i Vrønding skole på tirsdag aftener, hvor herskabet på Bisgaard deltog, og nu og da læste Nanna Reedtz en prædiken op af Grundtvig på en sådan aften.

Da lærer Jens Videbæk Madsen (1821–1906) overtog den nye Vinten-Enner skole 1856, havde den grundtvigske kristendomsopfattelse også en repræsentant i ham. Han og hans hustru, Ane Jensdatter (1821–1883), åbnede deres hjem i

skolen for enhver, som ville deltage i kristelige møder. Mens lærer Videbæk Madsen 1843–1845 havde været hjælpelærer i Sønder-Omme, lærte han stedets sognepræst, Vilhelm Birkedal, at kende og blev stærkt grebet af hans forkyndelse. Gennem ham lærte han siden pastor Carl Fog i Skjolde at kende, hvem Birkedal havde fået vakt til levende kristendom i begyndelsen af 1840'erne.

Naturligvis fandt da pastor Funder, lærer Videbæk Madsen og herskabet på Bisgaard sammen på grund af deres fælles optagethed af det grundtvigske, og til de månedlige, kristelige møder i Vinten-Enner skole kom efterhånden ikke blot folk fra sognet, men også fra nabosognene. Det var tit ikke muligt at få fremmede talere, men så læste Videbæk Madsen en prædiken op, ofte fra Birkedals huspostil. I tiden fra 1856 til cirka 1880 talte blandt andet følgende i skolen:

Præsterne Vilhelm Birkedal og Carl Fog, Otto Møller (1831–1915) i Gylling, Jens Schjørring (1825–1900) i Hodde-Tistrup og Jørgen Teilmann (1835–1919) i Bering valgmenighed.

Lægfolkene Kristen Kristensen Utoft (1834–1875), lærer, senere højskoleforstander i Uldum, Peter Larsen Skræppenborg [senere Dons] (1802–1873), lægprædikant og bonde, Jens Jørgensen Bjerregaard (1806–1876), politiker og bonde, Anders Dahl (1826–1909), lærer og højskoleforstander i Åle, samt L. Maltesen (1842–1919), grundlægger og leder af Vrigsted højskole.

Ved møderne brugtes altid J. Chr. Lindbergs bibeloversættelse og Peter Andreas Fengers »Tillæg til Evangelisk-christelig Psalmebog«. Der blev kun givet talerne et lille vederlag for tale og rejse, men der var gratis opvarmning for udefra kommende.

Så længe pastor Funder var i Tamdrup, var forholdet godt mellem lærer Videbæk Madsen og sognets præst. Læreren var kirkesanger i de første fire år efter sin ansættelse i Vinten-Enner skole, men da pastor Søren Kattrup (1809–1877) blev sognepræst i Tamdrup (1860–1877), opstod der uro, ja strid mellem præsten og læreren. Pastor Kattrup var imod grundtvigianerne og var ikke nogen dygtig prædikant. Så søgte Videbæk Madsen andetsteds til kirke, for eksempel i Skjolde. Da han i 1862 ville løse sognebånd til pastor Janus Køster (1809–1891) i Østbirk, nægtede provsten ham ret hertil, idet en kaldet, omend forhenværende, kirkesanger efter hans skøn ikke kunne tillade sig det. Hverken pastor Kattrup eller provsten kunne imidlertid forhindre dette.

Kredsen, der samledes i skolen, var ikke ret stor, men da nogle familier fra Tamdrup sogn, der kom i den kreds, lagde planer, som gik ud på at få pastor Kattrup fjernet fra sit embede, opstod en ret uhyggelig bevægelse for og imod præsten. Det store flertal harmedes over, at en lille kreds hensynsløst ville regere det hele, og 95 procent af menighedens husfædre indsendte til stiftets biskop en protest imod fjernelse af præsten. Der blev holdt en ekstraordinær bispevisitats i Tamdrup Kirke, men præsten forblev i sit embede. Det kan bemærkes, at lærer Hans Pedersen i Lund, der nu var kirkesanger, satte stor pris på præsten. I 1877

søgte pastor Kattrup sin afsked, men døde, førend han kunne forlade Kørup Præstegaard.

Otto Reedtz var næppe med i denne strid, men også han var skuffet over pastor Kattrup. Af et brev fra Reedtz til P. Chr. Kierkegaard, skrevet i slutningen af december 1860, fremgår det, at han hos Kierkegaard har forhørt sig om præsten og gerne vil have en præst til Tamdrup, som er »en sand Jesu Christi Stridsmand, og at han saaledes ogsaa maatte blive min Siælesørger«. Men året efter, 23. december 1861, skriver han til Kierkegaard, at han som sognebåndsløser har forladt pastor Kattrup. Han vil leve i fred med præsten, men ikke have ham som sjælesørger. Fru pastor Kattrup skal også have haft sin andel i, at det gik sådan, idet hun over for herskabet på Bisgaard kom med udtalelser, der stødte dette bort fra præstefamilien.

Ved nytår 1853 antog Otto Reedtz en ung cand. teol. som huslærer på Bisgaard ved navn Ole Jørgen Sadolin (1826–1908). Ved Peter Outzen Boisens hjælp var han i 1850 blevet huslærer hos dennes broder, pastor Frits Boisen i Skørpinge på Sjælland, og fulgte senere med denne til Vilstrup i Sønderjylland. Efter at have forladt Boisen i 1851 må han af denne siden være blevet anbefalet til Otto Reedtz.

Sadolin skulle undervise sønnen Holger samt give døtrene Nanna og Minna sprogundervisning. De var alle meget elskværdige mod ham, og han blev ven med pastor Funder, som han jævnligt besøgte. Han kom også hos pastor Emil Boesen i Horsens, for hvem han undertiden prædikede. Om fru Holger Reedtz på Palsgaard beretter han, at hun jævnligt kom på besøg på Bisgaard med sin plejesøster, den blinde komtesse Emmy Frijs. I oktober 1856 rejste Sadolin med Holger Reedtz til København, hvor denne skulle besøge Polyteknisk Lærestanstalt, og således var huslærertiden på Bisgaard til ende.

Her skal anføres nogle uddrag af Sadolins dagbog fra disse år:

»21.2.1854. Hos Funder, hvor Risom var i Besøg [Carl Risom (1816–1865) var kapellan i Glud 1849–1856].

22.10.1854. Jeg var til Alters med Familien [Reedtzfamilien] ... Den Eftermiddag gik jeg ned til Kjørup, var til The hos Provsten.

27.1.1855. Lørdag. I de sidste Dage er der falden dygtig Sne, Frosten vedvarer paa 3. Uge, mine Udflugter gaae ikke længere end til Kjørup, hvor jeg spiller Sisak og passiarer med den gamle Provst. Familien [Reedtzfamilien] var i Gaar paa Rask, de kom først hjem efter Kl. 11, og havde kjørt vildt oppe ved Kirken ... Hos Funder har jeg ikke i længere Tid gjort Besög ...

Adskillige Gange har jeg moret mig med at løbe paa Skøiter.

1.7.1855. Idag og sidste Søndag har jeg prædikedet her i Kirken, medens Funder er i Sjælland. Det har i de sidste Dage været varmt Sommerveir; udfør mine Vin-
duer er Kløveren slaaet ...

30.8.1855. Jeg har været tidlig oppe og ret nydt Morgenstunden, i Aftes havde vi stærk Regn, saa alt idag er frisk – jeg saa Folkene tage fat paa at høste Havre ...

3.12.1855. Det er atter streng Vinter, med Sne og stærk Kulde. – Idag har Sogneforstanderskabet spist her til Middag – et ganske morsomt Taffel ...

30.12.1855. De to Julehelligdage prædikede jeg for Provst Høegh-Guldberg [i Væhr-Nebel] – tidlig om Morgen blev jeg hentet til Nebel Kirke, hvor der var temmelig mange. I Væhr Kirke var Baronesse Elise Juull fra Steensballe-
gaard ... Om Aftenen spillede jeg Sisak med Guldberg ... Juleaften paa Bisgaard var meget fornøielig, vi havde et Juletræ, som var smukt pyntet ...

9.1.1856. Idag for 3 Aar siden begyndte jeg at læse med Holger, den Tid er dog i det hele gaaget godt, Gudskelov!

29.3. (Løverdag) efter Paaske 1856. Anden Paaskedag prædikede jeg i Horsens, Kl. 9 kom jeg dertil, og tilbragte nogle Timer meget rart ved Samtaler med Boesen, hvorved han fortalte mig noget om sine Prædikener i Paasketiden ... Om Aftenen legede vi herhjemme ... I Onsdags var jeg tidlig herfra og styrede min Cours til Skjolde, hvor Boisen fra Vilstrup [»Budstikkeboisen«] vilde komme. – Vinden var stik imod og temmelig skarp. Da jeg kom til Skjolde, modtog Matzen [student fra Århus 1844, cand. teol. 1859, senere lærer] mig, og vi tilbragte nogle Timer sammen; imidlertid kom Schjørring, Risom, Geheimeraadn fra Palsgaard [Holger Reedtz] og Comtessen [fru Holger Reedtz] med Nanna Reedtz fra Boller, og endelig Boisen paa en svingende fuld Vogn, kjørt af Peder Larsen fra Dons, med ham Nanna, Fritz og Marie. – Kort efter gik vi til Bords, jeg spiste ved et mindre Bord, havde Marie til Dame, tilligemed os Matzen, Fogs Børn, Mdm. Pfeiffer fra Aarhuus, Niels Jørgensens Kone fra Stourup. – Vi morede os godt ved Bordet. – Derefter drak vi Kaffe og gik saa i Kirke, hvor Boisen talte om Johs: 11. Lazari Opvækkelse; vi sang endeel Psalmer af Vartouheftet, f.Ex. »Herren han har besøgt sit Folk«, »Tag det sorte Kors fra Graven«, »Uforsagt vær paa Vagt«, »Hvor salig er den lille Flok« ... Kl. 6½ kom vi fra Kirke, nu taledede jeg lidt med de mange, kjære christne Venner, som var samlede i Præstegaarden, vi drak The, og saa maatte jeg rive mig løs. – Da Kl: slog 12 naaede jeg først hertil, og snart laa jeg i Søvnens Arme. –

11.10.1856. Jeg pakkede ind i Formiddag. Familien kjørte til Palsgaard, jeg spiste til Middag med Forvalter Eggertsen ... spadserede til Lund Skole, hvor jeg sagde Andersen Farvel, derfra til Kjølrup til Provsten. –

14.10.1856. Idag fylder jeg, takket være Gud, mit 30te Aar ... 4. Gang seer jeg denne Dag oprinde paa Bisgaard, snart drager jeg bort herfra og fra mit kjære Jylland, haaber dog engang at komme tilbage og finde et Hjem og en Virkekreds herovre ...«.

Disse uddrag af Sadolins dagbog er interessante af flere grunde. Man får glimt af livet i Tamdrup sogn på denne tid, der gives en skildring af en gudelig forsamling, og det erfares, at Holger Reedtz på Palsgaard alligevel nu, kort før sin død, kunne følge sin kære hustru just til en sådan gudelig forsamling, som han før ikke brød sig om at deltage i.

Nanna Reedtz på Tamdrup Bisgaard og hendes indsamling af folkeminder

Nanna Reedtz hjalp Svend Grundtvig med at indsamle Folkeminder, og hendes Indsamling strakte sig fra 1854 til 1861. 18. oktober 1857 skriver hun i et brev til Grundtvig, at hun har været doven og været meget ude, men at hun er meget glad for indsamlingsarbejdet. Hun sender også hilsen til hans kæreste, Laura Bloch (1837–1891), og sin morbroder, Peter Outzen Boisen, samt dennes syge hustru, Meta (1826–1887), der er Svend Grundtvigs søster. Også Nannas søster, Minna, er der hilsen fra.

Hun var en fin indsamler, der skaffede Grundtvig 73 bidrag, og hun fik Hermann Kirkeby (cirka 1830–1870), forvalter på Bisgaard omkring 1855, til at optegne sagn fra Himmerland, huslæreren, Ole Jørgen Sadolin, til 1854 at optegne fra sin barndomsby, Torrild, og en nordsjællandsk veninde, frk. Charlotte Sophie Marie v. Paulsen (1782–1855), Egelund ved Hillerød, til at optegne minder fra Fredensborgegnen.

I landsbyen Enner i Tamdrup sogn boede den fraskilte Ane Lene Jensdatter (1825–1908), der havde tjent hos lærer Andreas Andersen i Vinten skole ved 1850. Også hun kunne fortælle folkeminder, og det skete, at herskabsvognen fra Bisgaard hentede hende til Nanna Reedtz, som nedskrev hendes beretning. Sidst i 1870'erne og i begyndelsen af 1880'erne afgav hun stof af samme slags til lærer Videbæk Madsens plejesøn, Frantz P. Johansen Lund (1866–1943), og siden – i 1896 – til folkemindesamleren Evald Tang Kristensen (1843–1929).

Sidst i juni 1861 kom Nanna syg hjem fra København, og fra slutningen af juli var hun næsten hele tiden sengeliggende uden bedring. Hun var fast overbevist om, at »alt står i Guds faderhånd«, og hun havde det godt »i Vorherres Jesu navn«. 12. marts 1862 døde hun, kun cirka 27 år gammel, af tæring. Ved hendes begravelse blev sunget en salme, »Menneskets herlighed«, som Grundtvig havde skrevet i den anledning. Nanna havde stået sin morbroder, P. O. Boisen, inderligt nær, og han døde samme år i august.

Det må have været forfærdeligt for Otto Reedtz at miste denne datter. Kort forinden var den anden datter, Minna, blevet gift og havde forladt Bisgaard. Det gjorde det ikke lettere at bære sorgen.

Om Holger Chr. Reedtz fra Bisgaard

Hvor længe Holger Reedtz var i København på Den polytekniske Lærestalt, vides ikke, men formodentlig har han uddannet sig i naturfagene med henblik på at blive landmand. I 1860, ved folketællingen, befinder han sig som landvæsenselev på gården Lillerup i Østbirk sogn ved Horsens. Den ejedes fra 1859 af proprietær Johannes Friis (1832–1903), en fremragende landmand, som efter at have studeret naturfagene på Polyteknisk Lærestalt havde lært landvæsen på Hofmangsgave på Fyn. Siden satte han sig, i Skotland og rundt om i Europa, endnu mere ind i landbrugsdrift. Han indførte vejning i sit mejeri og det dobbelte bogholderi over sin gårds drift, anlagde et helt dræningsanlæg på Lillerup og tog fat på runkelroedyrkning, hvorved han fik afskaffet brakmarken delvis. I 1869 blev han jægermester og i 1887 hofjægermester. Det var således et godt sted, Holger Reedtz var kommet i lære. Om han allerede var elev på Lillerup, mens den ejedes af Johan Ludvig v. Halle (se side 96), er umuligt, hvis man forudsætter en læretid på 2–3 år.

I 1861 – om sommeren – opholdt Holger Reedtz sig i Skotland og kom hjem derfra i november. Det er nok Johs. Friis, som har anbefalet dette land som foregangsland i landbruget. I Ayrshire – i Sydskotland – er der endnu i dag en fin kvægbestand, som gør stedet kendt.

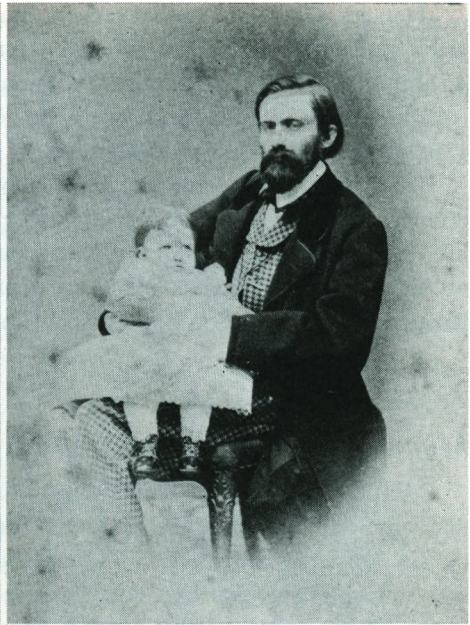
Kort efter er Holger Reedtz ejer af proprietærgården Underup Kjærsgaard i Underup sogn, nabosogn til Tamdrup sogn. Gården var på cirka 112 tønder land og er formodentlig erhvervet i 1862. Her skulle han nu prøve sin viden og kunnen som landmand, og skønt der på denne tid var »Stagnation i al Bedrift«, som Otto Reedtz skriver ved juletid 1861 i et brev til P. Chr. Kierkegaard, synes han at have klaret driften godt.

Han havde som sin søster, Nanna, været meget afholdt hjemme i Tamdrup sogn, men der vides ikke så meget om hans indstilling og synspunkter i øvrigt. Som faderen var han en troende kristen af grundtvigsk opfattelse.

29. marts 1865 blev han i Fuglse Kirke på Lolland gift med Amalie Charlotte Bechmann (1843–1906), datter af sognepræst Niels Kirkmoe Bechmann (1807–1878) i Fuglse og hans anden hustru, Maren Bønnelycke (1803–1845). Pastor Bechmann levede nu i sit tredje ægteskab. I de to første ægteskaber var han gift med to søstre Bønnelycke, døtre af den i Horsens bekendte tobaksfabrikant, eligeret borger, Mads Pagh Bønnelycke (1760–1823), og i det tredje med Christine Louise Brorson (1806–1892), en søster til Holger Reedtz's stedmoder.

Amalie Charlotte Reedt, født Bechmann, fotograferet 1882.

Holger Christian Reedt til Underup Kjærsgaard, fotograferet 1868 med datteren Nanna.

Nanna Reedt (stående) og Margrethe Reedt, børnene fra Underup Kjærsgaard, fotograferet cirka 1873.

Margrethe Reedt som ung.

Det var således i familiekredsen, han fandt sin hustru. Hun var fra et grundtvigsk præstehjem og kom nu ind i en af grundtvigianismens varmeste kredse. 4. juni 1867 fødte fru Holger Reedtz en datter, som fik navnet Nanna Vilhelmine Reedtz (død 1878), opkaldt efter Holger Reedtz's afdøde søster, og 23. februar 1869 fødte hun endnu en datter, kaldet Margrethe Sophie Louise (død 1953).

Samme år, som det sidste barn blev født, døde Holger Reedtz 28. juli 1869 efter i længere tid at have lidt af tæring, endnu ikke 31 år gammel. Hvilken sorg har der ikke været på Underup Kjærsgaard og på Tamdrup Bisgaard. Ingen kunne nu heller føre slægtsnavnet videre i denne gren af slægten. I forvejen havde Otto Reedtz mistet Nanna og i 1865 sin hustru, så dette dødsfald har virket lammende.

Minna Reedtz bliver præstefru

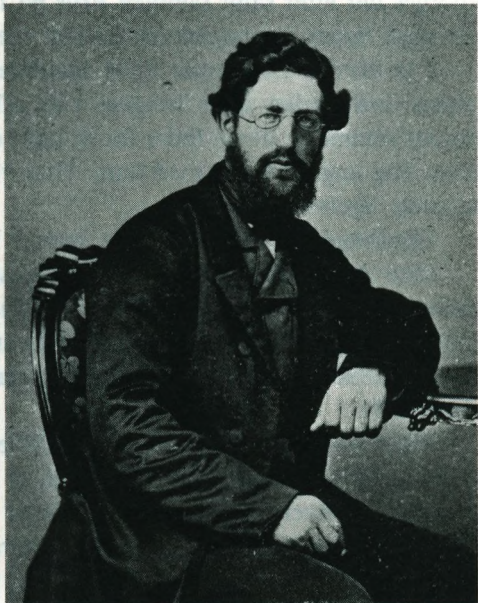
Minna Reedtz havde siden sin konfirmation i 1854 været meget begejstret for den unge kapellan, pastor Funder. Hun opbevarede præstens taler fra sin egen og sin broders konfirmation i Tamdrup Kirke med stor glæde. Man overdriver ikke, når man siger, at hun nok var forelsket i ham efterhånden. Funder var imidlertid gift med provst Basses datter, Ingeborg, og i dette ægteskab var der to børn, Frederik [Frits] Funder (1852–1908) og Johanne Marie [Mimi] (1855–1905). Men i 1859 døde Ingeborg Funder af sukkersyge, hvorefter pastor Funder fik sin søster i huset til hjælp. Provst Basse gik af i 1860 og flyttede til sin broder, pastor Erhard Chr. Basse (1782–1865), der var sognepræst i Hjembæk-Svinninge. Således var forholdene for pastor Funder efterhånden meget forandrede.

I 1860 fik han embede som sognepræst for Blære og Ejdrup sogne ved Limfjorden, og 12. december 1861 blev han gift med Minna Reedtz. Parret blev, da Otto Reedtz var sognebåndsløser, viet af personel kapellan, pastor Hans Jørgen Lohmann (1822–1907) i Hvirring-Hornborg pastorat, og vielsen fandt sted på selve Bisgaard. I sin tale sagde pastor Lohmann blandt andet, at det var ham en sand glæde at vie brudeparret. »Jeg veed, at det er inderlig og oprigtig Kjærlighed, grundet paa nøie Kjendskab til hinanden, der knytter Dem sammen, men dog især fordi jeg veed, at De begge have Frelseren kjær ... De, som nu paatager Dem en Moders store Pligter, vil vistnok bedst kunne opfylde disse, naar De seer Dem istand til at gjøre det netop saaledes, som han maa ønske det, der nu staar ved Deres Side. Det er vort kjære, sikre Haab, at De, saaledes som De jo af Hjertet ønsker, vil kunne blive Deres Mand en trofast Hustru, med hvem han kan dele Alt, hans Børn en Moder, som disse altid maae kunne elske og alle deres Dage mindes med Taknemmelighed«.

Hvad man forventede af hende, opfyldte hun også. Naturligvis havde hun meget at lære som nygift præstekone, men hun gjorde i enhver henseende sit bedste.

Til Blære-Ejdrup medbragte pastor Funder foruden hustru, børn og bohave et lille egetræ, der var fremvokset af et agern, lagt i Kørup præstegårdshave i 1855.

Minna Funder, født Reedtz, efter fotografi af et ældre billede.

Nanna Reedtz, der samlede folkeminder.

Ane v. Halle, født Pedersen, barnepige hos Charlotte Reedtz på Tamdrup Bisgaard.

Carl v. Halle, forvalter på Tamdrup Bisgaard.

Det blev nu flyttet til Blære præstegårdshave og siden, i 1865, til Bregninge Præstegaard på Sjælland, hvor det endelig forblev.

Minna sørgede ved sin ankomst til Blære Præstegaard for, at børnene af hendes mands første ægteskab fik sat deres arvemøbler og de øvrige ting, de skulle have, tilside. Af breve fra hendes hånd fra begyndelsen af 1865 hjem til Bisgaard fremgår det, at hun som en god præstefrue sørgede for alt det huslige og for børnene, der efterhånden kom til. I et brev af 18. januar 1865 beklager hun, at mens hun hjemme på Bisgaard var lysten efter at bruge pennen, så har hun det nu aldeles modsat. Kun til forældrene skriver hun og såre sjældent til sin mands mor og søster. Det går så flinkt og rart i præstegården med alt og med syning, siden hun har fået frk. Garde, og ammen passer begge de små børn, Otto og Helga. Stedmoderen på Bisgaard er syg, og det bedrøver hende. Pastor Katstrup nævnes, da hun har hørt, at hans måde at være på under den tyske indkvartering i 1864 just ikke var rosværdig, og hun vil vide, om det er sandt? Også om N. F. S. Grundtvig og hans hustru spørger hun og om sin tante Meta [Grundtvigs syge datter]. Hun har fået billeder af broderen, Holger, og dennes tilkommende samt af Underup Kjærsgaard. Der spørges, om onkel J. C. Reedtz er, som han altid har været. Også tanterne, det vil sige faderens kusiner, baronesserne på Stensballegaard, spørges der efter samt familien Friis på Lillerup. Provst Basse har haft noget, der nærmest ligner et apoplektisk anfald, men har det nu ret godt.

I et brev af 20. januar 1865 kondolerer hun sin fader, da stedmoderen nu er afgået ved døden efter længere tids afkræftethed. Og endelig skriver hun 27. januar samme år til sin fader for at høre om begravelsen af hende og drøfter praktiske ting angående tøj med ham. Hun virker gennem sine breve beskeden og tiltalende, ligefrem og kærlig.

Efterhånden fødtes følgende børn i Blære Præstegaard:

Otto Arenfeldt (1862–1906), der blev styrmand, købmand og siden var i toldvæsenet, Helga Magdalene (1864–1941), der blev sygeplejerske, og Maja Sofie (1865–1944), der tog lærerindeeksamen fra Zahles seminarium 1893, var lærerinde dér til 1896 og derefter kommunelærerinde i København, til hun tog sin afsked 1931.

Mens pastor Funder var præst i Blære-Ejdrup, fik han af biskop Otto Laub (1805–1882) i Viborg det vidnesbyrd, at han var en meget ejendommelig, begavet prædikant, »hvem det ligger paa Hjerte at udrette noget ved sin Prædiken. Han syntes at tiltrække Menigheden i høj Grad. Hans Bogsamling vidner om, at han omhyggeligt fortsætter sin Uddannelse, men lige saa omhyggelig er han for at holde Embedsarkivet i Orden«.

1865 blev han kaldet til embedet som sognepræst i Bregninge-Bjergsted på Sjælland, så han nu kom til at bo tæt ved sin tidligere svigerfader, provst Basse, der med sin broderdatter nød sit otium i Hjembæk. 1866 lagde pastor Funder grundstenen til den nuværende Bregninge Præstegaard og tog den i brug samme år. Præstegårdens parkagtige haveanlæg skyldes også ham. Foruden at være en dygtig

og samvittighedsfuld præst varetog han fra 1871 til 1876 hvervet som sognerådsformand.

I Bregninge Præstegaard fødtes følgende børn:

Georgia Augusta (1866–1942), der blev lærerinde og bogholder, Petra Wilhelmine (1868–1942), bestyrer af Magdalenehjemmet på Svanholmsvej i København og siden assistent ved Finsens Lysinstitut, Thomas Pedersen (1869–1941), styrmand og senere bestyrer af Københavns Navigationsskole fra 1921, Harald Peter (1870–1902), styrmand, der døde ved et ulykkestilfælde i Australien, og Catharinus Sofus Wilhelm Reedtz (1875–1926), købmand i Shanghai.

Otto Reedtz som »kammerherren på Bisgaard«

I ÅRET 1860 blev Otto Reedtz udnævnt til kammerherre, og fra da af skabtes begrebet »kammerherren på Bisgaard«, der blev så kendt ene skikkelse i sognet og videre omkring. Mens han endnu som kammerjunker var formand i Tamdrup sogneforstanderskab, kunne det ske, at folk om søndagen efter gudstjenesten ville tale med ham om et offentligt anliggende. Det passede ham ikke, for han ville bevare indtrykket og andagten fra gudstjenesten resten af søndagen. Når man derfor henvendte sig til ham angående en sådan sag, svarede han, at han sandelig boede på Bisgaard, og at de kunne komme og tale med ham dér på de søgne dage.

Det irriterede et af medlemmerne af sogneforstanderskabet, gårdmand Jens Kjær (1828–1908) i Vrønding, som var blevet sogneforstander i 1856.

En dag havde Jens Kjær og hans karl, Laust Thomsen, der tjente hos ham fra 1856 til 1859, været i Vinten Kær for at rejse tørv. På vejen hjem til Vrønding passerede de kammerjunkeren og en røgter, som han hjalp med at flytte køer. Reedtz råbte da til Jens Kjær: »Jeg vil gerne tale med Dem!« Men denne råbte tilbage: »A bor i Vrønding«. Så måtte kammerjunkeren tage til Vrønding for at tale med ham. I forordet til denne bog er der hentydet til denne begivenhed, men den skyldtes altså ikke fine fornemmelser hos Reedtz, men en oprigtig fromhed, der imidlertid kom på tværs af den hævdvundne gamle skik i sognet, at man efter kirketid kunne tale sammen om alt muligt og udveksle nyheder. De originale træk hos kammerherre Otto Reedtz tog til med årene, men det rokkede ikke ved hans anseelse eller værdighed.

Fra 1856 til 1862 var han også medlem af amtsrådet. Skønt han ikke havde noget offentligt hverv efter 1862, blev han dog af sogneforstanderskabet i Tamdrup sogn tilkaldt i anledning af krigsleverancer til fjenden. Man regnede med hans erfaring fra forrige krig og bad ham klare denne sag. Ligeledes var det ham, man i 1866 bad om at hente erstatningen efter krigen og uddele den til dem, der havde krav på den i sognet.

Det kan ikke undre, at de mange dødsfald i familiekredsen satte deres præg på ham, men han havde altid god hjælp på gården ude og inde, og da sønnen døde, flyttede svigerdatteren med sine to døtre til Bisgaard som husbestyrerinde og boede hos ham gennem flere år. Tillige begyndte Minnas børn at komme på ferieophold på gården, og det lavede altsammen op.

*Forvalter Carl Edvard v. Halle,
Reedtzfamiliens gode ven*

1. maj 1859 tiltrådte den knap 19 år gamle Carl v. Halle stillingen som forvalter på Bisgaard. Han var født 1840 i Gøteborg, hvor hans fader, Andreas Ludvig v. Halle (1800–1845), var grosserer. Ved faderens tidlige død flyttede moderen, Sara v. Halle (1805–1853), med børnene til København og boede hos sin fader, den bekendte købmand, senere redaktør, Mendel Levin Nathanson (1780–1868). Carl v. Halle kom i huset hos sin moster, Hanna Sophie Jacobsen (1803–1891), men i 1856 blev han optaget i huset hos sin farbroder, Johan Ludvig v. Halle (1807–1897), og hustru, Ane Marie Agathe Hansen (1819–1906), på Lillerup i Østbirk sogn. J. L. v. Halle ejede Lillerup fra 1840 til 1859. De cirka tre år, Carl v. Halle var her, var en god tid for ham. Onkelen havde oprindeligt studeret medicin, men holdt op og blev landmand. Han var blandt de første, som antog landvæsenselever, og han gav sin nevø en grundig uddannelse som landmand.

Da Carl v. Halle i 1859 forlod Lillerup, medbragte han en hest, som onkelen havde givet ham, og følgende anbefaling:

»Min Brodersøn, Carl v. Halle, en Søn af afdøde Grosserer A. v. Halle, har som Landvæsens = Elev opholdt sig hos mig i c. 3 Aar til Dato. Han har ved i denne Tid uafbrudt og med en sjelden Vedholdenhed at deeltage i alle her forekommende landoeconomiske Foretagender erhvervet sig god praktisk Færdighed og Kyndighed i samme, ligesom han har givet mig sikker Beviis paa, at han har tilegnet sig en meget god Routine i Ordningen og Ledningen af Arbeidet. – Vinteraftnerne har han med Flid og Interesse benyttet til sin theoretiske Uddannelse, hvorved han i saa Henseende har lagt en god Grund. – Hans moralske Vandel her har i enhver Henseende været – mønsterværdig. – Beskeden, flittig, tjenstvillig og sædelig, som han er, har han her erhvervet sig sine Omgivendes Kjærlighed, Arbeidernes Agtelse, og forlader nu mit Huus, ledsaget af mine bedste og varmeste Ønsker for hans Fremtid.

Lillerup d. 1. mai 1859.

J. L. v. Halle.«

Carl v. Halle var nu forvalter på Bisgaard til cirka 1875 og blev efterhånden kendt i Tamdrup sogn. Han forstod at indrette sig efter kammerherrens ønsker, men siden hen kunne han og Reedtz's svigerdatter nok mere sig hjerteligt over et og andet minde fra tiden på Bisgaard. Det har været en stor hjælp for kammerherren under alle forandringer på gården at have den samme solide forvalter gennem cirka 15 år.

Kammerherrens virke på Bisgaard fra 1870 til hans død

Vel havde mange sorger ramt ham gennem årene, men det kristelige livssyn bar ham oppe. Hans kærlighed til det grundtvigske var usvækket. I 1871 holdtes på Bisgaard tirsdag den 25. juli fra kl. 11 et stort lægmandsmøde, hvor der navnlig blev talt om dåben og nadveren. Kammerherren havde velvilligt lovet at afgive plads til mødets afholdelse samt staldrum til heste. Blandt de fire indbydere var lærer Videbæk Madsen, og mødet blev besøgt af cirka 500 mennesker. Pastor Otto Møller fra Gylling talte om dåben og pastor Fog i Skjolde om den tredje trosartikel. Også pastor Edvard Magnus Buch (1820–1900) i Nebsager talte, og Peder Larsen Dons lagde forsamlingen på sinde at tage de udtalte ord til hjerte.

Da dette møde lykkedes så godt, holdt man et nyt lægmandsmøde onsdag den 25. juni 1873, hvor der skulle forhandles om kirkelige sager. Flere præster fra nær og fjern ventedes til mødet, og pastor Møller i Gylling havde lovet at holde foredrag om nadveren. Som sidst havde kammerherren lovet at afgive plads til mødets afholdelse samt staldrum til heste. Mod betaling kunne man på stedet få øl, kaffe og hvedebrød. Kan man tro »Horsens Folkeblad«s referat, var der denne gang cirka 1.000 deltagere, deriblandt folk fra egnen nord for Århus. Pastor Carl Emil Kirketerp (1821–1902), Uldum, åbnede mødet, hvorefter præsten Harald Boisen [kammerherrens svoger], præsten Niels Lindberg (1829–1886), »Budstikkeboisen« [også kammerherrens svoger], pastor Møller fra Gylling og pastor Ole Glarbo (1848–1916) fra Torrild tog ordet. Endvidere talte højskoleforstander Utoft fra Uldum. Formiddagsmødet varede fra klokken 10½ til klokken 1½, eftermiddagsmødet fra klokken 3 til klokken 5. Pastor Møllers foredrag om nadveren var mødets hovedemne. Laden på Bisgaard kunne rumme over 500 mennesker og var stoppet ved disse møder. Når man sammenligner disse store lægmandsmøder med Otto Reedtz's »Theselskab« på Palsgaard 1842, ser man i et glimt den kirkelige udvikling i Danmark i løbet af 30 år.

Da kammerherren i 1865 mistede sin hustru, fik han derefter en husbestyrerinde og en selskabsdame. I hvert fald fra 1876 var det frøken Karoline Mathilde Elisabeth Hansen (født i Horsens cirka 1836, død sammesteds 1896), der var husbestyrerinde, og som husholderske virkede frøken Ane Katrine Christoffersen (født i Nim cirka 1836, død i Horsens 1914). De var hos kammerherren til hans død 1887. Siden boede de Havnen 17 i Horsens og ligger begravet sammen på Horsens østre kirkegård. De bevarede fremover forbindelsen med Carl v. Halle og hans datter, Sara Stendahl.

Som omtalt boede kammerherrens svigerdatter med sine børn, Nanna og Margrethe, på Bisgaard. Mens børnene var små, antog fru Reedtz en barnepige til dem. Hun hed Ane Pedersen (1852–1898) og var fra Ballegaard på Nim Mark. Siden blev hun forlovet med forvalter Carl v. Halle, og de blev

viet i Taps Kirke 1877 af brudgommens onkel, Johan Jakob Herman Nansen (1813–1884), som var præst i Taps 1855–1884.

Carl v. Halle havde fra cirka 1875 været ansat som forvalter på Frederiksholm Teglværk ved København, hvor han siden blev inspektør. Herfra trak han sig tilbage ved 1911, boede et par år på Frederiksberg, men flyttede cirka 1913 til Roskilde, hvor en fætter fra Lillerup, stadsdyrlæge Niels Chr. v. Halle (1845–1920), boede. Her døde han 1920. Til det sidste havde han forbindelse med Reedtzfamilien fra Bisgaard og dens efterslægt. Hans datter, fru Sara Margrethe Stendahl (født 1878), bosat i Stockholm, har bidraget til denne bog med oplysninger om sine forældre og Reedtzfamiliens efterslægt.

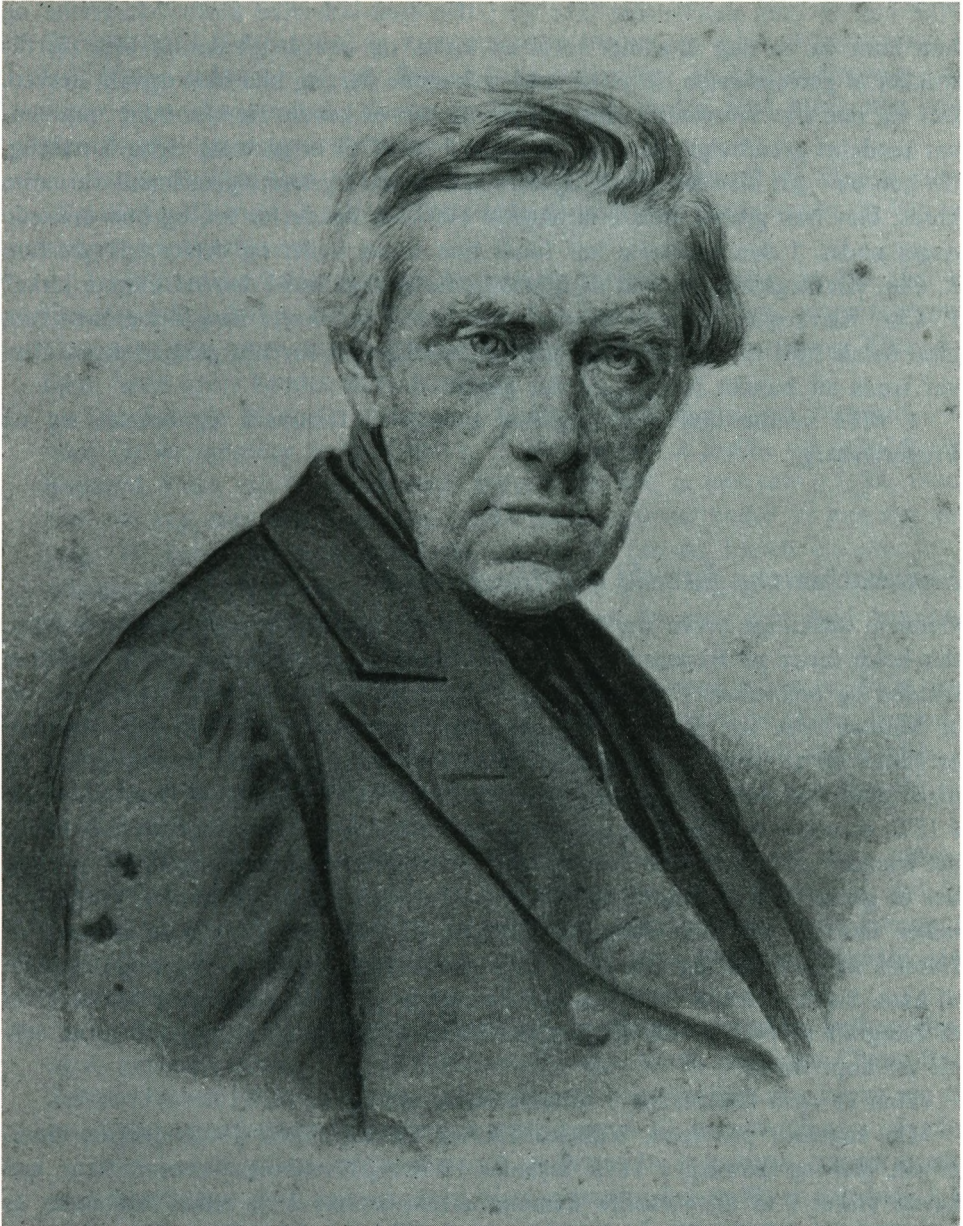
En ny stor sorg ramte kammerherren i 1875. Minna fødte sit ottende barn, en dreng, 16. april dette år, men afgik ved døden 23. april. På hendes begravelsesdag 3. maj blev drengen døbt. Nu var alle kammerherrens børn døde, men der var dog børnebørnene at glæde sig over. Omkring 1875 flyttede svigerdatteren med de to døtre til København, vel for deres skolegangs skyld.

I 1878, da fru Reedtz boede Nørre Søgade 25, fik Nanna difteritis og havde også bronchitis, og efter tre dages forløb afgik hun ved døden på Københavns Kommunehospital 10. januar 1878. Hun blev begravet på Solbjerg kirkegård på Frederiksberg 17. januar. Margrethe blev langvarigt syg, men kom sig dog lidt efter lidt. Var sorgen stor hos fru Reedtz, ramte det ikke mindre hårdt på Bisgaard. Kammerherren skulle nu også opleve, at et barnebarn var faldet væk. Da pastor Ludvig Theodor Mygind (1841–1924) i Tamdrup så ham første gang efter Nannas død, modtog han præsten med tårer, men smilet lyste frem gennem dem, og i stedet for klager stammede hans tunge på lov og pris til Herren. Han blev ved at gentage ordet: »Han haver gjort alle Ting vel«. [Mark. 7,37]. 29. august samme år døde fru Reedtz's far, den gamle pastor Niels Kirkmoe Bechmann, der boede Gammel Kongevej nummer 109. Han blev begravet i Nannas gravsted 3. september.

Fru Reedtz blev af sin læge rådet til at rejse til syden med Margrethe og gjorde det i 1878 trods forhold, som kunne tale derimod. Lægen havde rådet hende til at begynde i Montreux i Schweiz, men hun forblev dog dér med Margrethe i syv år til 1885. Næsten hver sommer tog hun og datteren hjem til Danmark på besøg. De lærte efterhånden fransk, og sydens luft var meget velgørende for den svagelige Margrethe.

I et brev til biskop P. Chr. Kierkegaard af 29. september 1882 fortæller hun om sig selv, Nanna og Margrethe, sin udvikling og sine problemer, kalder ham »min kjære Fader i Vorherre Jesus Christus« og beder ham om råd, da hun er vis på, at Vorherre vil tale igennem ham, den ydmyge, til hende. Hun har i Schweiz søgt den frie, reformerte kirke, og Margrethe har til stadighed gået i søndagsskolen hos den reformerte præst Cuenod. Fru Reedtz havde i flere år, før hun kom til syden, været træt af spliden i den danske kirke. Ved Nannas død blev hun imidlertid vakt af sin åndelige søvn, men da hun kom til Schweiz,

Kammerherre Otto Arenfeldt Reedtz til Tamdrup Bisgaard. Litografi efter fotografi fra 1878. Den hvide streg på brystet er en ursnor, fremstillet af sønnetatteren Nannas lyse hår.

ville hun af dum patriotisme ikke gå i den tysk-lutherske kirke. Margrethe og hun kom da en dag tilfældigt forbi en kirke, og ved at gå derind blev de tiltrukket af gudstjenesten, fortsatte med at komme der, og hun blev opvakt derved. Det var den frie, reformerte kirke, de havde lært at kende. Hendes fader, præsten, var moderat grundtvigianer, men var ikke i stand til at gøre sig rigtig forståelig. Da hun blev gift med sin mand, og derved kom ind i grundtvigianismens varmeste kreds, blev hun grebet, men efterhånden blev den hende for let, og hun ønskede noget andet. I den modsatte lejr fandt hun ingen hvile, og derfor spørger hun P. Chr. Kierkegaard, om hun med Margrethe skal gå ind i den reformerte kirke? P. Chr. Kierkegaard rådede hende imidlertid til at blive i den kirke, hvor hun altid havde hørt til, og det råd fulgte hun, særlig også for Margrethes skyld. Hun var trods alt bundet for fast til det gamle.

I 1885 vendte hun og Margrethe tilbage til Danmark og bosatte sig på Frederiksberg.

Kammerherrens forhold til Minnas børn

Gennem adskillige breve fra 1877 til 1886 fra kammerherren til Minnas børn, der holdt ferier på Bisgaard, får man oplysninger om ham selv og om børnenes tilstand og oplevelser. Det er navnlig Georgia og Sofie, brevene er rettet til, og af Minnas børn var Georgia den kønneste, Sofie den mest begavede. Børnene er flinke til at huske kammerherren på hans fødselsdag den 8. november, og med glæde og taknemmelighed beretter han om, hvilke gaver han har fået. I 1879 fortæller han Georgia om Margrethes skolegang i Montreux, at hun klarer det franske sprog godt ved stilskrivning. Han medsender et fotografi af sig selv, der er gengivet her i bogen, og som må være taget 1878. På rørende måde fortæller han, at den lille, langagtige lysplet på billedet er en ursnor, lavet af Nannas smukke hår, og den bærer han stedse. Det er en gave fra svigerdatteren til ham. Siden efteråret 1878 har han hængende en større tegning i sortkridt efter et fotografi af Nanna. Da tegningen tilhører svigerdatteren, vil han gerne selv eje en kopi deraf.

Han er også interesseret i Minnas børns skolegang.

Da kapellan pro loco, Vilhelm Ludvig Larsen (1850–1927) [senere domprovst Helweg-Larsen], i 1879 forlader Hvirring-Hornborg pastorat, hvor han havde virket i to år, fortæller kammerherren, at han i de sidste halvandet år har sluttet sig til denne præst og hans hustru og anbefaler Sofie at høre ham i hans nye embede som residerende kapellan ved Sct. Johannes Kirke i København.

Da Georgia først på året 1880 har været udsat for overkørsel af hestevogn på gaden i København, dog uden brud, formaner han hende til at færdes forsigtigt. Samtidig beklager han sig over at være »mere og mere uskikket til skriftlige meddelelser«.

Af et brev til Sofie 25. september 1880 fremgår det, at både Petra, Sofie og Georgia bor i København, og kammerherren ønsker, at deres skolegang må lykkes. Helga opholder sig på Bisgaard og undervises af kammerherrens svigerdatter i fransk og musik. Denne er hjemme på gården med Margrethe endnu, men de skal snart igen til Montreux.

Pastor Funder skal nu flytte fra Bregninge Præstegaard til sit nye embede i Spjellerup-Smerup på Stevns. Otto sejler i de afrikanske farvande og har sendt brev til kammerherren.

I 1882 sender kammerherren Georgia et guldur som gave, da hun skal konfirmeres i Spjellerup. I 1884 meddeler han Sofie, hvad han, svigerdatteren og Margrethe har arvet ifølge testamente efter hans kusine, baronesse Elise Arenfeldt. Sofie arver hendes skrivebordsstol.

Det fremgår af nogle af brevene, at Helga opholder sig på Bisgaard – også uden for de egentlige ferier. Også J. C. Reedtz har et stykke tid opholdt sig på Bisgaard. Uden om kammerherrens breve vides det, at han selv i 1884, først på året, var syg, men skønt han hen i april måned har det bedre, er han dog meget svag. Til kammerherrens fødselsdag samme år nævnes blandt gaverne en god silkeparaply fra broderen. Vinteren 1884–1885 har kammerherren haft det godt helbredsmæssigt, og frøken Hansen går dagligt længere ture med ham. Også Ottos sejlferd omtales.

Fremdeles følges Sofies og Georgias uddannelse med interesse. Sofie underviser 1885 på Bornholm, og Georgia er samme år kommet på gården Ingvorstrup i Vejlbj sogn ved Grenå hos familien Secher, hvor hun gerne skulle blive husmoderen til støtte. Til fødselsdagen samme år blev kammerherren betænkt af sin broder med en god spanskkrøsstok.

Fra 1884 bliver kammerherrens skrift i brevene mere og mere præget af alderdomssvaghed, og det sidste af de foreliggende breve, dateret 27. juli 1886, er meget dårligt skrevet og kort. Et barnebarn [måske Sofie] bedes komme med dampskibet »Zampa« til Horsens 6. august. Så vil vognen fra Bisgaard samme dags morgen hente hende.

Næsten alle brevene har en hilsen også fra husbestyrerinden, frøken Hansen, og et par fra vinteren 1884 til 1885 sender også hilsen fra Trine Christoffersen. Kammerherren fortæller – som god landmand – sommetider om høsten og efterårspløjningen eller om forandringer med hensyn til tjenestefolkene på gården.

Uden om disse breve vides det også, at Petra, 16 år gammel, var på sygehuset med tuberkulose i det højre knæ og blev opereret, så hun fik et stift ben. I 1891 er hun atter på sygehus, endnu mere angrebet af den samme sygdom, og hun lider meget. Kammerherren har oplevet det første af disse to sygehusophold, og man kan levende forestille sig hans angst for, hvad der kunne ske hende.

Nu var kammerherren blevet en gammel mand. Skønt han endnu kunne optages af et aktuelt spørgsmål, levede han i høj grad i minderne fra de fordums dage og fremdrog ofte med stor åbenhed af disse minder. Hans liv havde været

Frøken Karoline Hansen,
kaldet »Jomfru Hansen«,
husbestyrerinde på Tamdrup
Bisgaard, fotograferet cirka 1885.

præget af enhed og sammenhæng, een lang tilværelse med Gud. Hans gudsforhold var hovednøglen til forståelsen af hans liv. Var man ikke klar over det, kunne man misforstå så meget i hans liv med dets ejendommeligheder. Fra den tid, da det i hans ungdomsår var gået op for ham, hvad Gud havde givet ham i hans dåb, så blev de Guds mænd, som havde hjulpet ham hertil, de største mennesker for hans sjæl. Deres ord blev ved at klinge gennem hans sjæls sangbund. Da alderdommen svækkede hans sanser, da også hans tidligere så strålende hukommelse begyndte at svigte, ja tungen i hans allersidste dage undertiden delvis nægtede ham sin tjeneste, da stod hans kære, gamle salmer fast for ham. Vers derfra kunne han fremsige til det sidste. Hans mundheld: »Om Gud vil«, »ved Guds nåde«, »Gud skal alting mage« og »Alt står i Guds faderhånd« var just udslag af hans tro på Gud.

Han døde med kristen fred i hjertet 29. november 1887 på Bisgaard og blev 6. december ført fra hjemmet til Tamdrup Kirke, hvorfra begravelsen samme dag fandt sted. I hjemmet blev sunget »Gud skal alting mage«, »Jeg lever og ved« og »Sørger ej for dem, der sove«, i kirken: »At sige verden ret farvel«, »Fred

til bod for bittert savn« og »Krist stod op af døde«. Ved graven sang man »Alt står i Guds faderhånd«. Lige syd for Tamdrup Kirkes kor ligger Reedtzernes familiegravsted. I forvejen var her begravet Nanna og Holger Reedtz samt kammerherrens anden hustru, og her kom han også selv til at hvile. Over hver af disse fire står en enkel, hvid marmorplade.

Sofie Funder og biskop P. Chr. Kirkegaard

BISKOP P. Chr. Kirkegaard vedligeholdte forbindelsen med kammerherre Reedtz til det sidste, og kun kort efter kammerherrens død gik også biskoppen bort. Hvor ofte P. Chr. Kirkegaard og Reedtz så hinanden på gensidige besøg, kunne nok ses i Kirkegaards dagbøger, der opbevares på Det kgl. Bibliotek. Det vides, at denne engang under et besøg på Tamdrup Bisgaard, da han skulle til sengs, bad om at måtte låne J. Chr. Lindbergs bibeloversættelse med op på gæsteværelset. De to svogre blev imidlertid ved at stå og samtale, og så sagde Reedtz: »Lad dog være med at stå og slæbe på det tunge bæst!«, hvortil Kirkegaard forarget svarede: »Kalder du Bibelen et bæst?«.

I 1878 var Kirkegaard også på Bisgaard, lige før fru Reedtz med datteren, Margrethe, rejste til Montreux.

Biskoppen levede 40 år i ægteskab med sin anden hustru, men af dem lå hun de 39 år i sengen uden oprindeligt at lide af nogen sygdom. Hun var nærmest nervøs, og hendes sengeophold kostede mange penge. Skønt Kirkegaard fik ministerpension, kunne han ikke klare alle udgifterne. Kammerherre Reedtz blev da opfordret til, sammen med adskillige af Boisenslægten, at yde et årligt bidrag til Kirkegaard, hvad han gjorde til fru Kirkegaards død 1881.

Sofie stod sin morfader meget nær, og efter at have tilbragt sommerferien på Bisgaard 1886, rejste hun som 20-årig ung pige til Aalborg, hvor hun skulle være lærerinde ved en realskole. Hun havde af sin morfader fået indstændigt pålæg om at gå op til Kirkegaard og bringe ham en varm hilsen. Det gjorde hun også, idet hun opsøgte ham i Grønnegade i Aalborg, hvor Kirkegaard boede i en villa, skænket ham af Aalborg by. Her traf hun Kirkegaard, en lille sammen-sunken skikkelse, der blev kørt i rullestol. Han vandt straks Sofies hjerte ved at fortælle hende, hvilken prægtig morfader hun havde.

Dagen efter dette besøg fik hun meddelelse om, at hun måtte bo hos Kirkegaard, hvis hun havde lyst. Hun fik da et yndigt værelse lige over biskoppens stue, og det var for størstedelen møbleret med Søren Kirkegaards møbler. Sønnen, Poul Kirkegaard, boede også i huset. Skønt godt begavet, var han ikke blevet til noget, men syslede med en oversættelse af nogle historiske kildekrifter. Han havde ikke noget med kristendom at gøre, men spottede nærmest al religion. Derimod sværmede han for sin farbroder, Søren Kirkegaard, hvis skrifter han holdt af at læse højt for Sofie. Når hun undertiden bad om en anden lektüre,

følte han sig meget fornærmet. Han var ellers godmodig og ville gerne gøre Sofie alt muligt godt. Man måtte undskylde meget hos Poul Kierkegaard, for han havde haft en grumme trist barndom. Da han var en lille dreng, lå hans moder i sengen, medens faderen mest opholdt sig i sit studereværelse. Drengen måtte liste sig rundt i huset og kun hviske for ikke at forstyrre nogen af parterne. Undertiden løb han op på Skovbakken i Aalborg og hvinede og skreg for at høre sin egen stemme. Omgang med kammerater kunne der ikke være tale om. Han var godt begavet, og da han blev student, ville han gerne studere filologi, men faderen ønskede, at han skulle være teolog, og Poul Kierkegaard gav efter. Han blev cand. teol., men i studietiden, da han endelig fik sin frihed, styrtede han sig ud i et udsvævende liv. Derved blev han så ødelagt på legeme og sjæl, at han en tid måtte på Oringe Sindssygehospital. Herfra kom han hjem til Aalborg.

Sofie oplevede den gamle, blinde biskops hårde anfægtelser og tiltagende sindssyge på nærmeste hånd. Han havde den idé, at tilgivelsen fra Gud gjaldt alle andre – blot ikke ham. Sønnen nærmest spottede derover, og hvis Sofie bebrejdede ham det, svarede han: »Jeg hader min far!«. Når biskoppen talte med Sofie, talte han kun med hende om almindelige ting, mest om hendes morfader og hendes skolearbejde. Hvis hun læste for ham, ville han helst have, at hun skulle sidde på en skammel ved hans fødder. Biskoppen bad hende bede for ham, hvad hun også gjorde i sin aftenbøn.

Han gav afkald på alle titler og sendte sine ordner tilbage, da han anså sig selv for at være en uhæderlig mand. Over sønnen sørgede han meget. De talte næsten aldrig sammen, og når det endelig skete, var det mest, fordi sønnen trængte til hjælp til at oversætte et græsk citat. Ellers vekslede han et par ord med ham om vejret og forsvandt hurtigt igen.

Biskoppen var ikke legemligt syg. En dag i februar 1888 blev han liggende i sengen, da han havde feber. I løbet af et par dage fik han lungebetændelse, blev bevidstløs og døde, da han havde henligget således få dage. Det var 24. februar.

Af biskoppens ministerpension blev der hvert år sat en sum hen til sønnen, så der var blevet tænkt på ham. Da faderen var død, blev Poul efterhånden rå og sanselig i sin tale, hvad aldrig kom frem, mens faderen levede. Han blev også rå over for Sofie i sine udtryk, så hun ikke mere holdt af at bo der. Da sommerferien kom, rejste hun fra Aalborg, hvor Poul fortsat blev boende sammen med faderens husbestyrerinde, frøken Nanna Valentin. Han led i sine sidste år også af svære anfægtelser.

Fru Amalie Charlotte Reedt og datteren Margrethe i København

Da fru Reedt og datteren vendte hjem til Danmark fra Schweiz efter cirka syv års ophold dér, boede de først H. C. Ørstedsvvej 11, i 1886 Frederiksborggade 18, 1887–1889 Sølvgade 98, 1890–1892 Nørre Søgade 23 [1892 bor Margrethe

Nørre Farimagsgade 37] og 1893–1900 Nørre Søgade 33. 1900 købte fru Reedtz en ejendom på Lindegaards Tværvej 4 i Charlottenlund, og her boede hun med datteren til sin død. De to havde her i København fortsat forbindelse med Carl v. Halle og hans hustru på Frederiksholm Teglværk, hvor v. Halle efterhånden blev inspektør. Når fru og frøken Reedtz var på ferie, opholdt deres hushjælp sig hos v. Halles, og fru v. Halle tilså deres lejlighed.

I 1906, da fru Reedtz var uhelbredelig syg af kræft, blev datteren Margrethe 19. oktober gift med sin fætter, cand. jur. Hans Gram Bechmann (1883–1963), der senere blev dommer, og som den ene forlover optrådte Carl v. Halle. Vielsen blev foretaget i hjemmet på Lindegaards Tværvej af brudgommens fader, pastor Doron Bechmann (1841–1924), en broder til fru Reedtz. Hun døde kort efter, 19. november 1906, og blev begravet i Nannas og faderens gravsted på Solbjerg kirkegård.

Carl v. Halles datter, Sara, var i 1900 blevet gift med den svenske handelsmand, Sten Stendahl (1876–1954), i Stockholm, senere en kendt højrepolitiker i førstekammeret i Sverige 1919–1937. Hos dem kom engang Margrethe Reedtz og hendes senere mand, før de blev forlovede, på besøg en sommer i Skærgården ved Stockholm, og næsten hvert år, når Sara Stendahl besøgte København, var hun i forbindelse med Margrethe Reedtz, nu fru Bechmann.

Dommer Bechmann og hans hustru opholdt sig i lange tider i udlandet på grund af dommerembedet, men de havde fortsat deres danske hjem i huset på Lindegaards Tværvej, senere kaldet Heilsmindevej. Margrethe Bechmann døde 1953 og hendes mand 1963. Deres to døtre er fru Nanna Olesen, Maglemosevej 2, Charlottenlund, og fru Gerda Reedtz Kruse, Esperance Allé 3, sammesteds. De har ydet deres bidrag til denne bog ved beredvilligt at fremvise arveting og fortælle erindringer. Fru Nanna Olesens søn, direktør Hans-Gram Arenfeldt Reedtz, Esperance Allé 3, Charlottenlund, fører i dag navnet Reedtz som slægtsnavn, og fru en selv er indehaver af »Det Arenfeldt-Reedtzske Fideikommis«, som er under afvikling.

Slægten Funder til i dag

Alle pastor Funders døtre med Minna Reedtz forblev ugifte, mens alle sønnerne i ægteskabet blev gift. Thomas Pedersen Funder blev i 1899 gift med Johanne Jørgensen (1876–1959), og de har følgende børn: Nanna Cathrine Funder (født 1900), fhv. børnehaveleder, Jørgen Reedtz Funder (født 1901), styrmand, senere skibsinspektør i DFDS, Astrid Johanne Funder (født 1903), Harald Vilhelm Reedtz Funder (født 1905), organist ved Glostrup Kirke, Poul Viggo Funder (født 1908), styrmand, navigationslærer og inspektør ved Københavns Navigationsskole, inspektør ved Statens Sømandsskole, Thomas Peter Funder (født 1913), tobakshandler, og Holger Chr. Reedtz Funder (født 1916), løjtnant, lejrchef i Gribskovlejren og vicegeneralsekretær i Dansk Røde Kors.

Fru Reedtz på Palsgaard bliver fru Grundtvig

DA FRU HOLGER REEDTZ på Palsgaard mistede sin mand, tabte godset for hende meget af sin tiltrækning og glans. Hun blev usikker og rådvild med hensyn til fremtiden, og i sin nød søgte hun hjælp hos sin gode ven, pastor Mads Melbye i Asperup på Fyn. Han mente dog ikke, at han selv kunne klare tingene for hende åndeligt. Engang gav han hende da det råd: »Rejs over og tal med Grundtvig!«. Hun greb rådet – og rejste. I forvejen kendte hun Grundtvig i hans andet ægteskab med Marie Toft, født Carlsen (1813–1854), hvis broder, politikeren, stamhusbesidder Hans Rasmussen Carlsen (1810–1887), var gift med fru Reedtz's kusine og plejesøster, komtesse Clara Sophie Krag-Juel-Vind-Frijs (1822–1852). Marie Toft havde været fru Reedtz's ældre, elskede veninde, som hun altid så op til, og hun beundrede ægteparret N. F. S. og Marie Grundtvig.

I 1857 sad Grundtvig imidlertid som enkemand efter Maries død i 1854. Han følte sig ensom i sit hjem i København, på hjørnet af Larslejstræde og Nørrevold, hvor kun den lille Frederik, som Marie havde født ham i 1854, lyste op. Da nu fru Reedtz kom på besøg hos Grundtvig, var det derfor, som om alt var forud beredt på begge sider: Hun trængte til den åndelige hjælp, som han kunne give, og han manglede det hjemmets liv og den hygge, som hun kunne give. Derfor skete også »vidunderet«, som Grundtvig kaldte det: Den unge kvinde og den gamle mand fandt sammen i dyb sympati og kærlighed og besluttede at gifte sig. De blev forlovet i begyndelsen af december 1857, og det vakte en ikke ringe opsigt.

I vinteren 1857–1858 boede fru Reedtz nu fast i København, og hos sig havde hun også den føromtalte pige, Else Marie Rasmusdatter. Det fortælles, at da Grundtvig begyndte at komme hos fru Reedtz, sagde engang den lille Niels Juel, som ikke kunne tale rent endnu, vredt til ham: »Da do no it snart do, do Druntvig?«. Men siden skiftede han åbenbart mening om Grundtvig, for Else Marie har fortalt, at da hun den vinter en morgen skulle fyre op inde hos fru Reedtz, sagde den lille dreng til hende: »Ved do hvad, Marie?«. Nej, det vidste Marie ikke. Da sagde den lille: »Mig synes, at mor stu difte sig med Druntvig. For når mor sidder i sofaen, så sidder Druntvig osse i sofaen, og når mor dår på doldet, så dår Druntvig osse på doldet!«. Else Marie fortalte, at hun kom ud af stuen i en fart, for fru Reedtz var der.

I hvert fald blev fru Reedtz og Grundtvig gift, men ved en stiltfærdig vielse i Grundtvigs hjem 16. april 1858, foretaget af pastor P. A. Fenger (1799–1878).

Amalie Grundtvig-Poulsen,
fotograferet 1898.

Til stede var fru Reedtz's børn samt formodentlig lille Frederik og nogle få venner, deriblandt den senere sognepræst i As-Klakring Chr. Malta Kragballe (1824–1897).

På Palsgaard indsattes en godsadministration, der bestod af kammerjunker Otto Reedtz på Tamdrup Bisgaard, kammerjunker, herredsfoged og skriver i Bjerre herred 1856–1870 George Flemming Tillisch (1807–1872) og kammerråd Claus Ladehoff, der var avlsforvalter på Boller. Den sidste afløstes 1859 af kammerråd Crone. Som forpagter virkede fra 1. maj 1857 H. P. Lunds broder, Niels Juel Lund, der forblev på godset som forpagter til 1878. Det fortælles, at da H. P. Lund rejste, sagde han til sin broder: »Jeg har skummet fløden, nu kan du tage mælken!«. H. P. Lund købte Bernstorff Hovmarksgaard i Gentofte sogn 1856 og havde den til 1893, da han døde. Fra 1871 til 1888 var han medlem af Gentofte sogneråd, fra 1874 til 1879 formand derfor. Han blev gift 9. april 1875 med Jutta Rørdam (1852–1909), datter af sognepræst Peter Rørdam (1806–1883) i Lyngby.

Det måtte gå ud over Reedtzfamiliens indtægter, at Palsgaard blev drevet på denne måde i henved 18 år. Mens godsadministrationen fungerede, rejstes i 1866

Asta Grundtvig, tidligere fru
Adelheid Reedtz på Palsgaard,
fotograferet som ældre.

en mindstøtte for slægten Reedtz og dens virke på Palsgaard gennem 200 år. Den står endnu i Palsgaards park.

1859 flyttede J. C. Reedtz ind på Jægersborg, den gamle skovriderbolig på Ashoved. Han fik lov at tilse skovene, men måtte ikke udpege de træer, som skulle fældes. Hertil benyttede man de fuldt uddannede forstmænd. J. C. Reedtz blev nok noget forsumpet og kunne henfalde til drikkeri, men han var tillige et godhjertet menneske, der gerne ville hjælpe, hvor han kunne. Han knyttede sig til familien i Skovmøllen på Ashoved, og da han ved Niels Juel Reedtz's afhændelse af Palsgaard i 1877 måtte forlade Jægersborg, flyttede han til Brøndbyøster sogn ved København, hvor han boede nær gården Vibeholm hos gartner Niels Juel Nielsen (1831–1900), en søn af møller Niels Juel Rasmussen på Skovmøllen. Han boede hos ham til hen i 1890, da han indlogerede sig i København, i Colbjørnsensgade 13, 1. sal, hvor han beboede tre værelser hos en fabrikantfrue, Marie Hansen, for 100 kroner om måneden. Hans ophold her blev kort, da han i 1891 blev syg og kom på Frederiks Hospital lidende af leverkræft. Her døde han 16. maj samme år og blev begravet på Vestre kirkegård i København. Det

Jacob Sparrevohn og
hustru, Sophie, født Reedtz.

fremgår af omtalen af kammerherren på Bisgaard, at Jens Carl Reedtz og Otto Reedtz havde forbindelse med hinanden lige til sidstnævntes død. Også i København havde J. C. Reedtz forbindelse med Reedtzfamilien.

Fru Asta Grundtvig i København

Da fru Reedtz og Grundtvig blev gift, boede Grundtvig på hjørnet af Larslejstræde og Nørrevold, men i 1859 købte fru Grundtvig villaen Gammel Kongevej 148 på Frederiksberg, senere kaldet »Gladhjem«. Her voksede nu hendes egne fire børn samt Grundtvigs lille søn, Frederik Lange Grundtvig, op. Der blev i sandhed liv i huset med disse fem børn, hvortil kom den lille pige, som fru Grundtvig fødte sin mand 10. februar 1860, kaldet Asta Marie Elisabeth Frijs (1860–1939). Hun blev i 1881 gift med den senere overlæge, professor Kr. Poulsen (1854–1931). En datter af dette ægteskab, frøken Amalie Louise Benedikte Grundtvig-Poulsen (født 1884), har givet oplysninger til denne bog. Hun bor Gl. Kloster, København.

Da fru Grundtvig ved sin mands 80 års fødselsdag i 1863 fik den tanke at samle hans venner under mere ordnede forhold, skabte hun derved de såkaldte »Vennemøder«, der kom til at betyde så meget for grundtvigianismen i Danmark. I 1867, da Grundtvig havde været angrebet af sindssyge for tredje gang i sit liv, men efterhånden kom lykkeligt over sygdommen, købte hun ejendommen St. Tuborg, Strandvejen 123, hvor Grundtvig boede til sin død 1872. Den unge læge, Jacob Antonius Sparrevohn (1838–1914), som tog sig af Grundtvigs sygdom i 1867, blev året efter gift med fru Grundtvigs ældste datter, Sophie Reedtz (1849–1906).

I dette ægteskab fødtes seks sønner og en datter, inden Sophie var 30 år gammel. Sønnen, Uffe Reedtz Sparrevohn (1875–1941), har en søn, fuldmægtig Henning Reedtz Sparrevohn (født 1910), der har bidraget med oplysninger til nærværende bog.

Da fru Grundtvig blev enke, købte hun 1873 en villa på Frederiksberg, Lindenvangen 3, som hun kaldte Lille Vraa. Hertil flyttedes verandaen fra St. Tuborg. Mens hun boede her, havde hun den store sorg at miste datteren, Amalie Reedtz, 25. december 1875. Denne var forlovet med sekondløjtnant, Morten Tyge Jespersen Søegaard (1851–1911), der siden blev oberstløjtnant, men forblev ugift. Amalie overførtes til As kirkegård og blev begravet i Reedtzernes familiegravsted 4. januar 1876.

I hjemmet i Lindenvangen havde mange unge og ældre venner deres gang, og fru Grundtvig forblev her til 1885, da hun solgte villaen og flyttede til Povl Møllersvej 2, også på Frederiksberg. Så længe hun kunne, rejste hun meget, til slægt og venner eller til kirkelige og folkelige møder. Hun døde 5. oktober 1890 og blev bisat fra Vartov Kirke 9. oktober, hvorefter hun førtes til Grundtvigs gravsted på Køge Ås, hvor hun ligger begravet lige uden for det gravkammer, hvori han og hans anden hustru er bisat.

Niels Juel Reedtz's uddannelse og hans overtagelse af Palsgaard

DA N. J. REEDTZ voksede op i hjemmet hos Grundtvig, fik han, som sine øvrige søskende, et vældigt indtryk af det kristelige og dets betydning i menneskelivet. Fru Grundtvig lod ham opholde sig hos pastor Harald Boisen i Saxebo og vist også i et andet præstehjem så længe, at selv kammerherren på Bisgaard syntes, at nu blev N. J. Reedtz's opdragelse og uddannelse til landmand og godsejer forsømt. Han greb derfor ind og fik sin nevø anbragt på herregården Tyrrestrup ved Horsens hos Fritz Søtoft (1835–1911). Denne var født på Tyrrestrup, blev cand. polyt. 1860 i København og arbejdede i nogle år ved et bryggeri i Helsingør samt ved Carlsbergbryggeriet i København. 1862 blev han ingeniør og teknisk leder ved kryolitbruddet Ivigtut på Grønland. I 1864 vendte han hjem til Syddanmark for at deltage i krigen mod Tyskland, men var kun med en kort tid, inden der blev sluttet fred. Så var han 1867–1878 forpagter på Tyrrestrup, og i denne forpagtningstid modtog han da som landvæsenselev sin senere husbond, N. J. Reedtz, hvis uddannelse han kom til at lede.

Da N. J. Lunds forpagtning udløb i 1873, ville han gerne have haft en ny for en længere årrække igen, men da N. J. Reedtz i 1878 ville være fuldmyndig, så han kunne overtage Palsgaard selv, fik Lund kun en forpagtning på fem år fra 1. maj 1873 til 1. maj 1878. Alligevel blev begivenhederne foregrebet så meget, at N. J. Reedtz 21. august 1874 blev gift i Trinitatis Kirke i København med Ane [Anna] Christine Qvist (1851–1926). Hun skal have været lærerinde på Tyrrestrup, hvor hendes mand lærte hende at kende. Hun var født på Søgaard i Kirkerup sogn ved Roskilde 23. november 1851 som datter af proprietær Peder Martin Qvist (1821–1886) og hustru, Dorthea Sophie Augusta Kornerup (1820–1856).

I 1875 overtog N. J. Reedtz da Palsgaard. Dette år udsteder han 28. oktober en panteobligation til sin søster, Amalie, på 176.720 kroner og en til sin broder, Holger, på det dobbelte beløb, 353.440 kroner, og får så skødet fra dem.

Jens Sørensen i Hosby beretter, at han kan huske, hvordan N. J. Reedtz og hans unge hustru kom ridende ned gennem Hosby. Det så fint ud. På denne tid var landbrugets væsentlige indtægtskilde kornavl, og denne forøgede N. J. Lund, som broderen før ham havde gjort det, ved mergling. Når imidlertid merglingen havde gjort sin virkning, sløjede afgrøderne meget af, og man gik da ud fra, at så var jorden udpint og kunne ikke give nær så meget mere. Desuden var i årene

fremover konjunkturerne vigende, hvorfor det for den unge N. J. Reedtz så ud, som om Palsgaard slet ikke kunne betale sig. N. J. Lund øjnede nok her en chance for meget billigt at afkøbe N. J. Reedtz Palsgaard.

Som forvalter på gården virkede på denne tid landbrugskandidat Alfred Halfdan Secher (1853–1932), der fremover skulle blive forpagter hos N. J. Reedtz og siden for dennes hustru under helt andre forhold og på et ganske andet sted. Desuden havde N. J. Reedtz stadig forbindelse med Søltoft.

Imidlertid blev det ikke N. J. Lund, der købte Palsgaard, men den tyske digterprins, Emil v. Schönaich-Carolath (1852–1908), hvis morbroder, Adolph Rudolph Wilhelm v. Oppen-Schilden (1824–1896), fik denne handel ordnet. Palsgaard blev solgt for 1,5 million kroner til overtagelse 1. maj 1877.

Dermed forlod slægten Reedtz Palsgaard efter i 212 år at have besiddet dette herresæde.

Niels Juel Reedtz på Hofgaarden i Sverige og hans efterkommere

Mens N. J. Reedtz og hans hustru endnu boede på Palsgaard, fik de 5. juni 1875 en datter, der fik navnet Sophie.

Da de forlod Palsgaard, opholdt de sig i 1877 på Sophienberg i Rungsted, Hørsholm sogn, en ejendom, der tilhørte konsul og købmand Jens Friderich Horsens Block (1816–1892) siden 1872. Her fødtes 23. juli samme år datteren Gerda Reedtz. Samme sommer, få dage før Gerdas fødsel, købte N. J. Reedtz godset Hofgaarden i Hof sogn, beliggende i Østergötland i Sverige ved sønen Tåkern.

Hofgaarden ejedes af den meget fortjenstfulde landmand, Johan Gustav Swartz (1819–1885), fra 1853 til 1877, men han måtte sælge gården for – efter egen formening – ikke at lide for stort økonomisk tab. Først ville han ikke sælge til N. J. Reedtz, fordi denne var udlænding. Fritz Søltoft var taget med Reedtz op til Hofgaarden, for at de sammen kunne bese godset og give et tilbud. De to herrer forlod da gården med uforrettet sag, men da de var nået næsten til Mjölby, indhentedes de af en mand til hest, der bad dem vende om, for Swartz havde skiftet mening. Med trumf på hånden vendte de to herrer tilbage, og nu var Swartz betydelig lettere at tale med. Handelen blev ret hurtigt afsluttet, og Reedtz var fra 19. juli 1877 ejer af godset. Tilbuddet, cirka en halv million svenske kroner, var nemlig så gunstigt for Swartz, efter den tids priser på svensk jord, at han ikke mente at have råd til at sidde det overhørig. 14. marts 1878 skiftede nu gården beboere, og N. J. Reedtz holdt sit indtog med hustru og to små døtre. Med sig til Sverige tog han også Fritz Søltoft og Alfred Secher.

Af gårdens tilliggende var de 460 hektarer agerjord, det vil sige muldblandet lerjord beliggende på kalkbund, og de gav rige afgrøder ved passende behandling. Kort efter overtagelsen delte N. J. Reedtz – af praktiske grunde – Hofgaardens

Niels Juel Reedtz, fotograferet som ganske ung i Horsens.

Gerda Reedtz, fotograferet 1903 med gravhunden »Niki«.

Sophie Marullo, født Reedtz. Valdeser-kirken blev hende til megen hjælp og trøst i Italien.

Ebba Reedtz, den eneste af børnene fra Hofgaarden, som forblev i Sverige.

jorder op i tre dele, der hver især fik sine bygninger. Fra 1878 til 1880 opstod da de tre gårde: Hofgaarden, med 225 hektarer, Palsgaard, ligeledes med 225 hektarer, og Ringstholm, senere kaldet Ringstholmen, med 110 hektarer. På rørende måde overførtes således de kære, gamle navne Palsgaard og Ringstholm fra Danmark til det fremmede land.

Hertil kom cirka 100 hektarer skov ud for Hofgaarden ud mod Tåkerns strand, som N. J. Reedtz selv forvaltede, og cirka to kilometer eng langs søen til græsning for ungkreaturer. Under Palsgaard fandtes et kalkstensbrud, hvorfra bygningsmaterialet til de nye bygninger blev brudt, og de blev opført meget solidt.

Søltoft overtog Palsgaard og Secher Hofgaarden i forpagtning, hver for otte år, 1. april 1879–1. april 1887, mens N. J. Reedtz selv beholdt Ringstholm samt skoven og blev boende i Hofgaardens hovedbygning, så der til Secher måtte opføres en bolig 1881 ved Hofgaarden.

Det blev til et intensivt reformarbejde for at nå en afkastning af jorden, der ville svare til danske krav. Folkene på gårdene skulle bo bedre og lønnes bedre. Omkring gårdene Palsgaard og Ringstholm samt forpagterboligen på Hofgaarden anlagdes haver, og på Palsgaard byggedes et mejeri efter moderne dansk mønster, hvor Søltoft modtog mælken fra alle tre gårde samt nogle fremmede med og lavede ost og smør. Osten afsattes i Sverige, mens smørret gik til København. Også et omfattende svineopdræt drev han. Kreaturerne var af Ayrshire-racen, og dem blev der gjort meget ud af.

N. J. Reedtz kom til at holde af Hofgaarden, men han blev ikke svensk statsborger. Han var svag af helbred og måtte ofte i lange tider opholde sig i syden for at genvinde sine kræfter. I de få år, han fik lov at virke på sit nye gods, udrettede han meget.

13. februar 1880 fik Reedtz og hustru endnu en datter, der blev kaldt Ebba. Hun blev født på ejendommen Vennerslund på Strandvejen ved København i Gentofte sogn og døbt i Vartov Kirke. 26. juli 1882 fødtes på Hofgaarden en søn, der fik sin faders navn, men han døde allerede 6. august samme år.

11. april 1886 døde N. J. Reedtz endnu ikke 33 år gammel på hotel D'Angleterre i København og blev bisat fra Vartov Kirke 16. april, hvorfra han overførtes til Reedtzernes familiegravsted på As kirkegård. Han gik, som søsteren Amalie, bort i en fast tro på Jesus Kristus.

Fru Reedtz følte et vældigt ansvar ved at sidde ene med det store gods her i det fremmede land. Det glade, utvungne forhold mellem N. J. Reedtz og hans to forpagtere var nu forbi. For at hævde sig isolerede fru Reedtz sig ofte mere end nødvendigt og levede mere og mere tilbagetrukket med sine tre døtre. Der førtes altid et virkelig fornemt herregårdsliv på Hofgaarden i hendes tid, og det var med en vis respekt, folk nærmede sig til hende. Hun forstod, når hun ville, at holde mennesker tre skridt fra livet. Som verdensdame og standsperson vidste hun at vedligeholde den glorie af fornemhed, som omstrålede hende. I hjemmet taltes, helt fra døtrenes barndom, meget fransk. På den anden side levede hun og døtrene

Niels Juel Reedtz's gods Hofgaarden i Sverige, fotograferet 1906.

yderst jævnt i hjemmet, hvad angik klæder og andre fornødenheder. Hun var et ivrigt sportsmenneske og red i mange år dagligt lange ture på heste, der ikke altid var så lette at håndtere. Det kunne ængste døtrene meget, skønt de også havde deres rideheste og dyrkede meget friluftsliv. Hofgaarden var i hendes og hendes mands tid altid yderst velordnet. Intet fik lov at forfalde hverken ude eller inde.

Hvert ottende år fornyedes kontrakten med forpagterne, og det var altid med en vis spænding, at man imødeså de tit langvarige forhandlinger om nye forpagtningskontrakter. Fru Reedtz havde sine »principper«, som hun udtrykte det. Hun vidste, hvad hun ville, og veg ugerne fra det standpunkt, hun engang havde indtaget. Da Søltoft skulle have sin forpagtning fornyet i 1895, satte hun afgiften sådan op, så han måtte forlade stedet og købte Botillelund ved Stångby i Skåne, hvor han virkede til sin død 1911.

Secher overtog da forpagtningen af Palsgaard og i 1908 desuden af Ringstholm, så han indtil 1918 havde hele godset i forpagtning. Han havde en landbrugsskole på eget initiativ og for egen regning på Palsgaard. Den blev oprettet, da han overtog forpagtningen dér. Skolen lededes af en lærer, som samtidig var regnskabsfører for alle tre gårde. Den var et-årig og gav både praktisk og teoretisk uddannelse med offentlig eksamen hvert år. Skolen ophørte 1918.

I foråret 1917 købte godsejer K. S. Hedmark Hofgaarden, som fru Reedtz ville sælge på den måde, at alle tre gårde afhændedes under eet. Det udelukkede, at Secher kunne købe blot den ene af gårdene, hvad han gerne havde villet. Næste år solgtes gårdene alligevel hver for sig af den nye ejer. Palsgaard blev da købt af fru Reedtz's datter, Ebba, og hendes mand, Claudio Axel Constantin Nyström (1884–1940). De havde gården til 1925.

Secher havde i løbet af de 40 år, han havde været på Hofgaarden, fået en vældig position i Hof sogn. Han var med i bestyrelser og udvalg og i kommunens styre og var en varm ven af kirken, skolen og fattigvæsenet. Han var agtet og æret overalt, og man betroede sig gerne til ham. Sechers hjem var præget af arbejde, varm religiøsitet og stor gæstfrihed.

I 1918 flyttede han og hans hustru, Signe Marie Kirketerp (1854–1926), til Jönköping, hvor han havde købt sig en villa, og her døde han 1932. En datter er professorinde Edel Dorothea Paludan, Gentofte, der velvilligt har givet oplysninger om sin fader og om Reedtzfamilien på Hofgaarden.

Fru Reedtz flyttede 1917 fra Hofgaarden og forlod for stedse Sverige. Hun var og forblev dansk. Derefter var hun næsten altid på rejser rundt i Europa, men opholdt sig hvert år et stykke tid i København. I 1926 døde hun pludselig under et ophold i Granada i Spanien. Hun blev derfor ikke begravet hjemme i Danmark ved sin mands side.

I 1907 havde hun fået kongelig stadfæstelse på et legat til vedligeholdelse af det Reedtz'ske familiegravsted på As kirkegård og til fordel for værdige, trængende kvinder i As sogn. Legatet benævnes »Enkefru Anna Reedtz Legat«, og kapitalen er på 1.500 kroner. 25. april 1950 blev legatkapitalen forøget til 2.000 kroner.

**Marie (Mary) Reedtz, født
Winther, frue på Kungs Starby.**

Den derved fremkomne forøgelse af renteindtægten anvendes til vedligeholdelse af Reedtzernes familiegravsted.

Den ældste datter, Sophie, der var besidder af det »Reedtz'ske Fideikommis«, som nu er ophævet, blev 2. april 1903 viet i Garnisons Kirke i København til dr. med. Antonino Marullo Cappadona (født 2. februar 1873 i Porte Empedocle på Sicilien, død 1962). Hun kom til at tilbringe sit liv i Italien, og her døde hun 1961. Af hendes fire børn er datteren, Teresa Anna Marullo, gift med professor Vinay og bosat i Rom. Hun har givet oplysninger om den del af Reedtzslægten, som hun kender.

Datteren Gerda forblev ugift og levede sammen med moderen, til denne døde. Siden slog hun sig ned i Dogliani i Norditalien, hvor hun døde 17. november 1948. Hendes urne blev i 1950 nedsat i Reedtzernes familiegravsted på As kirkegård.

Den yngste datter, Ebba Reedtz, boede med sin mand på gården Glänås i Svanshals, syd for Tåkern, ikke langt fra Hofgaarden. De antog en adoptivson, Sven Axel Nyström (født 19. juli 1918 i Hof sogn), og gården tilhører nu ham. Ebba Nyström, født Reedtz, døde 1960.

Holger Otto Reedtz i Sverige og hans efterkommere

SOM DEN yngste af Holger Chr. Reedtz's fire børn på Palsgaard fødtes, som omtalt, Holger Otto Peter Chr. Reedtz få dage før faderens død. Han fik også uddannelse som landmand og blev 12. december 1879 gift med Marie [Mary] Wilhelmine Winther (født 10. december 1859, død 12. december 1939), datter af skræddermester Jørgen Andreas Vilhelm Winther (cirka 1832–1877), og hustru, Louise Emilie Biener (1837–1902) i København.

1880 købte Holger Otto Reedtz Fodbygaard på Sjælland for 275.000 kroner. Yderligere købte han Ebbegaard i Herlufsholm kommune og lagde halvdelen af gårdens tilliggende ind under Fodbygaard. Han solgte en del af fæstegodset og afhændede i 1886 hele godset til H. L. Th. Bencard for 275.000 kroner.

På Fodbygaard fødtes følgende børn: Adelheid (født 22. juni 1882, død 9. august 1912), Mary (født 28. november 1883, død 1950), gift med major Bror Lallerstedt, Nanna (født 12. februar 1885, død 1948), gift med den danskfødte ingeniør, Adam Wind, Melbourne i Australien, og Niels Juel Reedtz (født 9. maj og døde 11. maj 1886).

Efter salget af gården flyttede familien Reedtz til Ordrup, hvor der fødtes to døtre: Ellen (født 4. juni 1887), gift med skuespiller John-Erik Strandman (1886–1934), og Clara (født 27. oktober 1888, død 1923). Ved Claras dåb i Ordrup Kapel var J. C. Reedtz, particulier i Glostrup, en af fadderne.

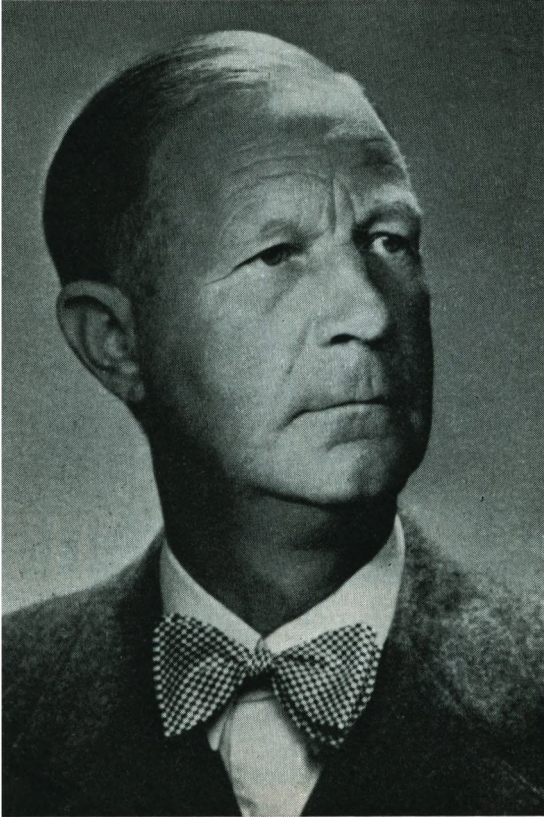
1889 flyttede familien til Sverige, og årsagen hertil skal have været, at Holger Otto Reedtz var med til en jagt hos grev Reventlow på Kyleberg i Østergötland syd for Tåkern, nær Svanshals. Da der skulle være auktion over forpagtningen af krongodset Kungs Starby nær Vadstena ved Vättern, nord for Tåkern, tog Holger Otto Reedtz med op for at overvære den. Da han gav et bud, standsede pludselig alle andre bud – og så måtte han overtage forpagtningen. Han havde sit virke her i 16 år til 1905.

Her fødtes en søn, Holger, i 1890, død samme år, og en anden søn, Otto Holger Peter Chr. Reedtz (født 4. september 1891, død 22. januar 1965). I 1893 fødtes datteren Karin (17. november, død 26. juni 1953), gift med major Carl Gustaf Nordahl, og endelig sønnen Frederik i 1897 (død 1898).

Holger Otto Reedtz forblev også dansk statsborger og brød sig ikke om at lære svensk. Han og hans hustru talte dansk i hjemmet, hvorved børnene blev vant til den danske sprogtone foruden svensk, som de selv måtte tale.

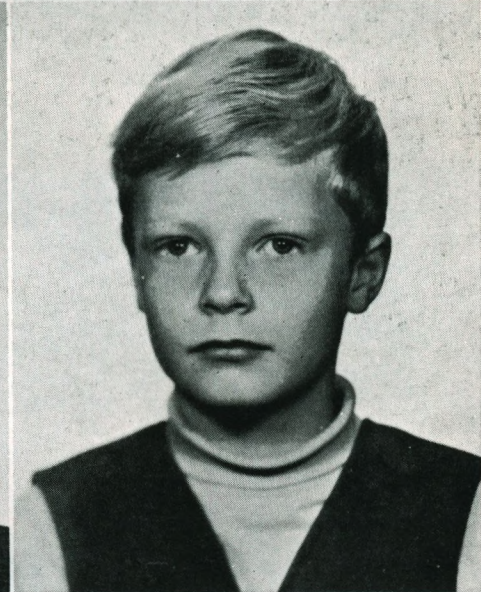
Otto Holger v. Reedtz,
forstmester og skovforvalter

Ulf Otto v. Reedtz og hustru har tre børn: Gunnel Christina v. Reedtz (født i Hofors 19. april 1961), Johan Erik Holger v. Reedtz (født i Hofors 7. marts 1964) og Ulf Peter v. Reedtz (født i Hofors 22. december 1970). Det ældste medlem af Reedtzslægten i Sverige i dag er fru Ellen Strandman, bosat Vikingagatan 34 A, Vasastaden, Stockholm. Hun har givet oplysninger om de svenske Reedtzer og leveret fine billeder til nærværende bog.

Med disse skildringer er der fortalt om en interessant adelsslægt og dens virke i Danmark og Sverige, og ved afslutningen af dette værk skal udtales ønsket om, at denne ædle, gamle slægt fremdeles må have efterkommere, som med ære kan føre Reedtznavnet videre.

Ellen Strandman, født v. Reedtz, det ældste medlem af Reedtzslægten i Sverige.

Ulf v. Reedtz, bosat i Hofors i Sverige. Er gymnastikdirektør og som sin broder interesseret i mekanik.

Holger v. Reedtz, bosat i Avesta i Sverige. Virker som lærer.

Johan v. Reedtz, fotograferet 1970, 6 år gammel.

Johan Bønnelycke Jørgensen: *Slægten Reedtz på Palsgaard og Tamdrup Bisgaard samt dennes efterslægt* udsendes som tyvende julepublikation fra Horsens Bogtrykkeri. Tegninger af Herluf Vallentin Petersen. Sat med 10 punkt Times og trykt på 135 gram matkrideret kunsttryk. Klichéer fra Hammerschmidt Kliché. Publikationen er trykt i 600 nummererede eksemplarer. Dette er nr.

